KONEEN SÄÄTIÖN JULKAISUJA 1 : 2020

KIELTEN TUKEMINEN ON IHMISTEN JA YHTEISÖJEN TUKEMISTA

KONEEN SÄÄTIÖN KIELIOHJELMAN VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI

ULLA TIILILÄ

Kielten tukeminen on ihmisten ja yhteisöjen tukemista. Koneen Säätiön kieliohjelman vaikuttavuuden arviointi

Koneen Säätiön julkaisuja 1:2020, ISSN 2670-1243

Kirjoittaja
Dosentti, FT Ulla Tiililä on kielitieteilijä.
Hän työskentelee erityisasiantuntijana
Kotimaisten kielten keskuksessa.

Julkaisija
Koneen Säätiö, 2020
Koneen Säätiö on itsenäinen ja riippumaton
organisaatio, joka parantaa maailmaa luomalla
edellytyksiä rohkeille tieteen ja taiteen avauksille.
www.koneensaatio.fi

Taitto
Dog Design

Paino
Grano

Painopaikka
Turku

ISBN 978-952-67496-3-1 (sid.)
ISBN 978-952-67496-4-8 (PDF)

KIELTEN TUKEMINEN ON IHMISTEN JA YHTEISÖJEN TUKEMISTA

KONEEN SÄÄTIÖN KIELIOHJELMAN VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI

ULLA TIILILÄ

SISÄLLYS

Esipuhe 5
Tiivistelmä 7

1 Johdannoksi 9
1.1 Vaikuttava kieli 9
1.2 Arvioinnista ja raportista 9
1.3 Aiemmat ja muut arvioinnit 11
1.4 Vaikuttavuusarvioinnilla vaikuttavuutta? 12

2 Kieliohjelman kuvaus 14
2.1 Tausta, tavoitteet ja toteutussuunnitelma: kielipolitiikan ytimessä 14
2.2 Ohjelma suhteessa Koneen Säätiön strategisiin tavoitteisiin 17
2.3 Rahoitus ja muu tuki 18

3 Vaikutuksen ja vaikuttavuuden arviointi 21
3.1 Yleistä vaikuttavuuden arvioinnista 21
3.2 Aineisto: raportit, kyselyt ja haastattelut tietolähteinä 22
3.3 Tuotosten kartoittamisen periaatteista 26

4 Kieliohjelman tuotokset ja vaikutukset 28
4.1 Mitä kieliä on tuettu? 28
4.2 Aineistot, korpukset ja tietokannat 29
4.3 Sanakirjat, kirjat ja muut julkaisut 32
4.4 Oppimateriaali, opetus ja oppiminen 36
4.5 Esitelmät, tieteelliset, taiteelliset ja muut tapahtumat 40
4.6 ”Tiistaisin tehtiin tieteellinen innovaatio”: menetelmien ja teorioiden kehittely 42
4.7 Parasta on: verkostot, yhteistyö ja kontaktit 44

5 Itsearvioinnit tavoitteiden toteutumisesta 49
5.1 Vähemmistökielten aseman edistämistä yli odotusten 49
5.2 Onnistumisen ulottuvuuksia raporttien mukaan 52
5.3 Onnistumisen syitä kyselyjen mukaan 55
5.4 Kootut ongelmat ja kehitysideat raporteissa ja kyselyssä 59
5.5 ”Säätiö koostuu ihmisistä – ei verkkosivuista”: palaute säätiölle 64
5.6 Vähemmistökielet Suomessa: käsityksiä asenteiden muuttumisesta 69
5.7 Vähemmistökielet Suomen ulkopuolella 72
5.8 Apurahan saajien ajatuksia vaikutuksesta ja vaikuttavuudesta 73

6 Välikatsaus: kieliohjelma suhteessa tavoitteisiinsa 79
6.1 Kieliohjelma toimintana 79
6.2 Kielten dokumentoiminen, kuvaus, aineistotyö 80
6.3 Tieteen tekemisen avoimuus, vuorovaikutteisuus ja monitieteisyys 82
6.4 Kielten aseman, monikielisyyden ja vähemmistökielten vahvistaminen 83

7 Vaikuttavuuden reunaehtoja 85
7.1 Kieliohjelma ja humanistisen alan rahoitus 85
7.2 Miten toiminta kohtaa ympäristön raamit? 86
7.3 Työurat, verkostoituminen ja rahoitetun toiminnan vaikuttavuus 91
7.4 ”Tutkimusta, jota ei tunneta ja josta ei tiedetä mitään, on mahdotonta pitää vaikuttavana” 96
7.5 Rohkeus reunaehtona: ”me pidetään yllä aluskasvillisuutta, mistä voi versoa tukkipuita” 104
7.6 Kieli-ilmasto: voimia ja vastavoimia 106
7.7 Kieliohjelman (kieli)politiikka: kielten tukeminen on ihmisten ja yhteisöjen tukemista 112

Lähteet 117
Liitteet 121

ESIPUHE

Koneen Säätiön kieliohjelmassa (2012–2016) pyrittiin edistämään sekä suomen ja pienten suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään kuuluvien kielten että Suomen vähemmistökielten asemaa. Työtä tehtiin eri tavoin: kieliä dokumentoimalla ja tutkimalla, opetusta järjestämällä ja opetusmateriaaleja laatimalla sekä taiteen ja muun monialaisen toiminnan avulla. Lähes 20 miljoonan euron rahoituksen lisäksi kieliohjelmaan kuului säätiön työssä tapahtumien järjestämistä ja yhteyksien luomista. Kieliohjelma käynnistyi säätiön hallituksen jäsenen Erkki Haukiojan ideasta, ja se on liittynyt vahvasti säätiön strategisiin tavoitteisiin.

Koneen Säätiö pohtii vaikuttavuuttaan monella tasolla. Kun selvitämme rahoituksen vaikuttavuutta, painotamme vaikuttavuuden laadullista analyysiä. Sekä tiedettä että taidetta rahoitettaessa on tärkeää ottaa vaikuttavuuden ajallinen ulottuvuus huomioon. Tutkimusrahoitus vaikuttaa yleensä hitaasti, eikä varsinkaan humanistinen tutkimus yleensä johda nopeisiin innovaatioihin, vaan tutkimustulokset muuttavat vähitellen yliopisto-opiskelijoiden ja suuren yleisön käsityksiä asioista sekä lopulta myös yhteiskuntaa.

Dosentti Ulla Tiililä käynnisti säätiön aloitteesta kieliohjelman vaikuttavuuden arvioinnin vuonna 2017, kun moni rahoitettu hanke oli vielä käynnissä, ja arviointi valmistui, kun viimeiset hankkeet olivat päättymässä. 28.1.2020 julkistettavan raportin *Kielten tukeminen on ihmisten ja yhteisöjen tukemista* ei olekaan tarkoitus olla lopullinen totuus kieliohjelman vaikuttavuudesta. Sen sijaan se sisältää olennaisen tärkeää pohdintaa siitä, mikä on vaikuttanut hankkeiden onnistumiseen, mitä säätiörahoituksesta on voinut seurata, miten Suomen kieli-ilmasto on viime vuosina kehittynyt, ja miten kielentutkijat voisivat lisätä kielitietoisuutta yhteiskunnassa ja parantaa yhteiskuntarauhaa. Lisäksi raportti antaa monipuolisen kuvan siitä, millaisia tuotoksia kieliohjelman hankkeissa toimineet ihmiset ovat saaneet aikaan.

HELSINGISSÄ 21.1.2020
KALLE KORHONEN
KONEEN SÄÄTIÖN TIEDEJOHTAJA

TIIVISTELMÄ

Koneen Säätiön kieliohjelman tarkoituksena oli edistää pienten suomalais-ugrilaisten kielten, suomen ja Suomen vähemmistökielten dokumentointia sekä vahvistaa niiden asemaa. Kieliohjelmasta myönnettiin vuosina 2012–2016 rahoitusta 19,7 miljoonaa euroa n. 250 hankkeelle, joista viimeiset jatkuivat 2010-luvun loppuun asti. Kieliohjelmaa voi sanoa kielipoliittiseksi, koska siinä pyrittiin vaikuttamaan kielten asemaan, kieliin itseensä, kielten opetukseen ja kieliteknologiaan.

Kieliohjelman vaikuttavuuden arviointi tehtiin kahdessa vaiheessa vuosina 2017 ja 2019. Sen aineisto oli laaja: väli- ja loppuraportteja, kaksi kieliohjelman apurahansaajille suunnattua verkkokyselyä, apurahansaajien ja sidosryhmien haastatteluja sekä muuta säätiön dokumentaatiota. Vaikuttavuuden arvioinnissa sovellettiin laajalti käytettyä IOOI-mallia (Input, Output, Outcome, Impact) sekä muuta vaikuttavuuden arviointitutkimusta. Pääosin työ koostui laadullisesta sisällönanalyysistä.

Ohjelman tuotosten ja vaikutusten kartoituksessa kävi ilmi, että ohjelmassa oli tavalla tai toisella mukana ainakin 60 eri kieltä, murretta tai kielimuotoa. Sen lisäksi, että kieliä tutkittiin, monia niistä tehtiin yleisölle tutuksi oppimateriaalien, julkaisujen tai tilaisuuksien avulla. Laajoja kieliaineistoja luotiin suomen kielen lisäksi esimerkiksi Neuvostoliitossa 1900-luvulla painetuista suomalais-ugrilaisilla kielillä kirjoitetuista julkaisuista sekä Pohjois-Euroopan romanikielistä. Sanakirjoista suuritöisin on ollut Vanhan kirjasuomen sanakirja. Tutkimuksen tuotoksista voi mainita myös teorian ja metodien kehittämisen useissa hankkeissa sekä varsinkin verkostojen, monitieteisen ja -kielisen yhteistyön ja kontaktien rakentamisen.

Kieliohjelman vaikuttavuuden selvittämiseksi hankkeissa toimineita pyydettiin arvioimaan omaa onnistumistaan. He nostivat onnistumisina esiin erityisesti monikielisyyden ja vähemmistökielten aseman edistämisen sekä aineistojen kartuttamisen ja niiden saatavuuden ja käytettävyyden kehittämisen. Onnistumisen syinä pidettiin kyselyvastauksissa erityisesti omaa tai työryhmän osaamista, avovastauksissa kehuttiin muitakin. Työssä kohdattujen ongelmien syynä näyttäytyy erityisesti epärealistinen arvio työmäärän suuruu-

desta tai aikataulusta. Säätiölle annetussa palautteessa rahoituksen jatkuvuuden puutetta kritisoitiin, mutta säätiön toiminnan joustavuutta kiitettiin.

Vähemmistökieliin keskittyvissä hankkeissa arvioitiin oma vaikutus positiivisesti erityisesti karjalan ja saamen kielten osalta. Toisaalta suhtautumisessa esimerkiksi somalin kieleen tai yleisesti maahanmuuttajakirjailijoihin nähtiin vähemmän positiivisia kehityksiä. Suomen ulkopuolella kieliohjelmasta rahoitetut hankkeet toimivat erityisesti Venäjällä. Siellä Suomen populisteja vastaavana monikielisyyden estäjänä näyttäytyy valtio. Kieliohjelman vaikuttavuuden kannalta tärkeää on ollut myös pitkien hankkeiden työrauha ilman tavoiteindikaattoreita, kieliaineistojen saattaminen kieliyhteisöjen käyttöön sekä tutkimuksen avoimuus ja vuorovaikutteisuus.

Raportissa pohditaan myös kieliohjelman vaikuttavuutta humanistisen koulutuksen ja tutkimuksen kannalta. Ohjelma on tuonut kielen parissa työskenteleviä toimijoita ympäröivään yhteiskuntaan. Esimerkiksi Itä-Helsingin kouluissa toiminut hanke on pystynyt oikealla hetkellä tukemaan opettajia toimimaan rohkealla tavalla monikielisessä ympäristössä. Tämä havainnollistaa akateemisen tutkimuksen, yhteiskunnallisen ongelmanratkaisun ja sosiaalisten käytäntöjen kehämäistä suhdetta, jota esimerkiksi Reijo Miettinen kollegoineen on tutkinut.

Yksi vaikuttavuuden ulottuvuus on rahoitusta saaneiden urakehitys, jonka monet näkevät positiivisena. Hyvään urakehitykseen liittyy verkostoituminen, joka on hankkeissa ollut monipuolista. On myös kiinnostavaa nähdä, miten kieliohjelma vaikuttaa kielentutkijoiden työhön akateemisen maailman ulkopuolella. Kieliasiantuntijoiden käsitys on, että yhteiskunnassa vallitsee puutteellinen kielitietoisuus: kielen asemaa yhteiskunnassa, sen muutosta tai monikielisyyttä ei ymmärretä. Tähän vaikuttamistyöhön kaivattaisiin vahvempia keinoja. Ohjelman korkean tason tavoitteena on ollut kieli-ilmastoon vaikuttaminen. Vaikka myös huolestuttavia trendejä on näkyvissä, positiivisina ilmiöinä nähdään aktiivinen syrjinnän ehkäiseminen sekä arjen monikielisyyden tukeminen myös opetussuunnitelmien tasolla. Kieliohjelman keskeisenä vaikuttavuuden muotona nähdäänkin se, että tukemalla kieliyhteisöihin kuuluvien osallisuuden kokemuksia ja mahdollisuuksia voidaan vähentää syrjäytymistä ja viime kädessä lisätä yhteiskuntarauhaa.

1. JOHDANNOKSI

1.1 VAIKUTTAVA KIELI

Venäjään kuuluvassa Udmurtiassa 79-vuotias sosiologi Albert Razin teki polttoitsemurhan – vetosi suomalais-ugrilaisen äidinkielensä puolesta (YLE 10.9.2019)

Opettajat varoittavat: ”Katastrofi käsillä” – ranska, saksa, venäjä ja italia eivät enää kiinnosta opiskelijoita (Tamperelainen 16.9.2019)

Ivalolainen Sara Wesslin opetteli kuolevan kielen pilkasta piittaamatta, ja nyt BBC näkisi hänet yhtenä maailman johtajista (HS 26.10.2019)

Syksy 2019 toi kielen uutisiimme katastrofin, elämän ja kuoleman kysymyksinä, eikä pelkästään metaforisesti. Huolestuttavien ja järkyttävien, mutta myös toivoa herättävien uutisten äärellä kysymys kielellisestä ilmapiiristä aktivoituu monella tapaa: Millainen on suomalais-ugrilaisten kielten asema 2020-luvun kynnyksellä? Mikä on suomen ja muiden kielten suhde Suomessa? Millaiset käsitykset kielestä, kielistä ja kielitaidosta yhteiskunnassamme vallitsevat ja vaikuttavat? Miten eri kieliin ja kielten puhujiin suhtaudutaan? Mitä väliä kielillä, kielikäsityksillä tai -asenteilla oikeastaan on?

Tässä raportissa pohditaan muun muassa näitä kysymyksiä Koneen Säätiön kieliohjelman (2012–2016) kautta. Raportin fokuksessa on kieliohjelma ja siitä tuettujen 249 hankkeen vaikutuksen ja vaikuttavuuden arviointi.

Vaikuttavuuden arviointiin liittyy kuitenkin – tietenkin – se, että on tarkasteltava paitsi tuettuja hankkeita myös niitä ympäröivää maailmaa. Tämä maailma on moninainen ja monikerroksinen, vaikuttavuus vaikeasti arvioitavaa ja arviointi aina jossakin määrin subjektiivista. Lopulta myös arviointi on kielellä konstruoitua, teksteistä tehtyä ja myös tekstiksi tehtyä.

1.2 ARVIOINNISTA JA RAPORTISTA

Arviointi on tehty kahdessa osassa. Tein pilottivaiheen keväällä 2017 (3 kk), ja jatkoin työtä keväällä ja syksyllä 2019 (yhteensä 5 kk), jolloin suurempi osa hankkeista oli valmistunut. Koneen Säätiö

asetti arvioinnille erityisesti seuraavat kysymykset: Onko ohjelma vaikuttanut kieli-ilmastoon? Millaiset ovat ohjelman pitkäaikaiset vaikutukset? Onko ohjelma vaikuttanut fennougristiikkaan? Mitä kieliä on tuettu? Arvioinnin tuloksena saatu tieto on koettu tärkeäksi myös säätiön tulevien ohjelmien ja teemahakujen suunnittelun kannalta.

Vaikutus ja vaikuttavuus ovat osin vaikeasti hahmotettavia ilmiöitä, joita ei myöskään aina ole helppoa erottaa toisistaan. Olen lähestynyt niitä pala kerrallaan, useasta eri näkökulmasta ja monimenetelmäisesti, mutta pääosin tekstiaineistoihin turvautuen (ks. liitettä 1). Paljon käytettyä ja sekä kritisoitua että kehuttua IOOI-mallia (Input, Output, Outcome, Impact[1]) väljästi soveltaen erittelen raportissa ensin, mikä on ollut säätiön panos. Millaisilla summilla erilaisia hankkeita on kieliohjelman puitteissa rahoitettu? Mitä muuta tukea on tarjottu?

Vaikutuksia ja vaikuttavuutta arvioin tarkastelemalla tuotosten ja vaikutusten kokonaisuutta suhteessa kieliohjelman ja säätiön strategisiin tavoitteisiin ja siitä edelleen suhteessa esimerkiksi kielipolitiikan eri osa-alueisiin. Tutkimusten, raporttien ja strategisten asiakirjojen kautta voi pohtia muun muassa sitä, millainen kielellinen ilmapiiri 2020-luvun kynnyksellä on. Suoraa syy-seuraus-suhdetta kieli-ilmaston ja kieliohjelman hankkeiden välillä voi olla vaikea osoittaa. Sen sijaan helpompi on osoittaa esimerkiksi hankkeiden toiminnan volyymiä tai samanaikaisuutta yhteiskunnallisten ilmiöiden ja kehityslinjojen kanssa.

Luon raportissa katsauksen kieliohjelman suunniteltuun sisältöön ja tavoitteisiin ja suhteutan näitä säätiön strategiaan. Täydennän siis IOOI-mallia suhteuttamalla toimintaa tavoitteisiin. Pyrin näin arvioimaan, onko tehty tavoitteenmukaista toimintaa. Sen lisäksi pohdin kuitenkin myös ohjelman tavoitteita: ”onko tehty oikeita asioita?” (Henriksson 2017). Onko tehty viisasta kielipolitiikkaa? Entä yleisemmin: Mikä on kielipolitiikan suhde muuhun politiikkaan? Voiko kielipolitiikan erottaa muusta politiikasta?

Koska rahoitettuja hankkeita on paljon, 249, luon kokonaiskuvaa rahoitetuista toiminnasta pääosin loppuraporttien ja erillisten kyselyjen avulla sekä jossakin määrin myös muun seurannan ja havainnoinnin kautta. Arviointia varten on lisäksi kahdeksassa haastattelussa keväällä ja syksyllä 2019 keskusteltu kuudentoista eri hankkeen edustajan kanssa. Lisäksi vuonna 2019 on haastateltu kahta sidosryhmän edustajaa ja säätiön sisällä kieliohjelman suunnittelijoita. Vuonna 2017 tein 2 arviointiin orientoivaa haastattelua. Vuonna 2019 tehtiin siis kaikkiaan 11 haastattelua, yhteensä vajaat 13 tuntia. Nämä haastattelut nauhoitti ja litteroi säätiön korkeakouluharjoittelija Reetta Sassi, joka osallistui muutenkin arviointityöhön tehtävänään esimerkiksi raporttien kerääminen ja rahoitusta koskevien tietojen taulukoiminen, mutta

myös osallistuminen arviointia koskevaan ideointiin. Arviointi tehtiin säätiön Lauttasaaren kartanon tiloissa, ja arviointitiimiä johti Koneen Säätiön tiedejohtaja Kalle Korhonen.

1.3 AIEMMAT JA MUUT ARVIOINNIT

Koneen Säätiön rahoittamista hankkeista on aiemmin arvioitu (Saukkonen 2015; Latomaa & Saukkonen & Sriebaliute 2016) suunnattuja hakuja *Ihmistieteet ja evoluutionäkökulma* sekä *Monikielisyys ja taide*, joista jälkimmäinen on myös osa kieliohjelmaa. Koska monikielisyys- ja taideteemaa on erikseen tarkasteltu, olen suunnannut omaa arviointityötäni pääosin muualle niin, että tässä arvioinnissa haastateltujen joukossa on vain yksi (1/16) Monikielisyys ja taide -haun hankkeista. Monikielisyys ja taide olivat silti käytännössä läsnä monissa muissakin hankkeissa, esimerkkinä vaikkapa Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hanke.

Saukkosen (2015) tarkastelussa oli 64 hanketta, joista 58 kuului *Monikielisyys ja taide* -teemahakuun. Latomaan ym. (2016) arviointi keskittyy juuri näihin 58 hankkeeseen. Heidän raportissaan esitellään kaikki hankkeet, ja syvempi katsaus tehdään 8 fokushankkeeseen. Ajattelen oman arviointini sijoittuvan jatkumoon näiden aiempien kanssa, minkä vuoksi vältän tässä arvioinnissa myös eräiden säätiötä koskevien perustietojen toistamista. Raporttien rakenne on eri, sillä tässä arviossa etenen teemoittain ja tuon hankkeista esimerkinomaisia välähdyksiä – toki näitä välähdyksiä on runsaasti. Latomaan ym. (2016) arvioinnissa sen sijaan edetään osin hankkeittain. Arvioinnin otteessa voi kuitenkin nähdä samankaltaisuutta, sillä molemmissa on suhteellisen paljon rahoitetun toiminnan kuvausta.

Koneen Säätiön tilaamien arviointien lisäksi käytettävissä on runsaasti muuta vaikuttavuuden arviointiin liittyvää kirjallisuutta ja tutkimusta: vaikuttavuuden arviointia tehdään monella eri alalla ja ympäri maailmaa (ks. myös Tiitta 2018: 257–262). Arviointiprosessin kuluessa kenties mielenkiintoisimmiksi osoittautuivat Terhi Eskon, Juha Tuunaisen ja Reijo Miettisen (2012, 2015) tieteensosiologiaa edustavat artikkelit, joissa he tarkastelevat humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen vaikuttavuuden edellytyksiä ja muuttujia. Esimerkkeinään heillä on muun muassa inarinsaamen ja karjalan kielipesätoiminta ja Niilo Mäki instituutin toiminta: molemmat tematiikaltaan lähellä kieliohjelman hankkeita.

Tarjolla olevan kirjallisuuden joukossa on myös useita suomalaisten säätiöiden työhön kohdistuvia arviointeja, joista monet on tehty hiljattain. Suomen Kulttuurirahastolle on tehty selvitys (Poutanen 2019) väitöskirjarahoituksen vaikuttavuudesta, samoin Alli Paasikiven Säätiölle (Gaia Consulting 2018). Lääketieteen Säätiö on teettänyt hankeapurahojen vaikuttavuusselvityksen (Nykänen 2017), kuten myös Helsingin Sanomain

Säätiö (Kivioja ja Poutanen 2017).

Osa säätiöiden ja rahastojen arvioinneista on toteutettu opinnäytteinä. Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahaston toiminnan koetusta vaikuttavuudesta on tehty väitöskirja (Heikkilä 2017) ja Lääketieteen Säätiön arviointi perustuu pro graduun (Nykänen 2016). Pro gradu -työ (Huotari 2018) on liitetty myös Ympäristötiedon foorumin vaikuttavuuden arviointiin (Silfverberg & Huotari & Kolehmainen 2018). Kari Kaarnalahden opintorahaston vaikuttavuuden arviointi taas on tehty ammattikorkeakoulun opinnäytteenä (Savolainen 2014). Kaikki nämä tarjoavat vertailukohtia esimerkiksi arvioinnin kysymyksen asettelulle tai metodologialle.

1.4 VAIKUTTAVUUSARVIOINNILLA VAIKUTTAVUUTTA?

Kaikissa tehdyissä arvioinneissa on omat ominaispiirteensä ja fokuksensa, niin myös tässä. Erityispiirteenä käsillä olevassa arvioinnissa nousee esille ohjelman tuotosten melko seikkaperäinen esittely. Tällaista ei viimeaikaisissa suomalaisissa säätiöarvioinneissa juuri esiinny (vrt. kuitenkin Kivioja ja Poutanen 2017: 26–27), mikä johtunee osin siitä, että vaikuttavuus ja sen arviointi nähdään ylipäätään jonakin muuna kuin säätiön toiminnan arviointina ja apurahojen käyttöselostusten keräämisenä (Suvikumpu & Tikka & Saukkonen 2014: 8).[2] Osaltaan taustalla on se, että arviointien lähtökohta voi olla kokonaan toinen kuin tässä, esimerkiksi rahoitettujen väitöskirjatutkijoiden oman kokemuksen tutkiminen, kuten Heikkilällä (2017).

Pelkkä tuotosten kartoittaminen, esitteleminen tai laskeminen ja mittaaminen eivät annakaan kuvaa toiminnan vaikuttavuudesta. Toimintaan ja tuotoksiin tutustuminen on kuitenkin arviointiprosessissa välttämätöntä. Kieliohjelman arvioinnissa merkille pantavaa on samalla se, että 249 hankkeen toiminnan kiteyttäminen tekstuaalisesti lyhyeen muotoon on aikaa vaativa prosessi, johon ei tässä arvioinnissa ollut mahdollisuutta. Siksi lukija saa raportissa seurata arvioinnin etenemisen polkuja. Tämä palvelee samalla avoimuutta: raportin sivuilla on nähtävissä, millaista toimintaa ohjelma on pitänyt sisällään, millaiseen toimintaan vaikuttavuuden arviointi kohdistuu ja millaisesta toiminnasta tehdään päätelmiä. Toisaalta vaikuttavuutta on myös toiminnan volyymissä, mistä tuotokset jo itsessäänkin kertovat. Kun kyse on esimerkiksi uhanalaisen kielen elvyttämisestä, jo tällä kielellä tuotetun materiaalin lisäämisellä on vaikutusta, ehkä vaikuttavuuttakin.

Lisäksi näen, että vaikuttavuuden arviointi itsessään vaikuttaa: taustalla on ymmärrys kielen ja tekstien maailmaa rakentavasta luonteesta, sosiaalisesta konstruktivismista. Näen siis saman kuin eräs kieliohjelmasta rahoitetuille hankkeille suunnattuun kyselyyn vastaaja: “Working on the language has in fact raised awareness among speakers of the importance of their language.” Myös

tämä raportti ja kieliohjelman esille tuominen tekee väistämättä osaltaan näkyväksi ja tunnetuksi siinä tehtyä työtä ja voi lisätä ohjelman vaikuttavuutta. Tämän tiedostaen käytän tilaisuutta hyväksi, vastaan humanisteille asetettuun haasteeseen (Heikkilä & Niiniluoto 2016: 16) ja myös esittelen ohjelmassa tehtyä työtä: Mitä kaikkea kielentutkimus ja toiminta kielen parissa voi olla?

1 IOOI-malli on kehittynyt 1970-luvulla, ja sen kehittäjinä mainitaan mm. Carol Weiss ja Joseph S. Wholey (vrt. jälkimmäisen teos ***Evaluation: Promise and Performance***, 1979). Raivola, Valtonen ja Vuorensyrjä puhuvat artikkelissaan vuodelta 2000 (s. 12) ”neljän laatikon mallista”, joka heidän mukaansa omaksuttiin 1980-luvun Englannissa arviointiohjaukseen. Mallissa on paljon samaa kuin IOOI-mallissa.

2 Heikkilän (2017: 11) mukaan kuitenkin ”valtaosa vaikuttavuustutkimuksesta keskittyy yhä vain tuloksiin vaikutusten ja vaikuttavuuden sijaan”.

2. KIELIOHJELMAN KUVAUS

2.1 TAUSTA, TAVOITTEET JA TOTEUTUSSUUNNITELMA: KIELIPOLITIIKAN YTIMESSÄ

Koneen Säätiö käynnisti kieliohjelman alkuvuodesta 2012. Viimeiset ohjelman puitteissa annetut rahoitukset myönnettiin syksyllä 2016, ja joitakin ohjelmaan sopivia hankkeita oli tuettu jo vuoden 2011 puolella. Ohjelman tehtäväksi kiteytettiin ”pienten suomalais-ugrilaisten kielten, suomen sekä Suomen vähemmistökielten dokumentointi ja niiden aseman vahvistaminen” (Koneen Säätiö 2012: 12). Visioksi puolestaan muotoiltiin, että ”kieliohjelman kautta tuotetaan tieteellisesti relevanttia tutkimustietoa ja dokumentointia pienistä suomalais-ugrilaisista kielistä, suomesta ja Suomen vähemmistökielistä. Sekä tiedeyhteisö että kielenkäyttäjät hyödyntävät tutkimustietoa ja dokumentoinnin tuloksia, ja vuorovaikutukseen perustuvat tutkimuskäytänteet vahvistuvat.”[3]

Kieliohjelmaa voi nimittää vahvasti kielipoliittiseksi, ja tämä asettaa myös sen vaikuttavuuden arvioinnin aivan erityisiin kehyksiin: arvioitavaksi tulee myös sekä valittu politiikka että sen onnistuminen. Mutta mihin luonnehdintani ohjelman kielipoliittisuudesta perustuu?

Kielipolitiikan osa-alueina pidetään usein vaikuttamista ensinnäkin **kielen asemaan**, toiseksi **kieleen itseensä** ja kolmanneksi **kielen opetukseen** (Hornberger 2006: 29; Latomaa & Nuolijärvi 2002: 167). Neljäntenä osa-alueena on nähty **kieliteknologia**. Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa Suomen kielen tulevaisuus (Hakulinen ym. 2009: 141) kieliteknologian kehittämistä pidetään välttämättömänä, ”jotta kieli säilyisi käyttökelpoisena kaikissa niissä tehtävissä, joita nykyaikainen yhteiskunta sille asettaa.” (Ks. myös Olthuis & Trosterud 2015.)

Koneen Säätiön kieliohjelmassa voidaan nähdä kaikki nämä elementit, osa vahvemmin ja välittömämmin, osa heikommin ja epäsuorasti. Alkuun kielen opetus oli mukana epäsuorasti. Sitä ei mainittu ohjelmassa erikseen, mutta sen nähtiin hyötyvän ohjelmasta (esim. Koneen Säätiö 2012: 29). Toisaalta se myös väistämättä sisältyy esimerkiksi

kielten elvytykseen. Myöhemmin tämä kielipolitiikan osa-alue tuli vahvasti näkyviin kielten oppimisen tukemisen teemahaussa.

Ohjelmalle asetetut tavoitteet muodostavat toisiinsa liittyvän ja toisiaan täydentävän jatkumon (kuvio 1).

Ohjelman yhdeksi päätavoitteeksi määriteltiin kielten dokumentointi.[5] Sen toteuttamisen edellytyksenä voi pitää niin ikään tavoitteiksi asetettuja aineistojen kartoittamista, kartuttamista ja ylläpitoa, sillä ”erilaiset aineistot ovat tärkeä osa kielten dokumentointia”

KUVIO 1
Kieliohjelman tavoitteiden jatkumo[4]

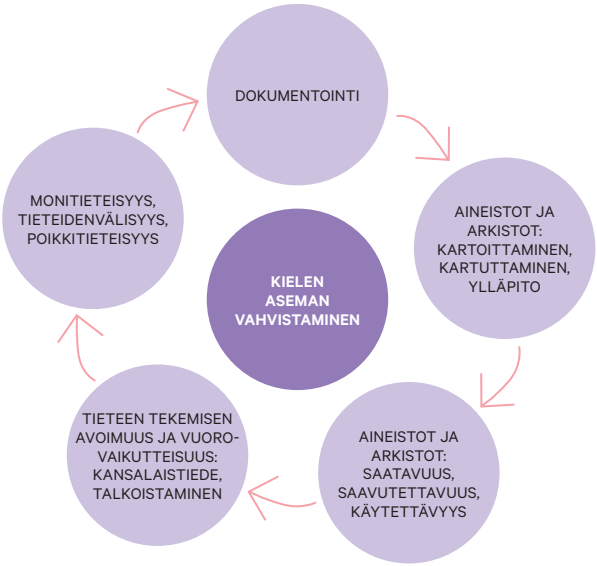

(Koneen Säätiö 2012: 14). Toisaalta taas nähtiin, että ”aineistojen hyödyntämisen edellytyksenä on - - niiden jalostaminen sekä saatavuuden ja käytettävyyden edistäminen” (mts. 14). Aineistotyö on luonnostaan usein tieteidenvälistä, ja tieteidenvälisyys on yksi ohjelman tavoitteista. Tieteidenvälisyys voi toki kuulua luontevasti mihin hyvänsä osaan ohjelmaa, ja se voidaankin nähdä ohjelmaa läpileikkaavana. Läpileikkaavaa on myös tieteen ja taiteen yhdistäminen sekä monikielisyys.

Minkään kielen asema ei vahvistu ilman sitä käyttävän kieliyhteisön osallisuutta ja osallistumista, ja kielen asemalla on merkitystä ennen kaikkea sitä käyttävälle kieliyhteisölle. Samalla eri kieliyhteisöjen asemalla on myös laajemmat yhteiskunnalliset intressit ja vaikutukset. Erityisesti vähemmistökielten asema on usein poliittisten intohimojen, vallankäytön ja myös sortamisen väline (ks. esim. Anhava 2005: 12–15; Johansson & Pyykkö 2005; Lähteenmäki 2015). Tältä pohjalta voi nähdä useita motivaatioita sille tavoitteelle, että ”tutkimuksessa saatu tieto palautuu kieliyhteisölle” (Koneen Säätiö 2012: 14–15), tarkoitettiinpa kieliyhteisöllä tutkimuksen kohteena ollutta yhteisöä tai kieliyhteisöjen kokonaisuutta. Tavoitteelle on nähtävissä myös vahva eettinen motiivi.

Tiedon palautuminen kieliyhteisölle tapahtuu muun muassa hyvin saavutettavien aineistojen avulla: nämä ”palautetut” aineistot voivat sinänsä olla monenlaisia, esimerkiksi sanakirjoja, oppikirjoja, lauluja tai elokuvia. Ohjelmaan on toisaalta rakennettu myös kielenkäyttäjien ja tutkijoiden vuorovaikutus: tavoitteena on esimerkiksi talkoistamisen ja kansalaistieteen keinojen hyödyntäminen dokumentointiprosessissa (mts. 14, 17–19; ks. myös esim. Onikki-Rantajääskö & Pitkänen-Heikkilä 2015).

Tältäkin osin ohjelmaan on jo sisäänrakennettuna sellaisia ulottuvuuksia, joita pidetään keskeisinä tieteen vaikuttavuuden edellytyksinä. Yliopistojen ns. kolmannen tehtävän piirteitä pohtiva Niiniluoto (2015: 20) ottaa kansalaistieteen ohella esille useita muita erilaisia tiedon yhteisluomisen muotoja. Ohjelmassa on nähtävissä myös piirteitä, jotka on mallinnettu ”osallistavina” tiedonkäytön muotoina (Sitra 2019). Mallinnus koskee tiedonkäyttöä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, mutta samoja ajatuksia voi soveltaa myös muunlaiseen toimintaympäristöön.

Edelleen ohjelma korostaa tieteen ja taiteen yhdistämistä, mikä osaltaan edistää tiedon palautumista kieliyhteisölle. Haastatteluista kävi ilmi, että esimerkiksi opetuksessa hyödynnetään taiteellisia ja toiminnallisia menetelmiä ja saatetaan tietoisesti tavoitella elämyksellisyyttä ja tunteiden syntymistä ja tiedostamista. Tätä kautta ohjelman voi nähdä reagoivan siihenkin, että kielen asemaan ei vaikuteta ainoastaan virallisia teitä, kuten lainsäädännöllä tai opetussuunnitelmilla. Kielen statuksen muotoutumiseen vaikuttavat myös

esimerkiksi mytologia, estetiikka ja poliittiset ideologiat (Ricento 2006: 5; ks. myös Saarinen 2010). Tutkimustietoa taas voidaan hyödyntää näiden kaikkien taustalla.

Yksi kieliohjelman tavoitteista on monikielisyyden edistäminen. Tavoite kytkeytyy kielten aseman vahvistamiseen, mutta sen voi nähdä myös omaehtoisena: ”Kieliohjelmassa halutaan edistää ymmärrystä siitä, että on mahdollista elää käyttäen monia kieliä ilman että siitä on haittaa yksilölle.” (Koneen Säätiö 2012: 7) Saman tavoitteen kääntöpuoli on ”vähemmistökielten aseman edistäminen: kieli-ilmaston parantaminen torjumalla kielivähemmistöihin liittyviä ennakkoluuloja”.

Tämä tavoite kannattaa erikseen panna merkille. Fennougristisella kenttätutkimuksella, jota kieliohjelmaan myös vahvasti sisältyy, on nimittäin pitkä ja vahva kansalliseen herätykseen kytkeytyvä traditio (ks. esim. Grünthal 2010: 18). *Kansallismielisyys*, *nationalismi*, voisi Pirkko Nuolijärven (2018) mukaan ”olla sisällöltään neutraali tai positiivinen”, mutta se on nykyään useissa yhteyksissä ”ruma sana” (mt.). Nuolijärvi kiteyttää, että

> [t]oiminta suomen kielen oikeuksien ja sen käytön lisäämisen puolesta oli osa suomalaista nationalismia, mitä voitiin pitää oikeutettuna niin kauan kuin oli kysymys suomenkielisten yksilöiden oikeudesta omaan kieleen koulutuksessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Missä vaiheessa taistelu oman kielen puolesta sitten saa negatiivisia painotuksia? Siinä vaiheessa, kun oikeuksia saaneet alkavat enemmistönä suorastaan halveksia muita kieliä ja kulttuureja sekä rajoittaa niiden käyttöä.

Tämä asetelma on kieliohjelmaa suunniteltaessa vahvasti mielletty. Ilona Herlin, säätiön hallituksen jäsen ja suomen kielen dosentti, näki jo keväällä 2011 poliittisen ilmapiirin olevan sellainen, että suomen kielen korostaminen voi saada ikäviä kaikuja. Säätiön sisäiseen palaverimuistioon on kirjattu hänen pohdintanaan se, että ”[p]itäisi lisätä kaksi- ja monikielisiä ympäristöjä. Miten saada levitettyä ymmärrystä siitä, että ihminen voi puhua useampia kieliä?”.

Moni- ja rinnakkaiskielisyyttä sekä kaikenlaisia vähemmistökieliä tukevassa kieliohjelmassa on siis nähtävissä ajatus siitä, että ”[s]uomen kieltä ei koskaan soisi käytettävän lyömäaseena ketään vastaan; se ei ole hienompi eikä huonompi kuin muut kielet, mutta sen monipuolinen käyttö on iloksi ja hyödyksi kaikille tässä maassa eläville” (Nuolijärvi: 2018).

2.2 OHJELMA SUHTEESSA KONEEN SÄÄTIÖN STRATEGISIIN TAVOITTEISIIN

Yksi, mutta ei ainoa, vaikuttavuuden arvioinnin ulottuvuus on arvioitavan toiminnan suhde organisaation strategiaan ja strategisiin tavoitteisiin. Asetelmasta syntyy tässä arvioinnissa useita ker-

roksia: Mikä on yhtäältä kieliohjelman tavoitteiden suhde säätiön (strategisiin) tavoitteisiin? Mikä toisaalta on toteutuneen kieliohjelman eli rahoitettujen hankkeiden suhde ohjelman ja säätiön strategian tavoitteisiin? Entä mikä on kieliohjelman tavoitteiden suhde yleisempään (kieli)politiikkaan Suomessa tai muualla?

Kieliohjelma oli monin tavoin lähes yhteneväinen Koneen Säätiön vuosien 2010–2015 strategisten tavoitteiden kanssa. Erityisen ilmeinen on säätiön tavoite vahvistaa suomen kielen ja Suomessa puhuttavien vähemmistökielten sekä Itämeren alueella puhuttavien pienten kielten asemaa (strateginen tavoite nro 5, mts. 10). Tähän tavoitteeseen integroituu tavoite edistää kansainvälistä vuorovaikutusta ja erityisesti vuorovaikutusta Itämeren piirissä (strateginen tavoite 6, mts. 10). Kieliohjelma toteuttaa myös tavoitetta tukea kulttuuria ja taidetta (strateginen tavoite nro 4, mts. 9); tähän taas kytkeytyy Suomeen historiallisista syistä syntyneiden arkistojen ja aineistojen käytön ja käytettävyyden tukeminen (mp.).

Osa säätiön strategisista tavoitteista on tähän tapaan suoraan luettavissa kieliohjelmasta. Joiltakin osin tavoitteiden toteutumisen selvittäminen vaatisi kuitenkin tutkivampaa otetta.[6] Esimerkiksi toimintaa yleisesti luonnehtivien tavoitteiden toteutuminen vaatii tarkempaa selvittämistä ja arviointia. Tällaisia ovat esimerkiksi strategiassa mainitut dynaamisuus, ajankohtaisuus, vaihtoehtojen etsiminen, heikkoihin signaaleihin reagoiminen ja säätiön omaleimaisuuden vahvistaminen (mts. 7–8).

2.3 RAHOITUS JA MUU TUKI

Kieliohjelmaa lähdettiin toteuttamaan ”kaikessa säätiön toiminnassa” (Koneen Säätiö 2012: 20), mikä tarkoitti paitsi apurahojen myöntämistä myös muunlaisen tuen tarjoamista ja tapahtumien järjestämistä. Apurahojen myöntämisessä kieliohjelma näkyi valinnoissa, joissa painotettiin ”ohjelman tavoitteita toteuttavia hankkeita” (mp.). Tämän lisäksi järjestettiin teemahakuja ja käynnistettiin hankkeita, joiden suunnittelussa tai toteutuksessa säätiö oli mukana.

Kieliohjelmassa järjestettiin seuraavat teemahaut:

VUOSI	NIMI	SUMMA €	HANKEMÄÄRÄ
2013	Digitalisoituvat kieliaineistot ja tiedonlouhinta	1 395 115	13
2013	Monikielisyys ja taide	1 851 850	58
2014	Kielten elvytys ja sen tutkimus	1 012 592	7
2015	Kielen kuvaus	740 800	3
2016	Kielten oppimisen tukeminen	500 301	18
Yhteensä		**5 500 658**	**99**

Säätiö käynnisti yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa suomalais-ugrilaisten kielten aineistojen digitointihankkeen, jota seurasi Suomen vähemmistökielten digitointihanke. Digitointia rahoitettiin yhteensä 902 280 eurolla. Säätiö käynnisti yhdessä Jack Rueterin kanssa myös kieliteknologisen morfologisten jäsentimien kehittämishankkeen, jonka jatkohankkeessa keskityttiin koltansaamen tukemiseen ja elvytykseen. Näitä hankkeita rahoitettiin yhteensä 649 641 eurolla.

Kaikkiaan kieliohjelmasta rahoitettiin erilaisia hankkeita yhteensä 19 740 944 eurolla.[7] Myöntöjä oli 366 kappaletta, mutta näistä osa kohdistuu samoihin hankkeisiin; rahoitettuja hankkeita oli yhteensä 249.

MYÖNTÖVUOSI	HANKKEIDEN MÄÄRÄ	SUMMA €
2011	12	479 954
2012	59	2 614 663
2013	131	7 536 290
2014	45	2 409 830
2015	50	2 355 486
2016[8]	69	4 244 721
Yhteensä	**366**	**19 740 944**

Säätiö on tarjonnut myös muuta kuin taloudellista tukea. Erilaiset seminaarit tarjoavat tilaisuuden tiedonvaihtoon ja verkostoitumiseen. Niitä on järjestetty esimerkiksi talkoistamisesta ja kansalaistieteestä (25.5.2012), kielten elvytyksestä ja sen tutkimuksesta (13.6.2014) sekä monikielisyys ja taide -teemasta (3.3.2016). Kesäkuussa 2016 säätiö järjesti viikon mittaisen kesäkoulun uralilaisen kielikunnan kuvaus- ja dokumentointityöstä. Myös Kaivo-keskustelutilaisuuksissa on käsitelty usein teemoja, jotka suoraan tai epäsuoraan ovat liittyneet kieliohjelmaan. Aamiais-Kaivolla on käsitelty esimerkiksi oman äidinkielen merkitystä (28.8.2015), taiteen sanallistamista (19.2.2016) ja kääntämistä, monikielisyyttä ja tulkitsemista (15.3.2018).

Teemoittain kohdennettujen tilaisuuksien lisäksi säätiö on vuodesta 2015 järjestänyt apurahan saajille säännöllisesti viestintä- ja vaikuttamiskoulutusta aluksi ympäristötieteilijöille, sittemmin laajemmalle joukolle. Säätiö tarjoaa myös tiloja tapahtumiin ja työskentelyyn. Tehtaankadun tilaa, Kamaria, on mahdollisuus varata eri tarpeisiin. Lisäksi säätiön muutettua Lauttasaaren kartanoon siellä on järjestetty kerran kuussa ns. moffice, jossa on mahdollisuus hiljaiseen, mutta yhteisölliseen työskentelyyn. Tilaisuudet ja tilat ovat pääosin Helsingissä, missä säätiön toimipisteet sijaitsevat. Esimerkiksi kesäkoulu kuitenkin järjestettiin säätiön toisessa toimipisteessä, Saaren kartanossa, joka sijaitsee Mynämäellä.

Tällaisten apurahansaajia välittömästi hyödyttävien toimien ohella säätiö tekee työtä parantaakseen apurahansaajien asemaa. Yhteistyössä muiden säätiöiden ja yliopistojen kanssa pyritään muun muassa parantamaan yliopistolla tutkivien tutkimusinfrastruktuuria (ks. esim. Apurahatutkijan aseman parantaminen, https://www.saatiopalvelu.fi/media/tietolaari-files/julkaisut/srnk_yliopistositoumus_www.pdf), mutta työ etenee hitaasti. Tämä työ on jatkuvaa vaikut-

tamistyötä esimerkiksi erilaisissa työryhmissä ja toisinaan aktiivista kannan ottamista (esim. Korhonen 2018). Pysyäkseen ajan tasalla tuettujen hankkeiden ja ihmisten tilanteesta säätiö järjestää säännöllisesti kyselyitä (ks. esim. Korhonen 2016).

3 Kielentutkimuksessa on perinteisesti erotettu uralilaisen kieliryhmän sisällä toisistaan suomalais-ugrilaiset kielet ja samojedikielet (kuten nenets ja selkup). Säätiön kieliohjelmassa tätä erottelua ei sikäli noudatettu, että myös samojedikieliä voitiin tukea.

4 Kuviossa ei näy tieteen ja taiteen yhdistämisen läpileikkaavuus ohjelmassa.

5 Vaikka dokumentointi on esitetty rinnasteisena kielen aseman vahvistamisen kanssa, se on silti vahvistamiselle alisteista. Tämän näkemyksen jakoi säätiön hallituksen varapuheenjohtaja, dosentti Ilona Herlin keskustelussa keväällä 2017.

6 Tällainen on esimerkiksi suhtautuminen väitöskirjojen tukemiseen, jota strategiassa 2010–2015 (s. 8–9) on erikseen pohdittu.

7 Tiedot rahoituksista ja rahoitettavista hankkeista ovat koonneet Kalle Korhonen ja Reetta Sassi.

8 Vuoden 2016 myönnöt ovat keskimääräistä suurempia kuin edellisenä vuosina, koska vuonna 2016 rahoitus myönnettiin hankkeille useammaksi vuodeksi; sitä ennen hakemus oli uusittava vuosittain.

3. VAIKUTUKSEN JA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI

3.1 YLEISTÄ VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINNISTA

Sekä vaikutus että etenkin vaikuttavuus ovat ilmiöitä, joiden tavoittamiseksi on kehitetty monenlaisia laadullisia ja määrällisiä mittaus- ja tarkastelutapoja. Vaikuttavuuden ulottuvuuksina puhutaan muun muassa tieteellisestä, koulutuksellisesta, ammatillisesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta (esim. Haila ym. 2012: 7). Kolun ja Valkeasuon (2009: 16) mukaan yhteiskunnallinen vaikuttavuus eroaa tieteellisestä siten, että siinä tutkimuksen tuloksia, teorioita ja toimintamalleja käytetään tiedeinstituution ulkopuolella. Yhteiskunnallisena vaikuttavuutena taas on pidetty esimerkiksi sosiaalista, taloudellista, poliittista, institutionaalista ja lainsäädännöllistä vaikuttavuutta (Kuitunen 2007; ks. myös Niiniluoto 2015: 21–28).

On myös tähdennetty, että erityisesti humanistisilla ja yhteiskunnallisilla aloilla – mutta myös muilla – mikään ja minkään määrällinen mittaaminen ei tavoita toiminnan vaikuttavuutta. Mustajoki (2017: 11) esittelee konkreettisten esimerkkien kautta muun muassa tutkimuksen moninaisia vaikuttamisen muotoja, reunaehtoja ja aikajännettä. Mahdottomana mitata hän pitää esimerkiksi sitä, miten tutkimustieto vaikuttaa ihmisen maailmankuvaan. Esko, Tuunainen & Miettinen (2012: 17, 20) taas tähdentävät, että innovaatiotoimintaan pohjautuvan arvioinnin piiriin ei yleensä kuulu keskustelu esimerkiksi tasa-arvosta, demokratiasta, hyvinvoinnista, solidaarisuudesta tai ekologisesta kestävyydestä. Heikkilä ja Niiniluoto (2016: 11) kysyvätkin, ”[m]iten mitata tuottavuutta ja vaikuttavuutta silloin, kun tuotos on jotakin abstraktia: hyvää elämää, demokratiaa, sujuvaa kanssakäymistä, itseymmärrystä ja tietoa ympäröivästä maailmasta?”

Tutkijakolmikko (Miettinen, Tuunainen & Esko 2015) tarjoaa tutkimuksen vaikuttavuuden tarkasteluun kolmijakoa epistemologiseen, artefaktuaaliseen ja institutionaalis-kommunikatiiviseen ulottuvuuteen (termien käännökset Mustajoen 2017: 5). Näistä epistemologinen ulottuvuus liittyy ilmiön ymmärtämiseen ja käsittää sen, miltä osin ja miten

tutkimustulokset ovat ratkaisseet teknologiaan liittyviä tai yhteiskunnallisia ongelmia. Artefaktuaalisella ulottuvuudella he viittaavat tiedonsiirron välineisiin (ks. Mustajoki 2017), rakennelmiin, metodeihin, välineisiin ja palveluihin, joiden käytöllä on yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Institutionaalis-kommunikatiivisella he tarkoittavat niitä muotoja ja areenoita, joilla tutkijat ja muut yhteiskunnalliset toimijat kohtaavat. Miettinen ym. (2015: 262) korostavat myös, että arvioinnissa tutkimusryhmien työtä tulisi seurata pitkällä aikajänteellä: tutkimuksen tekeminen vie itsessään aikaa, mutta sen lisäksi tutkimustulosten hyödyntäminen tiedeyhteisön ulkopuolella on monivaiheinen ja aikaa vievä prosessi.

Tieteen piirissä vakiintuneena yksilön vaikuttavuuden mittarina pidetään usein julkaisu ja -viittausmäärää mutta myös rahoituksen jatkuvuutta ja tutkijan urakehitystä (Nykänen 2017: 6). Vaikuttavuuden tutkimuksessa on käytetty (esim. Nykänen 2016) bibliografisia analyysejä, joissa selvitetään tutkimuksen leviämistä tiedeyhteisössä. Bibliometriikan rinnalle on kehitetty muun muassa altmetriikkaa, jonka idea on, että ”tutkimusten verkossa saama näkyvyys ja huomio voisivat kertoa - - vaikuttavuudesta. Analysoimalla tieteellisen toiminnan verkossa ja sosiaalisessa mediassa saamaa huomiota voimme saada laajemman ja monipuolisemman kuvan tieteen ja erityisesti avoimen tieteen vaikuttavuudesta kuin mitä on mahdollista saavuttaa viittauksiin perustuvalla analyysillä.” (Ruse; ks. myös Holmberg 2015). Molempia menetelmiä kohtaan on esitetty kritiikkiä (ks. esim. Heikkilä & Jokinen 2015: 39; Tieteen tila 2019: 33).

Tässä arvioinnissa ei ole mielekästä tarkastella esimerkiksi viittausmääriä jo senkin vuoksi, että tutkimusten valmistumisesta on kovin vähän aikaa. Huomiot julkaisu-, lataus- tai yleisömääristä sekä vaikkapa tutkijoiden urakehityksistä perustuvat pääosin apurahan saajien omiin ilmoituksiin ja kokemuksiin. Huomionarvoista myös on, että arvioinnin kohteena on tutkimuksen ohella taiteellinen toiminta sekä tiedettä ja taidetta yhdistävä toiminta. Tieteen ja yliopistollisen tutkimuksen mittarit eivät siten periaatteessakaan sopisi osaan rahoitetuista hankkeista.

En rajannut vaikuttavuuden muotoa arvioinnissa etukäteen, vaan pidin sen avoimena ja laajana. Ote on samantyyppinen kuin muussakin aineistolähtöisessä tekstintutkimuksessa; samanlainen tutkimusote on esimerkiksi Heikkilällä (2017: 20). Prosessin kuluessa Miettisen ym. (2015) kolmijako osoittautui inspiroivaksi ja monella tapaa soveltamiskelpoiseksi myös kieliohjelman hankkeisiin.

3.2 AINEISTO: RAPORTIT, KYSELYT JA HAASTATTELUT TIETOLÄHTEINÄ

Arviointi pohjautuu pääosin kieliohjelmasta rahoitettujen hankkeiden loppu- ja väliraportteihin, kyselyihin sekä haas-

tatteluihin. Ympäröivän yhteiskunnan kielellisestä ilmapiiristä on haettu tietoa esimerkiksi erilaisista (kielipoliittisista) barometreistä ja seurantaraporteista. Liitteessä 1 on esimerkinomaisesti taulukoituna tarkasteltavia seikkoja sekä lähteet, josta kutakin seikkaa voi selvittää. Taulukon vaikuttavuusosiossa olen nostanut esille toimeksiannossa korostettuja seikkoja. Taulukko on karkea, mutta pyrin sillä konkretisoimaan sitä, miten vaikutuksen ja vaikuttavuuden arviointi tapahtuu ja osittuu: arviointi voi olla hankalaa, mutta lopulta se perustuu tiettyjen asiakirjojen ja erilaisten tekstien läpikäymiseen ja analysoimiseen. Samalla on muistettava, että monitulkintaisen ja -muotoisen *vaikuttavuuden* ohella myös *arviointi* on monitasoinen, luontaisesti epävarmuutta ja subjektiivisuutta sisältävä ilmiö. (Ks. myös Rajahonka, esim. 13–18.) Tässä arvioinnissa se tulee esille esimerkiksi siinä, miten erilaiset tiedonhankkimisen tavat tuottavat hieman erilaista tietoa: viittaan tällä esimerkiksi kyselyjen ”skaalakysymyksiin” ja avovastauksiin, joista tarkemmin luvuissa 5.3 ja 5.4.

Arvioinnissa analysoitu, raporteista, kyselyistä ja haastatteluista koostuva **aineisto on ollut varsin suuri**. Loppuraportit ovat noin nelisivuisia tekstejä, mutta moni on jättänyt viimeisen sivun täyttämättä. Raportteja oli 328 hankkeelta tai osahankkeelta[9], joten sivumäärä on runsas tuhat. Loppuraporttien lisäksi osa hankkeista on jättänyt väliraportin, mikä lisää sivumäärää hiukan. Olen esimerkiksi vuoden 2017 arvioinnissa saattanut tutustua väliraporttiin, mutta vuonna 2019 loppuraporttiin. Muutama hanke on toisaalta jättänyt vapaamuotoisen, yleensä yksisivuisen raportin, mikä taas vähentää sivumäärää. Sivumäärät antavat analysoitavasta aineistosta toki karkean kuvan, koska tekstimäärä sivuilla vaihtelee.

Kuinka paljon kyselyistä on tullut analysoitavia tekstejä? Vuoden 2017 kyselyssä oli 2 avokysymystä, johon tuli yhteensä 177 tekstikatkelmina analysoitavaa vastausta. Skaala-kysymyksiä oli 4, joissa kussakin oli mahdollisuus myös avoimeen vastaukseen: tämä tuotti reilut 30 avovastausta. Vuoden 2017 kyselyssä oli yhteensä siis noin 200 analysoitavaa tekstikatkelmaa.

Vuoden 2019 kyselyssä oli viiden skaalakysymyksen ohella 5 avovastausta hakenutta kysymystä, joihin vastattiin yhteensä 262 kertaa; osa vastauksista oli tosin lyhyesti muotoa ”en osaa sanoa” tai ”ei koskenut tutkimustani”. Skaalakysymyksiä täydennettiin avovastauksilla yhteensä 37 kertaa. Vuoden 2019 kyselyssä oli siten noin 300 analysoitavaa tekstikatkelmaa.

Raportit tuottivat siis noin 1 000–1 300 sivua ja kyselyt yhteensä noin 500 tekstikatkelmaa sisällönanalyysin tarpeisiin. 13 haastattelutunnista taas tuli 11 kappaletta 40–60 sivun litteraatteja: tekstiä siis 440–660 sivua. Kaikkiaan analysoitavia tekstisivuja tai merkityksellisiä lyhyempiä tekstikokonaisuuksia arvioinnissa oli yhteensä

2 000–2 500, mikä on manuaalisen sisällönanalyysin kohteeksi suuri määrä.

Millainen on arvioinnin kattavuus? Arviointia varten tavoitettiin vuonna 2017 n. 60 % rahoitetuista hankkeista: silloin moni hanke oli vielä kesken. Vuonna 2019 tavoitettiin hankkeita niin, että arvioinnin lopussa oli tavalla tai toisella tavoitettu lähes kaikki 249/366 hanketta. Hankkeita, joilta ei ollut raporttia eikä kyselyvastausta, oli kaikkiaan 8. Näistä kuitenkin yksi oli haastateltavana ja osa kuuluu useamman myönnön sarjaan ja toisista osista on saatu raportteja. Toisista taas löytyy esim. verkkosivut, ja/tai niillä on ollut muuta kontaktia säätiöön. Lopulta vain 2 hanketta jäi katveeseen.

Tarkastelen loppuraporteissa ja kyselyvastauksissa mainittuja **työn tuotoksia** sekä **arvioita tavoitteiden saavuttamisesta, kertomuksia ongelmista ja palautteita säätiölle**. Raporteissa ja kyselyvastauksissa esitetään näkemyksiä myös oman työn tai yleisemmin tutkimuksen ja muun toiminnan **vaikuttavuudesta**. Niiden pohjalta arvioin esille tulleiden seikkojen kokonaisuutta ja merkitystä suhteessa kieliohjelman tavoitteisiin. Käytännössä kyse on pääasiassa erilaisten dokumenttien läpikäymisestä (liite 1). Materiaalin käsittely taas on enimmäkseen laadullista sisällönanalyysiä. Koska aineisto on valtavan rikas ja laaja, sen käsittely on tutkimuksenkaltaista, mutta väistämättä tätä pinnallisempaa.

Sekä tuotoksia että vaikutusta selvitetään siis rahoitettujen toimijoiden loppuraporttien ja erillisen kyselyn avulla. Kysely teetettiin lähes samansisältöisenä sekä 2017 että uudestaan 2019 useamman vastaajan tavoittamiseksi.

Millaisia tietolähteitä loppuraportit ja kyselyvastaukset ovat laadullisesti tarkasteltuina? Säätiö on 2010-luvun loppupuolella pyytänyt apurahansaajia täyttämään rahoitetun toimintansa ja työnsä loppuessa loppuraportin verkossa. Raporttilomake jakaantuu osiin seuraavin otsikoin: *Apurahan saaja*, *Apurahan tarkoitus*, *Myöntövuosi*, *Rahoitusmuoto*, *Tiivistelmä*, *Miten hyvin asetetut tavoitteet toteutuivat (Asteikolla 1 (huonosti) – 5 (hyvin))*, *Mikä onnistui erityisen hyvin, mitä ongelmia oli? Miten myönnetty rahoitus pääpiirteissään käytettiin? Mitä hyvää ja huonoa sisältyi tähän rahoitusmuotoon? Saatiinko hankkeelle muuta rahoitusta? Jos saatiin, mitä? Palaute*, *Kuvaus*, *Koneen Säätiön apurahalla laaditut tieteelliset ja yleistajuiset julkaisut*.

Vaikka raporttipohjassa on tietty rakenne, ihmisten elämä ja luovuus eivät tavallisesti aivan sovi lomakkeisiin. Vain harva on esimerkiksi täyttänyt lomakkeen viimeisen sivun, joka ohjaa kertomaan *Koneen Säätiön apurahalla laaditut tieteelliset ja yleistajuiset julkaisut.* Jos siis haluaa tietää, millaisia julkaisuja säätiön tuella on tehty, tieto on etsittävä lomakkeen muista kohdista usein tarinamuotoisista teksteistä. Raportit eroavat kyselyvastauksista muutenkin niin, että ne ovat enemmän tutkimusprosessin tarinamaista, kronologistakin kuvausta. Niiden systemaattinen käsittely on

siten suhteellisen työlästä – joskin myös antoisaa –, koska esimerkiksi erityyppisten tuotosten luokittelua varten kerättävät kirjaukset on joskus poimittava kertomusmaisesta kerronnasta, kuten käy ilmi kahdesta eri loppuraporttien katkelmasta:

Kesällä 2013 minulle saapui kuusi pahvilaatikollista materiaalia Espanjasta.

We arrived in Syktyvkar, the capital of Komi Republic in the second half of July as initially planned.

Kyselyssä taas ongelman muodosti se, että vastausprosentti jäi matalaksi. Ensimmäisellä kierroksella vuonna 2017 saatiin useamman muistutusviestin jälkeen vastauksia 89.[10] Vuonna 2019 vastauksia saatiin 60, ja näistä osa oli samoja kuin aiempana vuonna. Vuonna 2017 osa vastaamattomista ei ollut tiennyt olevansa osa kieliohjelmaa. Tässä voi siis kyselyn tekijä katsoa peiliin: saatteessa olisi pitänyt mainita, että se lähetetään vain kieliohjelmasta rahoitetuille. Myös apurahansaajille suunnattujen kyselyjen kokonaismäärää on syytä seurata, sillä palautteissa säätiölle mainittiin myös seuraavaa: *There was an unusual amount of interim reporting etc. requested of us by the funder*. On siis mahdollista, että kyselyitä on koettu tulevan liikaa.

Tietolähteinä raporteista ja kyselyistä on huomattava myös seuraavaa: Toisinaan sama vastaaja on vastannut raporttiin ja kyselyyn eri tavoin. Tulkitsen tämän niin, että erityisesti raporteissa on voitu ennakoida omia tekemisiä ja tuloksia: on kerrottu työn tai tutkimuksen tavoitteista, ei vielä valmistuneesta työstä. Mielenkiintoisia tapauksia ovat myös ne kolme, jotka vuonna 2019 ovat vastanneet kyselyyn kahdesti, esim. kuukauden välein, koska ovat todennäköisesti unohtaneet vastanneensa jo. Näistä vastauksista paljastuu, miten kyselyt ovat aina vastaushetkensä tuote. Koska raporteissa ja kyselyssä on siis paikoin eri syistä johtuvaa epämääräisyyttä, tulkinnanvaraisuutta ja vaihtelua, niiden kertomia määrällisiä ja laadullisiakin tuloksia on syytä ajatella suuntaa-antavina.

Raporttien ja kyselyiden lisäksi tehtiin rahoitetuille 8 haastattelua, joissa haastateltavia oli yhteensä 16. Haastattelut kohdistettiin pääosin hankkeisiin, joilla oli suuri rahoitus, mutta samalla tavoiteltiin hieman erityyppisiä hankkeita. Koska samat tahot ja henkilöt ovat saattaneet työskennellä useammassa hankkeessa, kohdistuivat haastattelut 16 hankkeeseen:

- Pirkko Kuutti, Elina Heikkilä, Taru Laanti ja Katariina Summanen, Kotimaisten kielten keskus: *Vanhan kirjasuomen sanakirja* (= VKS)
- Jukka-Pekka Hakkarainen, Kansalliskirjasto: suku- ja vähemmistökieliin kohdistuva digitointihankkeiden kokonaisuus
- Jyrki Kalliokoski, Heini Lehtonen, Helsingin yliopisto: *Itä-Helsingin uudet Suomen kielet*

- Hanna Lappalainen, Helsingin yliopisto: *Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa* ja *Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus*
- Katja Kirsi, Riina Hannuksela, Sanna From, Zodiak*: Talk – taidetta ja liikettä kieltenopetukseen*
- Veronika Laippala, Turun yliopisto: *Suomenkielinen Internet kieliaineistoksi morfosyntaktisen analyysin ja tekstin luokittelun avulla*
- Helka Riionheimo, Itä-Suomen yli opisto: *Kiännä-hanke*
- Lea Siilin, Itä-Suomen yliopisto: *Vertaileva karjalan kielioppi*
- Unni Leino, Tampereen yliopisto: *Uralilaisten kielten kognaattikorpus* ja *Kielellisten populaatioiden muutos ajassa*
- Outi Vesakoski: kolme hanketta kielten levinnäisyyshistorian selvittämiseen, mm. *Sumurasyyni* ja *AikaSyyni*

Hankkeitten edustajien lisäksi haastateltiin sidosryhmien edustajina opetusneuvos Minna Harmasta Opetushallituksesta sekä dekaani Pirjo Hiidenmaata Helsingin yliopistosta. Vuonna 2017 haastattelin emeritaprofessori Lea Laitista (HY) ja lehtori Sirkku Latomaata (TaY), mutta näitä keskusteluja ei tallennettu.

Haastattelut olivat luonteeltaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja, ts. niillä oli väljä kehys, mutta keskustelujen annettiin myös virrata omaan suuntaansa. Haastattelujen tai keskustelujen teemat olivat osittain samat (esim. verkostoituminen), mutta osin räätälöity hankkeittain. Osa haastatteluista oli yhden hankkeen ryhmä- tai parihaastatteluja (VKS, Itä-Helsingin uudet Suomen kielet, Zodiak), osassa paikalla oli edustajia useammasta hankkeesta (Riionheimo, Siilin) tai osin samoista, osin erillisistä toisiinsa kytkeytyvistä hankkeista (Leino, Vesakoski). Haastattelut tehtiin kasvotusten Helsingissä ja Joensuussa, paitsi yksi Skypen välityksellä (Laippala). Haastattelutunteja tuli yhteensä 12 tuntia 51 minuuttia, ja Reetta Sassi litteroi haastattelut sisällönanalyysin – ei kielenanalyysin – tarpeita vastaavalla karkeudella.

3.3 TUOTOSTEN KARTOITTAMISEN PERIAATTEISTA

Tietojen poiminta kahdessa erässä ja kullakin kerralla sekä raporteista että kyselystä on aiheuttanut omat haasteensa. Kyselyssä ja loppuraporteissa kerrottiin osittain samoja asioita. Jos apurahan saaja on vastannut molempiin, piti ratkaista, otetaanko analysoitavaksi kirjaukset molemmista vai vain jommastakummasta. Pilottivaiheessa, vuonna 2017, päädyin siihen, että kyselyvastaus on ensisijainen, koska se on (yleensä) tuoreempi ja arviointia varten tehty. Jos rahoitetusta toiminnasta ei ollut kyselyn kautta tietoa, hain tiedon raportista. Jatkossa, vuonna 2019 hain tietoja tuotoksista lähinnä raporteista, koska kyselyissä oli nyt usein varsin niukasti niistä. Vuoden 2019 kyselyssä oli sen sijaan uusia vaikuttavuu-

teen liittyviä kysymyksiä, jotka tarjosivat runsaan ja rikkaan aineiston.

Osana tuotosten kartoitusta kyselyssä kysyttiin *Mitkä ovat hankkeesi tärkeimmät tuotokset?* Kysymyksen apukysymyksinä olivat seuraavat: *Kerro tässä, millaisia julkaisuja hankkeessasi on syntynyt, millaisia tieteellisiä, taiteellisia tai muita tapahtumia on järjestetty, millaisia verkostoja on luotu, millaisia ohjelmia tai menetelmiä on kehitetty.* Apukysymyksiin suhtautuminen vaikuttaa vastaamiseen: osa on saattanut kokea ne tiukan ohjaavina, osa nähtävästi vain suuntaa antavina. Mielenkiintoinen on esimerkiksi kommentti, jossa hieman paheksuttiin, ettei ole kysytty yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Vastaajan voi tulkita näkevän apukysymykset tiukan ohjaaviksi sekä toisaalta ajattelevan, että niissä mainitut asiat eivät edusta yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Kommentti tuo hyvin esille sen, että kyselyvastaukset ja raportit eivät elä tyhjiössä ja tuota ”faktaa” kontekstistaan riippumatta. Yliopistomaailmassa yhteiskunnallista vaikuttavuutta pidetään yliopistojen kolmantena tehtävänä ja se esitetään ikään kuin erillisenä tutkimuksesta.

Raporttilomakkeessa taas kysytään *Miten myönnetty rahoitus pääpiirteissään käytettiin?* Tämän lisäksi lomakkeessa on muitakin kohtia, joissa moni kertoo tuotoksistaan (esim. *Kuvaus*, *Koneen Säätiön apurahalla laaditut tieteelliset ja yleistajuiset julkaisut*). Kuten todettu, kysely ja raportit eroavat toisistaan siinä, että raportissa tuotokset ovat usein osana tarinamuotoista kerrontaa. Lisäksi niissä kerrotaan toiminnasta yleensä laajasti ja myös yli sen, mitä säätiö on rahoittanut. Säätiön tukeman toiminnan poimiminen näistä tarinoista on toisinaan hankalahkoa. Jos säätiön panoksen suhde kokonaisrahoitukseen jää epäselväksi, voitaneen toisaalta todeta, että säätiö on joka tapauksessa ollut mukana mahdollistamassa kuvattua toimintaa eli osa mahdollistajien verkostoa.

9 Oikeastaan kyse on rahoitusmyönnöistä, sillä yksi hanke on voinut saada rahoitusta useampana vuonna.

10 Tavoiteltujen hankkeiden määrä oli hieman erilainen eri vuosina, joten prosentteja ei kannata laskea.

4. KIELIOHJELMAN TUOTOKSET JA VAIKUTUKSET

4.1 MITÄ KIELIÄ ON TUETTU?

Kieliohjelmassa on tavalla tai toisella ollut mukana ainakin 60 eri kieltä, murretta tai kielimuotoa. Kielten rooli ja läsnäolo hankkeissa on vaihdellut. Osa kielistä on ollut ”perinteisen” tutkimuksen kohteena. Tutkijastipendejä tai rahoitusta tutkimushankkeisiin on annettu tutkimuksiin ainakin suomesta, kantasuomen balttilaislainoista, karjalasta, vepsästä, vatjasta, inkeroisesta, pohjois- ja etelävirosta, liivistä, hantista ja meänkielestä. Digitoinnin tai erityyppisen aineiston luomisen kohteena ovat olleet esimerkiksi vuorimari, nenetsi, koltansaame, udmurtti ja Helsingin puhekieli.

Kieliä on myös pyritty tuomaan ihmisten luokse joko yleistajuisin julkaisuin, kurssein tai vaikkapa kulttuuritilaisuuksien sarjalla. Tällaisissa hankkeissa kohteena ovat olleet esimerkiksi viro, suomi, ruotsi, ersä, somalia, karjala, saame, vatja ja komipermjakki. Kielen asema on ollut eri hankkeissa erilainen. Eräänlaisen jatkumon toisessa päässä on kieliin kohdistuva tieteellinen tutkimus, ja toisessa päässä ovat kieltä tai kieliä taiteessa hyödyntävät hankkeet tai monikieliset hankkeet, kuten monikieliset taideteokset ja esitykset. Viimeksi mainituissa hankkeissa läsnä ovat suomen lisäksi olleet ainakin englanti, saksa, ranska, norja, kreikka, espanja, hanti, mansi, udmurtti, livvinkarjala, inkeroinen, nenetsi, saame, komi, setu, venäjä ja islanti.

Loppuraporteista ja kyselyistä on mainittu seuraavat (tässä enemmän tai vähemmän sekalaisessa järjestyksessä luetellut) kielet joko tutkimuksen tai muun toiminnan kohteena tai työvälineenä: vuorimari, niittymari, nenetsi, tundranenetsi, metsänenetsi, mokša, selkuppi, hanti, mansi, udmurtti, komi, komipermjakki, mordva, permiläisperäiset paikannimet; karjala, vepsä, vatja, liivi, ersä, inkeroinen, livvinkarjala, rajakarjalaismurteet, karjalan murteet; koltansaame, pohjoissaame, arjeplogin saame, inarinsaame; viro, pohjois- ja eteläviro, setu, lutsi; kantasuomen balttilaislainat, unkari, suomi, Helsingin puhekieli, suomen fonetiikka, suomen itämurteet; fingliska; meänkieli; islanti,

norja, ruotsi, Tornionjokivarren ruotsi; suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, sokeainkirjoitus, venäjä, somali, arabia, joruba, englanti, heprea, jiddiš, kurdi, saksa, ranska, slovenia, italia, espanja, kreikka, romani, nepali, japani, kiina ja yleisesti puhe. Myöntöjä on myös muihin kieliin liittyvistä tutkimuksista ja hankkeista, mutta tässä poiminnat on tehty vain edellä mainituista asiakirjoista.

4.2 AINEISTOT, KORPUKSET JA TIETOKANNAT

Yksi kieliohjelman tavoitteista oli aineistojen ja arkistojen kartoittaminen, kartuttaminen ja ylläpito. Kyselyvastauksissa ja loppuraporteissa puhutaan *aineistoista*, *korpuksista* ja *tietokannoista*, eivätkä nämä aina ole selvästi erotettavissa toisistaan. Monesti kyse on aineistojen saattamisesta sähköiseen muotoon, digitoinnista, mutta puhe *aineistoista* voi viitata myös muunlaisessa muodossa oleviin teksteihin tai muihin materiaaleihin. Suurin osa aineistoista näyttäisi kuitenkin olevan nimenomaan sähköisessä muodossa, ja hankkeiden tavoitteena materiaalien saattaminen sähköiseen muotoon.

Ohjelman mittavimpia saavutuksia on **Kansalliskirjaston digitointihanke** Fenno-Ugrica. Hankkeen pilottivaiheessa (2012–2013) digitoitiin 17 000 sivua marin-, mordvan-, inkeroisen- ja vepsänkielisiä julkaisuja, yhteensä 156 monografiaa, lähinnä neuvostoajan alun oppikirjoja ja sanakirjoja. Lisäksi digitoitiin lähes 25 000 sivua marilaisia ja mordvalaisia sanomalehtiä pääosin 1920- ja 30-luvuilta (Hakkarainen 2014: 14). Hankkeen jatkovaiheessa digitoitiin ja saatettiin käyttöön 715 monografiaa ja 52 kausijulkaisua. Monografiasivuja kertyi noin 73 000 ja kausijulkaisusivuja noin 74 000. Lisäksi projektin aikana digitoitiin myös jonkin verran käsikirjoitusaineistoja, yhteensä noin 2 000 arkkia. Fenno-Ugrica-kokoelman verkkosivuilla kerrottiin lokakuussa 2019, että ”kokoelma koostuu 20 eri kielellä julkaistuista monografioista ja sanomalehdistä. Digitoituja monografianimekkeitä on kokoelmassa noin 1 500 ja kausijulkaisuja yli 110 nimekettä.” (https://fennougrica.kansalliskirjasto.fi)

Säätiö osallistui myös digitaalisen kirjallisuuspankin, **Klassikkokirjaston**, rahoittamiseen (https://blogs.helsinki.fi/kirjallisuuspankki/). Hankkeessa on Jyrki Nummen johdolla suunniteltu ja toteutettu klassisen suomalaisen kaunokirjallisuuden digitaalinen kokoelma ja kokoelmaan liittyvän käyttäjälähtöisen verkkopalvelun toimintamalli. Hankkeessa oli sen loppuraportoinnin aikaan eli vuonna 2014 suunniteltuna oma käyttöliittymä, jossa oli tuolloin noin 600 teosta ja viitteitä (1994 lähtien) kerättynä ja järjesteltynä noin 5 700. Kokoelma on jatkuvasti täydentyvä, joten lukumäärät elävät.

Myös **Kielipankin** eli kieliaineistoja sisältävän palvelukokonaisuuden (ks. www.kielipankki.fi) aineistoa on

kasvatettu monin tavoin ja usean tutkimusryhmän toimesta.[11] Maailmanlaajuisestikin ainutlaatuisia piirteitä sisältävä Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus saatiin digitoiduksi ja sijoitetuksi Kielipankkiin ja uusi aineisto kerätyksi. Suomenkielisten keskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta oli kyselyn vastaamisen aikaan vuonna 2017 osa siirretty Kielipankkiin. Kielipankin avoimeen käyttöön saatettiin myös aineisto verkkouutisista ja niiden kommenteista. Ohjelman puitteissa Kielipankkiin saatiin sen ensimmäinen viittomakieliaineisto: Suomalaisen viittomakielen Kipo-korpus, jossa on 2,5 tuntia videota ja noin 16 000 sanetta. Koltansaamen dokumentaatiohanke kasvatti pankin aineistoa yli 20 nauhatunnin edestä; kieliyhteisön saataville aineisto tuodaan yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa. Kielipankkiin on myös saatu Raja-Karjalan korpus ja Karjalan Sanomat -korpus. Myös inkerinsuomen korpus oli tekeillä, mutta kyselyyn vastattaessa vielä kesken.

Suomen ja muun Itämeren alueen romanikielen murteisiin keskittyvässä Kimmo Granqvistin johtamassa hankkeessa kerättiin vuosina 2013–2014 ainutlaatuinen Pohjois-Euroopan romanikielen murteiden aineisto, joka käsittää lopullisessa muodossaan 93 murrenäytettä Puolasta, Baltian maista ja Suomesta. Aineiston keräsivät ja litteroivat enimmäkseen romanitaustaiset tutkimusavustajat. Aineistosta osa on toistaiseksi Kielipankissa, osa taas Manchesterin yliopiston RMS-tietokannassa. Aineiston lopullinen sijainti selviää päätettäessä yleisemmin romanikielen tutkimuksen infrastruktuurista.

Säätiön rahoituksella muodostettiin laajin olemassa oleva tietokanta **suomen kielen** sanojen pinta- ja perusmuotojen esiintymisestä sekä tavu- ja kirjainyhdistelmätodennäköisyyksistä. Alina Lemisen johdolla muodostettu tietokanta tulee olemaan vapaasti kaikkien tutkijoiden käytössä, ja se parantaa raportin mukaan huomattavasti tutkijoiden mahdollisuuksia tehdä tarkkaan kontrolloituja suomenkielisiä kokeita ja tutkimuksia. Suomen kielestä on myös koossa kolmatta tuhatta kausatiiviverbiä sisältävä tietokanta, josta Riho Grünthalin tutkimusryhmä on tehnyt ensimmäisiä fylogeneettisiä mallinnustestejä.

Kieliohjelman tavoite tukea **pieniä suomalais-ugrilaisia kieliä** ja Suomen vähemmistökieliä näkyy aineistotyössä monipuolisesti.[12] Raporteissa ja kyselyvastauksissa kerrotaan, että marilaisalueilla on kerätty paikannimiaineistoa ja kielinäytteitä ja että on luotu iso puhe- ja käännösaineisto udmurtista, komista ja komi-permjakista ja näistä myös iso sosiolingvistinen aineisto. Viimeisiltä inkerin puhujilta on nauhoitettu puhetta yli 160 tuntia. Lisäksi raportoidaan mm. uralilaisten kielten kognaattitietokannasta, Anarâškielâ servi ry:n inarinsaamen tekstikorpuksesta, arjeplogin saamen sanakirjan sanaston tietokannasta, laajasta suomen kielen prosodian alueellisen ja sosiaalisen kor-

puksen koostamisesta sekä monikielisestä, litteroidusta oppijankielikorpuksesta, joka koostuu 46 oppitunnista.

Udmurttilais-suomalaisen (2008) ja suomalais-udmurttilaisen (2013) sanakirjan sanamateriaali (yht. 3,5 miljoonaa merkkiä) saatettiin avoimeen lähdekoodiin perustuvaan sähköiseen muotoon. Sähköinen tataarin sanalista (sekä normaaliaakkosteinen että käänteinen) tuotettiin kielentutkijoiden käyttöön ja julkaistiin Suomalais-Ugrilaisen Seuran kotisivulla yhdessä materiaalin muokkaamiseen tarkoitetun työkalun kanssa. Komin kieleen liittyvästä hankkeesta kerrottiin saadun aikaan laaja digitaalinen aineisto, joka sisältää sekä aikaisemmin että hankkeen aikana kerättyä materiaalia. Tämä 25 000 sanan aineisto komin läntisimmästä murteesta on sijoitettu Ihmisen historian Max Planck -instituuttiin (Jena). Edelleen, kielikorpuksen tarpeisiin on lajiteltu ja kirjoitettu puhtaaksi 1 000 arkistosivua liivinkielisiä tekstejä. Tekstikokonaisuus on luovutettu Tarton yliopiston tutkimusryhmälle; korpus ei raportointivaiheessa ollut vielä avoin muille. Kotimaisten kielten keskuksessa sijaitsevan karjalan kielen sana-arkiston digitointiprojektissa koko arkiston aineisto digitoitiin kuvamuotoon; työ saatiin päätökseen vuoden 2015 alussa.

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeessa tehtiin kaikkiaan 131 **haastattelua** eri-ikäisten kielellisistä elämäkerroista: haastatteluja esiteltiin ympäri Suomen kiertäneessä näyttelyssä. Lisäksi on kerätty tundranenetsivanhuksilta haastatteluaineisto, joka sisältää muistitietoa heidän omalla kielellään. Inkerinsuomalaiseen muistitietoon ja verkkoaineistoon keskittyvä hanke pitää tärkeimpänä tuotoksenaan 4 000 valokuvan kokoelmaa (kontekstitietoineen) inkerinsuomalaisten elämänvaiheista.

Monet aineistoista liittyvät muunlaiseen toimintaan tai ovat syntyneet osana muunlaista toimintaa. Esimerkiksi Jyrki Kalliokosken johtamassa Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeessa on raportin mukaan koko hankkeen ajan kerätty etnografista aineistoa, kuten kenttämuistiinpanoja, valokuvia sekä oppilaiden, opettajien, kouluavustajien ja rehtorien videoituja ja äänitettyjä haastatteluja. Myös videoituja oppitunteja kerrotaan olevan runsaasti. Samoin ovat Helka Riionheimon johtaman Kiännä-hankkeen käännösseminaarit tuottaneet myös tutkimusaineistoa: useimmilta osallistujilta on saatu lupa käyttää heidän koulutuksen aikaisia kirjoituksiaan tutkimusmateriaaleina. Suomalaislasten kielenhallinnan tasoa eri ikäkausina selvittäneessä Anneli Pajusen hankkeessa taas kerättiin iso, pikkutarkasti koodattu kirjoitelma-aineisto (2014). Hankeraportissa sen kerrotaan tulevan Childes-tietokantaan julkiseksi, mutta käyttölupa tutkimukseen on haettavana projektin vastaavalta.

Arvokasta aineistoa on syntynyt myös taiteellisiin tuotoksiin tähtäävissä hankkeissa. Osana koltansaamenkielisen Auringon tytär -legendan työstämistä

näyttämölle on koottu hanketta johtaneen Katja Gauriloffin mukaan ”eri arkistolähteistä löytyneitä leu’ddeja, satuja, tarinoita ja äänitteitä, jotka liittyvät Auringon tyttären legendaan sekä kolttasaamelaisten asuntolakokemuksiin. Materiaalia on litteroitu ja käännetty eri kieliltä suomeksi.” Lisäksi on haastateltu sodanjälkeisen ajan ja pakkosuomalaistamisen kokeneita kolttasaamelaisia naisia.

Eräänlaista aineistotyötä on myös bibliografioiden ja lähdeaineistojen **kartoittaminen**. Jossakin hankkeessa taas on ollut tarpeen kartoittaa kansalaisjärjestöjen tilannetta.

4.3 SANAKIRJAT, KIRJAT JA MUUT JULKAISUT

Kieliohjelman piirissä on tehty kymmenittäin eritasoisia opinnäytteitä ja kymmenittäin muita sekä tieteellisiä että kaunokirjallisia julkaisuja. Tieteellisiä ja yleistajuisia artikkeleita ja muita julkaisuja, kuten blogeja on tehty sadoittain. Tarkempi määrien laskeminen on tässä arvioinnissa ollut mahdotonta, sillä julkaisuista raportoidaan vaihtelevalla tavalla: osa kertoo tarkkoja määriä, toiset ilmoittavat kirjoittaneensa ”useita” tai vaikkapa ”kolmisenkymmentä” artikkelia; joku myös kertoo, että hankkeen kaikki julkaisut (ja esitelmät) eivät mahdu raportin sallimaan merkkimäärään. Lisäksi osa julkaisuista on ollut raportoinnin aikaan viimeistelyvaiheessa, osa esimerkiksi painossa, ja siinä vaiheessa, kun arviointi on valmistunut, tilanne on jo toinen kuin sitä aloitettaessa. Kaikkien erilaisten tuotosten joukosta artikkelit mainitaan raporteissa useimmin: niistä olen löytänyt maininnan yli 60 raportti- tai kyselyvastauksessa, ja vuoden 2019 kyselyssä 20/60 mainitsee artikkelit. Käsittelen erikseen julkaisuja, jotka on selvästi ilmoitettu tuotetun oppimateriaaliksi: rajanveto on hieman häilyvä tässäkin.

Digitoitujen aineistojen jatkumolle asettuvat **sanakirjat**, joista monet tehdään nykyään verkkoympäristöön. Tällainen on Vanhan kirjasuomen sanakirja (VKS, http://kaino.kotus.fi/vks/), jonka ensimmäiset osat (aakkosväli a–kööpeli) ovat paperimuodossa. Koneen Säätiö on rahoittanut sanakirjan tekemisen vuodesta 2012 lähtien, ja säätiön rahoitusjaksojen aikana VKS:ää on julkaistu verkossa seuraavasti: 2014 näytejakso M, 2015 A–I sekä o–oikeinuskovainen, 2016 K–L sekä oikejus–omainen, 2017 omaisesta–osviitu, 2018 ota–paistua, 2019 paisua–papuruoka. Sanakirjan alkupuolelle on tehty tarvittavia täydennyksiä vuosittain. Sanakirja-artikkeleita kirjoitetaan myös korpusaineistosta, joten aineisto on huomattavasti suurempi kuin vuosina 1979–1994. Jo julkaistuihin aakkosväleihin kirjoitetaan tarpeellisia täydennyksiä (esim. yhdyssanoja ja lisäyksiä yhdyssanaluetteloihin). Tulevaisuudessa kirjoitettaviin aakkosväleihin kirjoitetaan artikkeliluonnoksia tapauksissa, joissa se vähentää päällekkäistä työtä. Koneen Säätiön rahoituksen aikana sanakir-

jassa on ylipäänsä tapahtunut paljon muutoksia: on esimerkiksi sopeuduttu julkaisumuodon muutokseen. Säätiön rahoituksella aloittaneet toimittajat ovat myös opetelleet toimitustyön alusta alkaen (oppimiseen on perinteisesti arvioitu kuluvan noin viisi vuotta). VKS on kieliohjelman suurimman tuen saaja, ja säätiö on useampana vuotena tukenut myös Suomen murteiden sanakirjaa. Sen kerrotaan edistyneen säätiön rahoituksella ”merkittävästi”, kuten sanakirjan toinen päätoimittaja Heikki Hurtta raportoi. Tällä tarkoitetaan sekä uusien artikkelien laadintaa että artikkelien sähköistä julkaisua.

Säätiön tuella on myös saatu tehdyksi inarinsaamen e-sanakirja sekä verkkolukijasanakirjoja x-suomi, suomi-x kielille liivi, livvinkarjala, mokša, vuorimari ja nenetsi ja avatuksi lyydin verkkosanakirjan ensimmäinen versio yleiseen käyttöön CSC:n sivuille. Suomi-venäjä-suomi-sanakirja tehtiin paperisena. Tromssan yliopiston Giellatekno-projektissa elektroniseksi saatettu komi-venäjä-sanakirja laajeni nelikieliseksi, kun komin sanoja alettiin kääntää suomeksi ja englanniksi. Sanakirjan suomenkielisen osuuden raportoidaan jääneen tässä vaiheessa kuitenkin kesken. Edelleen, tehtiin tataarilais-suomalainen sanakirja, joka sisältää kaksi tataarin kielimuotoa eli kasanintataarin ja suomentataarin. Sanakirjassa on hakusanoja noin 11 000, sivuja 418, ja se ilmestyy Suomalais-Ugrilaisen Seuran Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten -sarjan XVIII niteenä. Merkittävä avaus on myös SignWiki eli kansalaissanakirjat suomalaiselle ja suomenruotsalaiselle viittomakielelle.[13]

Sanakirjojen ohella säätiön tuella on valmistunut tai viimeistelyvaiheessa kymmeniä painettuja tai digitaalisessa muodossa olevia **kirjoja tai muita kirjoituskokonaisuuksia**. Myös julkaisuissa odotuksenmukaisesti näkyy ohjelman suuntautuminen pieniin suomalais-ugrilaisiin kieliin ja Suomen kielivähemmistöihin. Vertaileva karjalan kielioppi -hankkeen tärkeimpänä tuotoksena mainittiin tutkimustulokset sisältävä julkaisu *Karjala kieliopeissa. Fonetiikan ja morfologian vertaileva tutkimus* (477 s.), joka on ilmestynyt suomeksi ja venäjäksi ja käännetään hankkeen viimeisen vuoden kuluessa vielä karjalaksi ja englanniksi (suppeampi versio). Karjalan kielen varieteetteja puhuville suunnatun kirjoituskilpailun pohjalta syntyi *Minun oma kieli* -julkaisu. Säätiön tuella on kirjoitettu myös mm. Vuoden 2017 karjalaiseksi kirjaksi valittu *Vaietut ja vaiennetut – karjalankieliset karjalaiset Suomessa* (Sarhimaa) sekä Речь северных коми-пермяков – Pohjoisten komipermjakkien puhuma kieli, joka on myös sähköisenä vapaasti saatavissa. Suomen- ja venäjänkielisistä itkuvirsiä käsittelevistä tietokirjoista on raportointivaiheessa käsikirjoitukset valmiina ja arvioitavina.[14]

Kielten kuvauksena voi pitää kirjaa eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä (Isosävi). Eräänlainen kielen

kuvauksen kuvaus taas on digitaalinen käsikirja, joka liittyy hankkeeseen myöhäiskeskiajan ja uuden ajan alun kieliopeista. Tieteidenvälisyyttä ja yleisemmin rohkeita avauksia edustaa Crossling-hanke, joka yhdistää kielikontaktitutkimusta, toisen kielen omaksumisen tutkimusta ja käännöstiedettä. Sen verkoston piirissä kerrotaan syntyneen kaksi suomenkielistä kotimaisen tieteellisen aikakauslehden erikoisnumeroa, yksi kansainvälisen journaalin erikoisnumero sekä yksi englanninkielinen kansainvälisen kustantamon arikkelikokoelma. Säätiön myöntämän rahoituksen turvin kerrotaan myös julkaistun vuosina 2013–2015 tieteellisen kausijulkaisun *Lähivõrdlusi - Lähivertailuja* numerot 23, 24 ja 25. Myös julkaisun kotisivuja on kehitetty digitoimalla sarjan aikaisemmat numerot 1–18. Säätiön tukemana Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLa on julkaissut 5 artikkelikokoelmaa, joista 3 vuosikertomuksia. Työtä aineistojen parissa palvelee 2014 ilmestynyt julkaisu *Ihmistieteellisten tutkimusaineistojen jatkokäyttö ja tietosuoja*.

Raportointivaiheessaan pian ilmestyviksi ilmoitettiin M. A. Castrénin kirjoitusten julkaisut *Realia I:1* (historia, arkeologia ja yliopistotekstit), *Personalia I* (matkakertomukset) sekä *Lingvistica I* (hantin kielioppi). Lisäksi raportoidaan Pohjois-Euroopan romanimurteiden kartastosta ja käsikirjoituksesta saamelaiseen paikannimikirjaan *Davvisámi báikenamat*. Viimeistelyvaiheessa olivat raportoinnin aikaan *Johdatus romanikielen historiaan* sekä *Finnish Romani. A Descriptive Grammar*. Suomea toisena kielenä ja tilanteista kielenoppimista tutkineelta hankkeelta oli ilmestymässä kokoomateos syksyllä 2019.

Mainituista tuotoksista **tieteellisiä artikkeleita** – osa vertaisarvioituja, osa ei – on sadoittain. Niitä kerrotaan julkaistun artikkelikokoelmissa, julkaisusarjoissa sekä kotimaisissa ja kansainvälisissä julkaisufoorumeissa, joista mainittuina ovat esimerkiksi *Acta Linguistica Lithuanica, Finnisch-Ugrische Forschungen, Geoforum, GeoHumanities, Idäntutkimus, International Journal of Language and Culture, International Journal of the Sociology of Language, Journal of Language Contact, Journal of Politeness Research, Keel ja Kirjandus*, *Lähivõrdlusi - Lähivertailuja, Puhe ja kieli, Sananjalka, SKY Journal of Linguistics*, *trans-kom (Zeitschrift fürTranslationswissenschaft und Fachkommunikation)* ja *Virittäjä*.

Monet rahoitetut teokset, oppikirjat ja verkkosivut (ks. seuraava alaluku) ovat **yleistajuisia**, mutta niiden lisäksi on julkaistu yksittäisiä yleistajuisia kirjoituksia, osaa satunnaisesti, osaa säännöllisesti.[15] Sellaisia yleistajuisia blogeja, kolumneja tai muita kirjoituksia, jotka voi tulkita säätiön tuen varassa tehdyiksi, ilmoitti tehneensä reilut toistakymmentä hanketta tai tutkijaa. Yleistajuistamista on tehty varsin monentyyppisissä hankkeissa: Suomenkielisten keskustelujen morfosyntaktiseen tietokantaan tähtäävässä Arkisyn-hank-

keessa on kirjoitettu sanomalehtikolumneja, ja yleistajuisia kirjoituksia kertoo tehneensä myös täsmäopetusta edistyneille suomen opiskelijoille tarjoava hanke. Muutamia yleistajuisia artikkeleita saamelaisten alueen nimistöstä on julkaistu paikallisissa lehdissä. Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimittajilla on Kotimaisten kielten keskuksen sivuilla kerran kuussa ilmestyvä *Puhuvat päät* -blogi, ja blogeja on julkaistu ainakin Crossling-tutkimusverkostossa ja melko säännöllisesti myös Kirjallisuuden monikielisyys nyky-Suomessa -hankkeessa.

Pelkästään yleistajuistamisen tarpeita on palvellut Kielibaari. Sitä luonnehditaan sen omilla Facebook-sivuilla ”digitaaliseksi, vuorovaikutteiseksi palvelukokonaisuudeksi, jonka tehtävänä on osallistua suomen kielestä ja sen muuttumisesta käytävään keskusteluun, edistää suomen kielen ilmaisuvoiman kehittymistä, tukea kieliyhteisön elinvoimaisuutta ja palvella suomen puhujia ja kirjoittajia käytännönläheisesti ja kannustavasti.” Kielibaari julkaisi verkkosivustollaan vuoden 2017 aikana yhteensä 73 artikkelia tai juttua; julkaisuja on myös vuodelta 2018.

Oman ryhmänsä muodostavat vielä **käännökset**, kuten *Udmurttien ja marien arki ja juhlat Uno Holmbergin matkakirjeiden valossa*, josta tehtiin Seppo Lallukan johdolla kommentoitu venäjänkielinen käännös ja julkaistiin alkuperäistekstit. Mittavaa ja monipuolista käännöstyötä tehtiin Itä-Suomen yliopiston Kiännä-hankkeessa. Hanke teki Karjalan Kielen Seuran ja Ylen kanssa yhteistyötä karjalankielisten uutisten aloittamisessa alkuvuodesta 2015 lähtien. Hankkeen koordinaattori Natalia Giloeva käytti osan työajastaan uutiskäännöksiin ja kerrytti samalla ainutlaatuista tietoa uutisen kääntämisestä uhanalaiselle kielelle. Käännösseminaarien käännösharjoituksissa käytettiin lähtötekseteinä Wikipedia-artikkeleita, ja seminaarien ohjelmaan sisältyi Wikipedia-työpajoja, joissa käännökset lisättiin karjalankieliseen Wikipediaan. Hankkeen aikana Ilia Mošnikov toimi yhtenä Wikipedia-aktivisteista, ja livvinkarjalainen Wikipedii julkaistiin ”hautomosta” oikeana Wikipedia-sivustona 11.10.2016. Hanke maksoi myös käännös- ja kielentarkistuspalkkioita, joiden myötä hankkeen aikana ilmestyi useita karjalaksi käännettyjä kaunokirjallisia teoksia.

Taiteellisten teosten ja kaunokirjallisuuden parissa käännöksiä on tehty yleisemminkin paljon. Erityisesti monikielisyys ja taide -teeman puitteissa tuotettiin runsaasti monikielistä materiaalia, esityksiä ja teoksia. Nimenomaan käännöksinä tai suomennoksina mainittiin esimerkiksi *V put* -anthology (*Novelli palaa!* -antologian venäjännös) sekä *Tuulisolmut*, pohjoissaamenkielisen nykylyriikan käännösantologia. *Rakennetaan kaupunki* -oopperasta kerrottiin tehdyn englanninkielistä, ranskankielistä, espanjankielistä ja ruotsinkielistä käännöstä. Raakakäännökset hantiksi tehtiin Pirkko-Liisa Surojeginin lastenkirjasta *Metsähiiren tanssi* ja Sakari Topeliuksen

lastenkirjasta *Sampo Lappalainen*.[16]

Monikielistä kirjallisuutta ja kielellistä yhdenvertaisuutta edistävässä Sivuvalo-hankkeessa oli raportoinnin aikaan syntynyt pari kirjaa: burmalaistaustaisen Ye Yint Thet Zwetin *We hate war, mother!* sekä Rosa Boreal Roađđin *Contemporary Sámi Poetry*, kolmikielinen (saame-espanja-englanti) kokoelma Inger-Mari Aikion ja Niillas Holmbergin runoutta. Niillas Holmbergin runojen käännökset espanjaan teki englannin kautta Daniel Malpica. Inger Mari Aikion käännökset espanjaan suomen kautta taas tekivät Zoila Forss ja Roxana Crisólogo.

Säätiö on tukenut myös kaunokirjallisuutta; osa näistä on edellä mainittuja käännöksiä. Säätiön tuella paneuduttiin neljän saamelaisen lastenkirjan julkaisemismahdollisuuksiin. Kahden kirjan kohdalla julkaiseminen osoittautui mahdottomaksi tekijänoikeussyistä. Kaksi kirjaa saatiin julkaistuksi syksyllä 2015: Veikko Holmbergin kirjoittama ja Marja Helanderin kuvittama *Tuuru-karhu ja eläinlääkärin lasku* julkaistiin suomeksi ja Rauna Paadar-Leivon kirjoittama ja Merja Aletta Ranttilan kuvittama *Pieni Puolatyttö – Joknanieiddaš* suomeksi ja pohjoissaameksi.

Somalian kielestä syntyi niin ikään kaksi julkaisua. Suomi-Somalia Seura kertoo, että hankkeessa syntyi satukirja *Satumaan palasia, satukirja somalialaisten kertomaperinteestä*. Lisäksi tehtiin yhdessä nuorten somalipakolaislasten kanssa somalialaisia juttuja ja kertomuksia suomeksi ja somaliaksi sisältävä *Kahden maan myytit ja tarinat* -kirja. Kaunokirjallisista julkaisuista mainittiin *Runokohtauksia*-antologia, monikielisen kirjallisuuden teemaan liittyvä novelli sekä *Tuulisolmut*, *Valikoima saamelaista nykyrunoutta*. Karjalankielinen *Kaksi jogii* -runokokoelma julkaistiin Petroskoissa 2015 ja samalta tekijältä *Linnan kummut* -runoteos. Esimerkki taiteellisen ja yhteisöllisen projektin tuloksena syntyneestä kirjasta on Willem Wilhelmuksen *Mother's Tongue*.[17]

4.4 OPPIMATERIAALI, OPETUS JA OPPIMINEN

Erilaisten tuotosten jatkumossa kirjojen lähelle asettuu oppimateriaali, alkaen **oppikirjoista ja oppaista**, joista suurin osa on verkkosivuina tai sähköisenä materiaalina. **Painetussa muodossa** ilmestyi kuitenkin esimerkiksi Mari Hongon ja Sanna Mustosen *Tunne kieli*, yleistajuinen kirja maailman kielistä ja kielitietoisuudesta, joka ilmestyi 2018. Myös siihen liittyy verkkomateriaali, jonka raportoimisen aikaan kerrottiin olevan vielä kustantajan huomassa. Perinteisenä kirjana ilmestyi myös 2016 Eija Ahon, Mari Nikosen ja Aino Huhtaniemen *Fonetiikkaa suomen kielen oppijoille*. Lisäksi Uldis Balodis oli laatimassa lutsin kielen alkeisoppikirjaa. Yrjö Laurannon funktionaalisesta S2-kieliopista on suunniteltu paitsi perus- myös taskukielioppi ja nämä sekä sähköisenä että paperisena. Käsikirjoituksen on arvioitu valmis-

tuvan 2021. Mietta Lennes raportoi, että ”ääntä sisältävien kieliaineistojen käsittelyyn liittyvän *Puheen analyysin perusteet Praat-ohjelmalla* -oppikirjan aineisto on ollut toistaiseksi käytössä kaikkien yliopistojen opiskelijoille avoimena verkkokurssina. Kirjan sisältö ja oheismateriaalit tullaan siirtämään opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen tarjoamaan uuteen Aoe.fi-palveluun, jonka kautta aineisto on käytettävissä avoimesti Creative Commons -lisenssillä myös opetukseen ja muihin tarkoituksiin”.

Osa painetuksi tarkoitetuista kirjoista on kohdannut kustantamisongelman: suunta on sähköiseen materiaaliin, ja myös Koneen Säätiön tuella tehtyjä **verkkosivuja sekä sähköisiä oppi- ja koulutusmateriaaleja** on runsaasti. Säätiön tuella on tehty muun muassa Pirkko Forsman-Svenssonin Virtuaalinen vanha kirjasuomi, joka on digitaalinen ja selityksin varustettu suomen kirjakielen kehitystä valottava verkkosivusto. Sivusto on tarkoitettu ”koulujen, yliopistojen ja muiden opinahjojen käyttöön Suomessa ja ulkomailla” (http://helsinki.fi/vvks/). Erilaisten käyttäjien tarpeisiin on myös luotu kolmikielinen video- ja audioaineistoja sisältävä internetsivusto Rogier Bloklandin hankkeessa (komi, venäjä, englanti; http://videocorpora.ru/en). Suomen kielestä hyväntuulisesti ja yleistajuisesti viestii Sari Tiiron Kielibaari https://www.kielibaari.fi/. Sivustolla on muun muassa videojuttuja, kielentutkimusta yleistajuistavia artikkeleita ja poimintoja muista medioista.

Suomen kielen alkeiden opetteluun tarkoitetulle Maria Ahlholmin *Toisto-metodille* on luotu nettisivut (http://suomenkielisanootervetuloa.fi/). Nettisivut toimivat metodin esittelijänä ja ympäri Suomea työskentelevien kielioppaiden materiaalipankkina. Tuija Kolkin johtama *Olotilat*-hanke tarjoaa verkkosivuillaan muun muassa sanastovideoita ja blogeja opiskelijoille sekä opetuskäyttöön (http://olotilat.wordpress.com/). Yläkoulun valmistavaan opetukseen on tehty S2-verkko-oppimateriaali, ja myös monikulttuurisuutta edistävän Monihelin kielikurssi-hankkeen raportoidaan tuottaneen opetusvideoita ja kurssimateriaaleja.[18]

Helinä Rautavaaran museon *Oma kieli, oma mieli* -hanke tuotti varhaiskasvattajille suunnatun työkalupakin, jolla edistetään oman äidinkielen oppimista taiteen (musiikki, sanataide, kuvataide jne.) keinoin. Säätiön tuella tehtyjä oppi- ja koulutusmateriaaleja ovat lisäksi muun muassa toiminnalliseen monikielisyyteen ja kielitietoisuuteen liittyvät nettisivut (https://toiminnallistamonikielisyytta.wordpress.com/tausta/) sekä sanataidekasvatuksen menetelmiä kehittävän *Satutandemin* kotisivut (https://satutandem.wordpress.com/). Edistyneille suomenoppijoille täsmäopetusta tarjonneen hankkeen projektitutkijat laativat ja julkaisivat itseopiskelumateriaalia blogimuotoisena (https://blogit.utu.fi/suomeaedistyneille/). Myös lapsia ja nuoria itselle tuntemattomiin kieliin ja

kulttuureihin tutustuttava hanke kokosi nettisivuille hankkeessa synnytettyä oppimismateriaalia (https://peda.net/oppimateriaalit/kirja-arkku/htjr). Varhaiskasvatuksen S2-opetusta kehittävässä hankkeessa saatiin toteutetuksi materiaalipaketti, joka hyödyntää eri aistialueita ja johon on koottu olennaiset asiat kielenopetuksesta ja kuvallisuudesta. Materiaalia ei ole vielä julkaistu, mutta sitä on esitelty useissa tilaisuuksissa, varhaiskasvattajien koulutuspäivillä ja messuilla, kuten Satu Rakkolainen-Sossa raportoi.

Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeessa tutkijat ja toimittaja toteuttivat laajalle levinneen monikielisyyttä ja limittäiskielisyyttä käsittelevän 50 minuutin opetusvideon (https://www.youtube.com/watch?v=EgVwtEZahEY). Hankkeessa on tehty myös tutkimuskoulua ja päiväkotia esittävät videot verkkoon. Hankkeen kielipedagogisia malleja esittelevä verkkomateriaali valmistunee vuonna 2020, ja se tulee olemaan vapaasti opettajien saatavissa Opetushallituksen sivuilta. Hanke toimi koulussa ja on raporttinsa mukaan tehnyt näkyväksi tutkimusalueen monikielisten yhteisöjen kielellisiä resursseja. Samantyyppiset tavoitteet on ollut Eiran aikuislukion *Kielet ja oppijat kartalle* -hankkeella, joka on vahvistanut maahanmuuttajataustaisten aikuisopiskelijoiden tiedollisia ja taidollisia valmiuksia tuomalla esille heidän omat kielensä ja ottamalla nämä kielet oppimisen välineeksi.

Oppikirjojen ja -materiaalin lisäksi raporteissa ja kyselyvastauksissa mainitaan erikseen **opetus- tai koulutustoiminnasta**. Säätiön tuella on muun muassa Karjalan liitto järjestänyt livvinkarjalan intensiivikurssin ja varsinaiskarjalan keskustelupiirin, joka kokoontui 2 kertaa kuukaudessa. Inkerin kulttuuriseura on järjestänyt vatjan kielen kesäkurssit vuonna 2015 ja 2016. Suomi-Venäjä-seura järjesti 7 koulutusseminaaria, joissa tavoitettiin yhteensä n. 150 eri kansalaistoimijaa lähes kaikkien Venäjän suomalais-ugrilaisten kielten piiristä. Kuurojen liitto on esitellyt SignWiki-sivustoja ja antanut opastusta niiden käyttöön 45 eri tilaisuudessa, ja tavoittanut näin 1 000 kielenkäyttäjää.

Familia ry:n *Koko perhe oppii ja opettaa* -hankkeessa kerrotaan kehitetyn suomalaisen puolisoksi muuttaneille suunnattu, vertaistukea oppimisen apuna hyödyntävä matalan kynnyksen suomen kielen alkeiskurssimalli (http://www.familiary.fi/suomen-kieli.html).

Helinä Rautavaaran museon *Oma kieli, oma mieli* -hankkeen aikana järjestettiin kolme koulutusjaksoa kiinnostuneilla työpajaohjaajille. Koulutukset pidettiin 27.1.–8.3.2014 ja 16.–20.6.2014 sekä 19.–20.9. ja 27.9.2014. Vuoden aikana pidettyihin koulutuksiin osallistui yhteensä 20 naista. Säätiön tuella koulutettiin opettajia ja lastenohjaajia edistämään oman äidinkielen oppimista taiteen keinoin ja lisäksi järjestettiin kolme koulutusjaksoa aiheesta kiinnostuneille työpajaohjaajille. Kirjan talon *Satutandemi*-koulutuksia taas järjestettiin yhteen-

sä seitsemänä lauantaina tammi-maaliskuussa 2014. Monikielisyyttä musiikin avulla tarkastelevassa hankkeessa kouluprojekteja edelsi opettajille ja taiteilijoille pidetty yhteinen *Luomus-koulutus*, jonka aikana rakennettiin ohjaajatiimien keskinäistä luottamusta ja kommunikaatiota, sekä kehitettiin yhdessä improvisaatioon pohjautuvia monitaiteisia menetelmiä koulutyöpajoja varten.

Suomen Lähi-idän instituutin hankkeessa järjestettiin edistyneille arabian opiskelijoille kursseja, joissa vahvistettiin puhekielisen arabian ymmärtämistä ja suullista tuottamista ja annettiin opiskelijoille lisää oppimistyökaluja oman kielitaidon vahvistamiseen. Kursseilla oli kaksi opettajaa, ja niille osallistui 12 opiskelijaa yhteiskunnan eri sektoreilta. Yhteensä 40 oppitunnin lisäksi annettiin ennakko- ja kotitehtäviä.

Hankkeitten opetustoiminta on ulottunut myös **yliopistoihin**. Esimerkiksi Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hanke järjesti kevätlukukaudella 2019 monikielistä koulua ja kielitietoisuutta käsittelevän kurssin Helsingin yliopistossa. Myös suomea toisena kielenä ja tilanteista oppimista tutkiva Salla Kurhilan johtama hanke on pitänyt hankkeen teemoihin liittyviä kursseja, luentoja ja lukupiirejä Helsingin yliopistossa. Lisäksi hankkeesta on oltu järjestämässä HY:ssa Kielitietoisuuskampanjaa, joka toteutettiin viikon aikana marraskuussa 2017 HY:n kaikilla neljällä kampuksella. Kampanja toteutettiin yhteistyössä kansainvälisten ja suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Kielen muutosta biologisen evoluution menetelmillä tutkiva Outi Vesakosken *Sumurasyyni*-hanke tarjosi Uppsalan yliopistoon menetelmäopetusta, ja samaa opetusmateriaalia on käytetty myöhemminkin. Suuri osa hankkeista on toki elimellisesti yliopistoissa toteutettavia, kuten vaikkapa Itä-Suomen yliopiston *Kiännä*-hanke.

Osa apurahan saajista raportoi **oppimisen prosesseista**: On esimerkiksi harjoiteltu asiointitilanteita ja -kieltä turvapaikanhakijoiden kanssa. Myös oppimisen seurauksista kerrotaan: kieltä oppivien nuorten itsevarmuus kasvoi, kielitietoisuus kasvoi, saatiin oivallus kääntämisen merkityksestä, tarinaperinteestä ja linkki lapsuuden Somaliaan; opittiin myös kirjan tekemisen prosessia. Koltansaamea elvyttävässä hankkeessa on yhdessä kieliyhteisön yksittäisten jäsenten kanssa tuotettu kielenoppijoille oppimateriaalia. Tärkeimpänä siinä kuitenkin pidettiin, että tuotettiin ”aikuissukupolvelle kielenkäyttökehyksiä: oikolukuohjelmia ja sanakirjoja, joita he ovat voineet käyttää päivittäin sekä opinnoissa että kirjoittamisessa ja käännöstyössä”.[19]

Omanlaistaan oppimisprosessin tukemista voi olla sekin, että luodaan mahdollisuus rahoitetun toiminnan jatkuvuuden sujuvoittamiselle. Vanhan kirjasuomen sanakirjan stipendiaattien kerrotaan raportissa järjestäneen uudelleen ”artikkelien kirjoitus-, ristiinlukuja tarkistusohjeet oman työnsä kannalta järkevästi” sekä laatineen yhteenvedon

sekä sanakirjan että yleisön käytössä olevien korpusten merkintätapojen yhtenäistämiseksi.

Säätiön apurahalla **turvattiin oppikirja- ja oheismateriaalit** *Luetaan yhdessä* -verkoston opiskelijoille vuosiksi 2016–2017: ”Apurahan turvin verkoston on ollut mahdollista palata aikaisempien vuosien käytäntöön, jossa jokaiselle verkoston opiskelijalle lahjoitetaan oma oppikirja, josta opiskella kieltä. Usealle verkoston opiskelijalle annettu oppikirja on ollut hänen elämänsä ensimmäinen ja siksi erityisen tärkeä”, Henna-Maija Syrjälä raportoi.

4.5 ESITELMÄT, TIETEELLISET, TAITEELLISET JA MUUT TAPAHTUMAT

Kieliohjelmasta tuetuille hankkeille näyttää olevan leimallista **ulospäinsuuntautuneisuus ja vuorovaikutuksellisuus.** Hankkeissa on oltu aktiivisia joko niin, että on osallistuttu erilaisiin kasvokkaisen kohtaamisen ja kommunikoinnin tilaisuuksiin tai itse järjestetty niitä. Järjestettyjä tilaisuuksia voi yrittää luokitella kolmia tieteellisiksi, taiteellisiksi ja muiksi yleisötapahtumiksi, mutta tapahtumien moninaisuus pyrkii karkaamaan näitä luokitteluja. Usein on yhdistetty tieteelliset ja taiteelliset lähestymistavat, ja toisaalta taidetapahtumat ovat usein luonteeltaan vuorovaikutteisia ja yleisöä osallistavia, esimerkiksi työpajoja.

Erilaisia alustuksia tai esitelmiä mainitsee pitäneensä yli 60 apurahan saajaa, ja tärkeimpinä mainittujen tuotosten tai seurausten joukossa nämä ovat kolmen kärjessä yhdessä artikkeleiden ja verkostojen luomisen kanssa. Osa ilmoittaa esitelmien määrät ja paikat täsmällisesti, osa epämääräisemmin. Kerrotaan esimerkiksi hankkeen esittelystä ”useissa tilaisuuksissa” tai että on ”paljon tieteellisiä esitelmiä”.

Samantyyppisesti kolmisenkymmentä vastaajaa kertoo järjestäneensä **tieteellisiä työpajoja, seminaareja, keskustelutilaisuuksia ja (kansainvälisiä) konferensseja** tai osallistuneensa sellaisiin.

Yleisötapahtumiksi luokittelemiani tapahtumia kirjasi parikymmentä apurahansaajaa; näistä monet kertoivat myös tieteellisistä ja taiteellisista tapahtumista. Yleisötapahtumaksi olen luokitellut esimerkiksi

- karjalan kieltä koskevan seminaarin, joka on järjestetty Karjalaisten kesäjuhlien yhteydessä
- kirjoituskilpailun karjalan kielen varieteeteista ja kilpakirjoituksen kirjoittajien tapaamisen ja projektin esittelyn
- sadutustapahtumia eri yhteistyötahojen kanssa (mm. Espoon kirjasto, Helsingin vastaanottokeskus, Nicehearts ry, Espoon varhaiskasvatus)
- lähes 30 Satutandemi-sanataidepajan pitämisen + loppukaronkan
- päiväkodeissa ja kerhoissa pidetyt 188 työpajaa, joihin osallistui 222 lasta

- mukana oloa yliopiston ja kaupungin tapahtumissa, kuten Euroopan kielten päivässä
- oman työn esittelyä työväenopistossa ym. osallistumisen erilaisiin tapahtumiin, kuten Kulttuurin yhdenvertaisuus -foorumiin, Helsingin Kirjamessuihin ja Nuoren Voiman Liiton Tarinoiden maailma -seminaariin
- läsnäolon tilannemuistoja Lapissa herättelevää ja kokemuksia keräävää työpajatyöskentelyä, joissa on kohdattu lasten, vanhusten, kuntoutujien, hoitoalan työntekijöiden ja eri rooleista työpajoihin astuneiden kuntalaisten kehollista tietoa läsnäolon merkityksestä.
- klubitoimintaa, musapuhe/musikprat -sarjan – puhetta ja musiikkia elämästä ja musiikista kulttuuritalo Lilla Villanissa
- monikulttuurisen lastenkulttuuri -ja taidetapahtuman järjestämisen
- kaksi yleisöseminaaria Kuuloliiton Valkeassa talossa Haagassa
- näyttelykiertueen järjestämisen kielenelvytysviikkoja ja taideseminaareja Võrumaalla Virossa ja Vieljärvellä Karjalassa
- monikielisen puhekaraoken järjestämisen

Luokitteluja pakenevat esimerkiksi *Tuntemattoman kaupungin* poikkitaiteelliset ja monikieliset yleisötapahtumaa, joiden yhteydessä on järjestetty seminaareja ja luentoja ja joissa ”taide ja tiede löivät kättä”, kuten Suvi Nurmi kuvasi.

Kieliohjelmassa on elimellisesti mukana myös taide; tuotoksista ja toiminnasta saa ehkä parhaimman kuvan seuraavasti: Kyselyvastauksissa ja loppuraporteissa on nelisenkymmentä[20] hanketta, joiden tulkitsin raportoivan tavalla tai toisella **taiteellisesta tapahtumasta tai teoksesta**. Rajanveto ei aina ole selvä. Yleensä kaikkiin hankkeisiin liittyy useita toimijoita, kokonaisia ryhmiä. Lisäksi valtaosa hankkeista on toiminut monella saralla. Esimerkkinä tästä vaikkapa *Runokohtauksia*-hanke, jonka puitteissa on järjestetty kiertue, mutta myös osallistuttu festivaaleihin, kirjallisuustapahtumiin, kirjamessuihin ja runoklubeihin. Moninaisuutta kuvaa raportoinnissa käytetty sanasto. Taiteelliseksi tulkitsemanani toimintana raportoidaan *kiertueista*, *festivaaleista*, *tekstitaide-*, *valokuva-* ja *taidenäyttelyistä*, *performansseista* tai *stand up -esityksistä*, *rap-performansseista*, *monitaiteisista* tai *ympäristö-* ja *veistotaideteoksista*, *elokuva-*, *kieli- ja teatterityöpajoista*, *näyttämöteoksista*, *esityksistä* ja *esityssarjasta*, *kulttuuritilaisuuksien sarjasta*, *yhteisötaideprojekteista*, *sävelletyistä teoksista*, *äänitaidekonserteista*, *videosarjasta*, (*teksti*)*installaatioista*, *tanssiteoksista*, *runoteoksista* ja *animaatioista*.

Hankkeiden luovasta moninaisuudesta mutta myös niiden keskinäisestä, joskus yllättävänkin tuntuisesta verkostoitumisesta esimerkiksi käy monitaiteellinen teos *KAIUT – kielen maisemia*: Teos toteutettiin yhteistyössä Kansal-

liskirjaston *Finto*-ontologiapalvelun kanssa. Kirjasto tarjosi ryhmän käyttöön tutkijoiden keräämää ja järjestelemää kielitieteellistä aineistoa, jota hyödynnettin pohjana taiteellisessa prosessissa. Aineistoista rakentui tarina, jota tulkittiin nykytanssin, ilma-akrobatian, modernisoitujen perinnetekstiilien, installaatioiden ja typografian keinoin. Kuten Liiketilan aikaisempi teos *MAA*, myös *KAIUT* loi maailman, joka kommunikoi taiteen avulla.

Kieliohjelmasta on myös tuettu (**dokumentti)elokuvien** tekemistä. Soile Mottisenkankaan amerikansuomea käsittelevästä dokumenttielokuvasta syntyi käsikirjoitus, joka mahdollisti hankkeen etenemisen esituotantoon. Myös ensimmäinen käsikirjoitusversio Katja Gauriloffin *Kuun metsän Kaisa* -dokumenttielokuvasta tehtiin säätiön tuella.

Valmiiksi saatiin useita elokuvia, kuten *Santra ja puhuvat puut* (Tervo); *Sijaton sielu* -mykkäelokuva (Kivimäki); *Siivoojan ääni* -dokumentaarinen lyhytelokuva (Tuomaala); kaksi Venäjän kielivähemmistöjä käsittelevää dokumenttielokuvaa (Illume Oy); *Joiun voima* (Simma) sekä 5 elokuvaa 6 tekijältä mediatyöpajassa syrjäytymisvaarassa oleville nuorille (Helmi Films Oy).

4.6 ”TIISTAISIN TEHTIIN TIETEELLINEN INNOVAATIO”: MENETELMIEN JA TEORIOIDEN KEHITTELY

Tavoite kehittää **aineistojen saavutettavuutta ja käytettävyyttä** näkyy kieliohjelman hankkeissa monin tavoin. Osana säätiön käynnistämää, Jack Rueterin morfologisia jäsentimiä suomalais-ugrilaisille vähemmistökielille -hanketta on esimerkiksi tehty liivin, livvinkarjalan, mokšan, vuorimarin ja nenetsin kielille morfologinen jäsennin. Näille kielille on myös tehty verkkoon alustavia tietokoneavusteisia oppimisympäristöjä, joilla on vapaa käyttö; kielille on tehty myös sanamuotolistoja tekstintunnistusta varten. Myös koltansaamelle on syntynyt morfologinen jäsennin, ja Marja-Liisa Olthuisin johdolla inarinsaamelle on tehty morfologinen analysaattori, samoin kuin korjausohjelma ja konekäännösohjelma. Marin kielen sanaston kehitystä tutkivassa Jorma Luutosen hankkeessa on testattu tietokoneohjelmia materiaalin käsittelyssä ja analyysissa. Kominkielisten tekstien digitoinnin tarpeeseen syntyneessä hankkeessa Komi Serif -fontti on edennyt vaiheeseen, jossa testataan, miten se toimii yhteen OCR-tekniikan kanssa. Testauksessa hyödynnetään Kansalliskirjaston Fenno-Ugrica-aineistoja sekä komin kieliteknologiakeskuksen Fu-Labin sähköisiä aineistoja. Fontti ottaa viitteitä 30-luvun kirjaintyyleistä, mutta on kuitenkin ilmeeltään moderni ja vastaa tämän päivän typografisia vaatimuksia

teknisesti ja laadullisesti. Näin se tukee osaltaan kielen elvytystä.

Säätiön tukemana on myös tuotu populaatiogenetiikan lähestymistapa murteiden tutkimukseen ja uusi menetelmä laskennallisten sukupuiden tekoon Outi Vesakosken hankkeessa. Lisäksi biologian puolelta on otettu useita laskentatapoja, joita on sovellettu kieliaineistoihin. Analyysiä helpottamaan on myös luotu koodeja Python-ohjelmointikielellä.

Kansalliskirjaston projektissa tuotettiin aineiston jalostamisvälineitä kielentutkimuksen ja kansalaistieteen tueksi. Aineistot ovat vapaasti saavutettavissa, sillä kirjasto on projektin aikana selvittänyt aineistoihin liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset yhdessä Venäjän Kansalliskirjaston kanssa. Tämä on mahdollistanut aineistojen avoimen käytön sekä niiden linkittämisen kolmansiin järjestelmiin. Sukukielten digitointiprojektissa pyrittiin hyödyntämään myös kansalaistieteiden metodeja joukkoistamalla kieliaineistojen oikolukua. Joukkoistamisessa pyrittiin vastavuoroisuuteen, jolloin kansalaistieteilijät ja heidän yhteisönsä hyötyisivät hankkeen tuloksista. Oikolukua voitiin tehdä digitointiprojektissa suunnitellun avoimen lähdekoodin Revizor-editorin avulla.

Säätiön tuella on Mikko Kurimon hankkeessa kehitetty automaattista puheentunnistusta parantamalla merkittävästi sekä sanelutekstityksen että suoraan alkuperäisestä audiosta tehtävän tunnistuksen nopeutta ja tarkkuutta. Muita merkittäviä tuloksia olivat älykkäät suodatusmenetelmät, joilla internetin keskustelualueilta kerättiin puhekielistä tekstiaineistoa ja toisaalta eduskunnan videoista ja pöytäkirjoista puheaineistoa suomenkielisen puheentunnistimen opettamiseksi. Lisäksi kehitettiin menetelmä muiden äänien (kuin puheen) kuvaamiseksi tekstinä ja tunnistetun puheen esittämiseksi puhekuplina lisätyn todellisuuden avulla.

Myös pienemmissä hankkeissa kerrotaan kehitetyn uudenlaista, verkkoympäristössä toimivaa metodologiaa tai digitaalista sovellusta ammatilliseen kielen oppimiseen työssä.

Uusien teknisten sovellusten ja menetelmien ohella säätiön tuella on kehitetty muun muassa monikielistä tutkimuksen tekemistä sekä erilaisia opetusmenetelmiä, kuten kuvallisuuden ja sanallisuuden yhdistäviä menetelmiä, draamaa, laulamista, kääntämistä ja tulkkausta suomen kielen opetuskeinoina samoin kuin opetusmenetelmiä ikääntyneille oppijolle, jotka ovat olleet näihin saakka pelkästään puhutun kielen varassa. Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeessa on luotu pedagogisia malleja kielitietoisuuden edistämiseksi, kuten Heini Lehtonen kertoo kyselyvastauksessaan: ”Kehitimme näkyviä kielitietoisia käytänteitä kouluun. Ne leviävät opettajalta toiselle, yhteisötaiteen kautta, koulutuksissamme sekä tekeillä olevan multimediamateriaalin kautta.” Suomen kieli sanoo tervetuloa -hankkeessa luotiin Toisto-metodi.[21]

Myös teorian ja tutkimusmetodien kehittämisestä kerrotaan. On esimerkiksi kehitelty natiivin kielen kehityksen tutkimisen kehys, joka koostuu sekä teoreettisista että metodisista osioista, ja hyödynnetty etäsukukielen nimistön tutkimukseen uusia menetelmiä, jotka ”mahdollistivat uusien johtopäätösten tekemisen opaakkien nimien kielellisistä lähteistä sekä tutkimusalueella puhutun kielen äännepiirteiden selvittämisen”, tuotettu ja kehitetty uusia teoreettisia kielikäsityksiä sekä tapoja visualisoida kieli: luotu taktiilista kerrontaa sokeille sekä kehitelty useita eri sanatietoa mittaavia testejä. Edelleen, kerrotaan, että ”on valmistunut kattava sölkupin kielen taivutus- ja johdosmorfeemien analyysi ja etymologisointi. Työ on selventänyt monen taivutusmuodon funktion ja relaation lähekkäisten muotojen kanssa, ja systematisoinut samasta perusaineksesta muodostettujen muotojen suhteet”. [22]

Taiteen puolella kerrotaan muun muassa, että on syntynyt menetelmä, jonka avulla liikettä voi luoda, muokata ja varioida. Samoin kerrotaan tavoitteista luoda pysyvä toimintamalli, jossa kehitetään monikielisiä ja monitaiteisia menetelmiä yhteistyössä koulujen ja alueen kulttuurilaitosten kanssa. Lastenkulttuuritapahtuma Cinemaissíton järjestämisestä kerrottiin, että onnistuttiin kehittämään monikielinen ja sukupolvien välinen tapa tehdä näkyväksi vähemmistökielisen yhteisön lastenkulttuuria.

4.7 PARASTA ON: VERKOSTOT, YHTEISTYÖ JA KONTAKTIT

Kysyttäessä hankkeen tärkeimmistä tuotoksista nousee artikkeleiden ja esitelmien ohella vahvasti esille erilaisten verkostojen ja yhteistyön rakentuminen. Rahoitettujen hankkeiden osana tai ”spontaanina jatkeena” on syntynyt esimerkiksi yli 30 hengen monikielinen lähinnä verkon kautta yhteistyötä tekevä kieliasiantuntijoiden verkosto ja laaja kansainvälinen verkosto puhutun kielen korpuksista kiinnostuneille.

Verkostot ja yhteistyö esitetään monissa vastauksissa ensimmäisenä, minkä voisi tulkita viittaavan asian merkityksellisyyteen.[23] Merkityksellisyyttä myös korostetaan verbaalisesti: ”*Tärkeintä* oli luoda jatkuvasti toimiva kansainvälinen verkosto, jossa on edustajia kolmesta maasta ja neljästä yliopistosta,” kuten Tiina Onikki-Rantajääskö kuvasi.

Kiinnostavaa on sekin, että useamman kymmenen vastauksen joukossa esitetään lähes yhtä monta erilaista näkökulmaa siihen, miksi verkostoituminen on ollut hedelmällistä ja tärkeää. Esille nousevat muun muassa erilaiset kansainväliset kontaktit, ja näissä korostuvat erityisesti kontaktit Venäjälle. Kerrotaan esimerkiksi, että verkostoja on syntynyt karjalankieliseen mediaan Karjalan tasavallassa sekä Petroskoin tiedekeskuksen arkistoon ja karjalan kielen ja kulttuuriin oppiaineeseen Itä-Suomen yliopistossa. Samoin kerrotaan, että Helsingin

yliopiston ja Karjalan tiedekeskuksen (Petroskoi) lyydiläistutkijoiden välille on muodostunut hyvähenkinen verkosto ja että verkostoituminen Petroskoin yliopiston kanssa on vahvistunut. Projektin puitteissa on pidetty yllä ja kehitetty yhteistyösuhteita Venäjällä työskentelevien kollegoiden kanssa. Osana pohjoishantin Shuryshkarin kirjakielen kieliopin ja muiden apuneuvojen laatimista on syntynyt verkostoa Moskovaan, Jekaterinburgiin ja Länsi-Siperiaan Hanti-Mansiiskiin, Salehardiin ja moniin hantilaisiin kyliin.[24]

Venäjän ulkopuolelta mainitaan esimerkiksi yhteistyö Max-Planck-Institut für Menschheitsgeschichten kautta koordinoitavan Glottobank-konsortion kanssa, josta kertovat Unni Leino ja Outi Vesakoski. Uusia menetelmiä ja aineistoja Suomen murteiden ja uralilaisten kielten levinneisyyshistorian selvitettäessä luotiin myös hyvät kontaktit sekä Tarton että Uppsalan yliopistoihin.

Useissa kyselyvastauksissa tuodaan esille monitieteiset ja monikieliset verkostot: On esimerkiksi saatu vahvistetuksi kansainvälistä yhteistyötä monikielisyyden ja kielten oppimisen huippututkijoiden kanssa. Joskus hankkeen toimintaan liittyvä verkostoituminen on antanut mahdollisuuden kuulla eri kieliä, kuten vaikkapa monella murteella puhuttua karjalaa. Näihin liittyy usein tieteen, taiteen ja opetuksen toimijoiden uudenlainen verkostoituminen: Itä-Helsingin alueen yläkoulujen ja kulttuurilaitosten monikielisessä ns. ITU-hankkeessa opettajien ja taiteilijoiden välille syntyi vahvoja linkkejä, ja oletus on, että niihin palataan tulevaisuudessa. On myös luotu verkostoja Moskovassa ja Luoteis-Venäjän kaupungeissa toimivien suomen kielen opettajien, toimittajien ja kulttuurialan vaikuttajien kanssa. Lisäksi on koettu, että vuoropuhelu monikielisten kirjailijoiden ja aiheeseen perehtyneiden kulttuurialan toimijoiden ja tutkijoiden välillä on lisääntynyt, kotimaisten ja kansainväliset tutkimukselliset verkostot ovat vahvistuneet samoin kuin monikielisyystutkimuksen pohjoismaiset ulottuvuudet.[25]

Verkostoituminen voi toisaalta liittyä myös oman, kansallisen tutkijayhteisön työn muuttumiseen ja paranemiseen. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistoon on syntynyt hyvä tutkijayhteisö, ja kerrotaan myös uudenlaisesta, rennosta, monitieteisestä yhteistyöstä sekä uudenlaisesta tieteen tekemisen tavasta. Suomen kielen prosodian alueellista ja sosiaalista variaatiota tutkivassa hankkeessa taas koetaan, että hankkeen myötä eri yliopistojen ja eri alojen tutkijat ovat aidosti tutustuneet toisiinsa ja on syntynyt uudenlaista yhteistyötä.[26]

Joissakin hankkeissa kerrotaan hyvästä yhteistyöstä ei-akateemisten instituutioiden kanssa tai siitä, että hanke on luonut kontakteja yliopiston ulkopuolisiin toimijoihin. Myös erityyppisten toimijoiden verkostoista kerrotaan, kuten nuorten tai nuorten tutkijoiden verkos-

toitumisesta, myös kansainvälisesti, tai nettisivujen käyttäjien kesken syntyneestä verkostosta. Familia ry:n Koko perhe oppii ja opettaa -hankkeessa pidettiin ehdottomasti tärkeimpänä hankkeessa sitä, että oli tuotu suomalaisten suomen kieltä opiskelevat ulkomaalaiset puolisot yhteen opiskelemaan kieltä. Toisinaan hankkeen tärkeänä tuotoksena pidetään mahdollisuutta itse osallistua verkostoihin, kuten osallisuutta Crossling-tutkimusverkostoon tai ”temaattisten tutkimusryhmien” tapaamisiin. Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeessa ”keskeisenä osana” hanketta pidettiin yhteistyötä tutkimuksen kohteena olevan yhteisön jäsenten kanssa. Joskus taas hankkeen onnistumisen edellytys on ollut se, että hankkeen yhteistyökumppanit verkostoituvat ja kohtaavat muita ihmisiä. Näin esimerkiksi hankkeessa, joka oli suunnattu 15-18-vuotiaille turvapaikkaa hakeville nuorille.[27]

Usein hankkeiden verkostoituminen ja yhteistyön luominen on monipuolista. Esimerkiksi Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimitus on vuodesta 2014 järjestänyt Perjantaicocousta, jossa käsitellään varhaiseen kirjakieleen liittyviä aiheita ja johon osallistuu vanhan kirjasuomen asiantuntijoita ja tutkijoita mm. Turun, Helsingin, Tampereen ja Jyväskylän yliopistoista. Lisäksi kerrotaan tutkimusyhteistyöstä muun muassa Metsähistorian seuran kanssa. Verkostoitumista on sekin, että yksi toimittaja on ollut myös Nordiska föreningen för lexikografi -yhdistyksen hallituksessa. Suomen kielen kehittymistä valmistavalla luokalla tutkivassa Maria Ahlholmin hankkeessa taas on tehty litterointivaiheen yhteistyötä Helsingin, Tallinnan ja Tarton yliopistojen välillä ja hankkeen aineistosta on lähtenyt yhteistyöhanke Helsingin ja Tukholman yliopiston välillä. Hankkeessa on myös vahvistunut opinnäytetöiden ohjaamisen yhteistyö suomen oppiaineen ja kasvatustieteellisen välillä (jota kyselyvastauksen mukaan yliopistobyrokratia tosin pyrkii estämään) sekä yhteistyö suomenkielisen ja ruotsinkielisen kielenoppimisen tutkimuksen välillä Helsingin yliopistossa.

Monet hankkeista ovat jo perusluonteeltaan verkostoituvia. Tällainen on esimerkiksi suomalais-ugrilaisen monitaiteellisen teoksen toteuttamiseen, runovideoon ja visuaalisen runouden näyttelyn järjestämiseen tähtäävä Marion Robinsonin hanke, jonka puitteissa on luotu kontakteja kansanperinteeseen ja suomalais-ugrilaisuuteen liittyviin tahoihin, kuten Kaustisen kansanmusiikkifestivaaliin ja Viron Kansallismuseoon sekä tutkijayhteisöön Suomessa ja Venäjällä.

Hankkeista syntyvän yhteistyön ja verkostojen kerrotaan myös jääneen elämään. Esimerkiksi Suomen kieli sanoo tervetuloa -hankkeessa luotiin Maria Ahlholmin mukaan ”edelleen toimiva Toisto-kouluttajien verkosto ja lisättiin vastaanottokeskusten työntekijöiden kielitietoisuutta”. Joskus syntyy ja lähtee elämään hankkeesta riippumaton verkosto. Kerrotaan esimerkiksi, että

kääntäjät järjestivät oma-aloitteisesti tapaamisia myös seminaarihankkeen ulkopuolella ja loivat Facebookiin kääntäjien ryhmän. Osana Runokohtauksia-hanketta on syntynyt maahanmuuttajataustaisten ja suomalaisten runoilijoiden verkosto, ja hankkeen päätyttyä ja samalla sen tuloksena toimii Turun Kirjan talolla monikielinen kirjoittajaryhmä.

Verkostoituminen liittyy yleensä monella tapaa myös yksittäisen tutkijan urakehitykseen. Eräs tutkija kertoo luoneensa tärkeimmät verkostot viron kielen tutkijoihin Tallinnassa ja Tartossa sekä USA:ssa, kielitypologian ja rakenteen tutkijoihin Potsdamin yliopistossa ja muualla sekä tutkijoihin Unkarin tiedeakatemian Lingvistiikan tutkimusinstituutissa. Lisäksi hän kertoo toimineensa suomen kielen asiantuntijana ja yhteishenkilönä mm. kansainvälisessä tutkimushankkeessa. Hankkeen aikana syntyneet kontaktit ovat johtaneet myös yhteisiin hankehakemuksiin. Suomen murteiden ja uralilaisten kielten levinneisyyshistoriaa selvittävän hankkeen yksi tutkija taas oli vierailevana tutkijana Tartossa, toinen Uppsalassa. Rahoituksella kerrotaan rakennetun kansainvälistä ja kansallista monitieteistä tutkijaverkostoa, jolla on haettu ja saatu seuraavia rahoituksia ja kirjoitettu käsikirjoituksia.

Omanlaistaan verkostoitumista tarjoavat myös matkat, joita säätiö myös on tukenut. Kieliohjelman puitteissa on esimerkiksi matkustettu tutustumaan Kanadan suomalaisyhteisöihin sekä alan asiantuntijoihin, tehty tutkimusmatkoja sekä Suomen saamelaisalueille, Viron Setumaalle että Komin tasavaltaan; Norjan Lakkonjárga-paliskunnan alueelle; Ouluun, Kautokeinoon ja Enontekiölle, Vuotsoon ja Inariin, Venäjän arkistoihin ja kirjastoihin: Pietariin ja Salehardiin, Siperiaan sekä kielisosiologisia aineistonkeruumatkoja Marinmaalle, Vienan Karjalaan, Hanti-Mansian autonomiseen piirikuntaan ja Suistamoon.

Apurahan turvin on myös esimerkiksi voitu osallistua Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen ja kulttuurin oppiaineen järjestämälle kenttäretkelle Tverin Karjalaan, tehdä tutkijavierailu Espanjaan ja Islantiin tai Berliiniin Humboldt-yliopiston Nordeuropa-Instituuttiin.

11 Hankkeita ovat johtaneet Hanna Lappalainen, Marja-Liisa Helasvuo, Tiina Onikki-Rantajääskö, Leena Savolainen, Matti Miestamo ja Marjatta Palander.

12 Tässä mainittuja tutkimuksia ovat johtaneet Aleksandr Pustyakov, Svetlana Edygarova, Fedor Rohanskiy, Unni Leino, Marja-Liisa Olthuis, Juhani Lehtiranta, Tommi Kurki, Maria Ahlholm, Sirkka Saarinen, Rogier Blokland ja Renate Blumberga, Hanna Lappalainen, Roza Laptander ja Taisto Raudalainen.

13 Tässä mainittuja tieteellisiä sanakirjahankkeita ovat johtaneet tai toteuttaneet Marja-Liisa Olthuis, Jack Rueter, Miikul Pahomov, Ekaterina Nikkilä, Paula Kokkonen, Sirkka Saarinen ja Leena Savolainen.

14 Julkaisuja on laadittu Lea Siilinin, Larisa Ponomarevan, Anneli Sarhimaan, Eila Stepanovan, Johanna Isosävin, Anneli Luhtalan, Helka Riionheimon, Annekatrin Kaivapalun, Raimo Lahden, Timo Salmisen, Kimmo Granqvistin, Samuli Aikion ja Salla Kurhilan johdolla.

15 Tässä mainitusta tieteen yleistajuistamisesta ovat raportoineet Marja-Liisa Helasvuo, Kirsti Siitonen, Samuli Aikio, Pirkko Kuutti, Helka Riionheimo, Heidi Grönstrand ja Sari Tiiro.

16 Kappaleessa mainituista käännöksistä ovat raportoineet Elina Kahla, Ahvenjärvi, Anna Rombach ja Merja Salo.

17 Kappaleessa nimetyistä käännöksistä ovat raportoineet Irma Hirsjärvi, Marja Mäenpää, Heidi Grönstrand, Kaisa Ahvenjärvi, Jekaterina Borisova ja Willem Wilhelmus.

18 Näistä oppimateriaaleista raportoivat Sanna Mustonen ja Riitta Salin.

19 Mainituista oppimisen prosesseista ovat raportoineet Marja-Leena Merelä-Raninen, Irma Hirsjärvi ja Jack Rueter.

20 Tässä havainnollistuu määrien suuntaa-antavuus, sillä monikielisyys ja taide -teemahausta rahoitettiin 58:aa hanketta: määrän täytyy olla siis suurempi, ks. myös Latomaa ym. (2016).

21 Tässä mainitusta oppimisen kehittämistyöstä ovat raportoineet Tommi Kurki, Johanna Komppa, Sonia Sahradyan, Satu Rakkolainen-Sossa, Elina Kahla, Inkerin kulttuuriseura, Heini Lehtonen ja Maria Ahlholm.

22 Tässä mainitusta metodisesta kehittämisestä ovat kertoneet Aleksandr Pustyakov, Svetlana Edygarova, Ilan Manouach, Anneli Pajunen, Jarmo Alatalo, Pia Karaspuro sekä Minna-Maria Pesonen.

23 Joissakin tapauksissa selitys voi olla puhtaasti tekstuaalinen: juokseva teksti sijoitetaan ennen esim. julkaisulistoja.

24 Tässä mainitusta verkostoitumisesta Venäjän suuntaan ovat raportoineet Lea Siilin, Miikul Pahomov, Marjatta Palander, Jorma Luutonen ja Merja Salo.

25 Monitieteisestä tai monikielisestä verkostoitumisesta kertovat mm. Tamás Szabo, Minna-Maria Pesonen, Elina Kahla, Marjatta Palander ja Heidi Grönstrand.

26 Tutkijayhteisöjen verkostoitumisesta ovat kertoneet Maria Kok, Helka Riionheimo ja Tommi Kurki.

27 Verkostoitumisen ei-akateemisten tai erityyppisten akateemisten toimijoiden kanssa ovat maininneet kappaleessa nimettyjen hankkeiden lisäksi mm. Tamás Szabo, Kirsti Siitonen, Suomi-Venäjä-seura, Tiina Onikki-Ranta jääskö, Maria Kok, Salla Kurhila ja Marja-Leena Merelä-Raninen.

5. ITSEARVIOINNIT TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISESTA

5.1 VÄHEMMISTÖKIELTEN ASEMAN EDISTÄMISTÄ YLI ODOTUSTEN

Raporteissa ja kyselyissä selvitetään paitsi työn tuloksia myös sitä, millainen käsitys kieliohjelmasta tuetuilla on hankkeittensa tavoitteiden toteutumisesta. Raportissa kysely on yleisluontoinen (*Mikä onnistui erityisen hyvin, mitä ongelmia oli?*), kyselyjen kysymykset puolestaan seurasivat ohjelman tavoitteita. Kysyttiin siis kielen dokumentoinnista tai teoreettisesta kuvauksesta; aineistojen kartoittamisesta, kartuttamisesta tai ylläpidosta; aineistojen saatavuuden tai käytettävyyden edistämisestä; vuorovaikutukseen perustuvien tutkimuskäytäntöjen kehittämisestä; tieteidenvälisyydestä; tieteen ja taiteen yhdistämisestä; monikielisyyden edistämisestä; vähemmistökielen aseman edistämisestä ja vaikuttamisesta kieliasenteisiin.

Näiden tavoitteiden toteutumista kyseltiin vuonna 2017 asteikolla *toteutunut yli odotusten* / *toteutunut hyvin* / *vielä kesken, vasta alussa* / *ei ole onnistunut* / *tavoite muuttunut* / *ei kuvaa tavoitteitani*. Vuoden 2019 asteikosta jäi pois kysymys keskeneräisyydestä ja myös epäonnistumisesta kysyttiin suhteessa odotuksiin: *toteutunut odotettua huonommin*.

Vuoden 2017 kyselyssä eri tavoitteiden onnistumisen kolmen kärki suhteessa odotuksiin[28] oli monikielisyyden edistäminen, jonka koki toteutuneen ”yli odotusten” 17/89, aineistojen saatavuuden tai käytettävyyden edistäminen (16/89) sekä vähemmistökielten aseman edistäminen (15/89) (ks. taulukkoa 2). Vuoden 2019 kyselyssä odotusten koettiin ylittyneen erityisesti vaikuttamisessa kieliasenteisiin (17/53) sekä vähemmistökielten aseman edistämisessä (14/53) (ks. taulukkoa 3).

Aineistojen kartoittaminen, kartuttaminen ja ylläpito oli vuonna 2017 kärjessä (44/89) arvioitaessa tavoitteiden ”hyvää” toteutumista ja lähellä tätä myös (42/89) kielen dokumentointi tai teoreettinen kuvaus. Samalla tavalla työn tuloksia arvioitiin vuonna 2019: aineistojen kartoittaminen, kartuttaminen ja ylläpito (29/52)[29] koetaan eri tavoitteista useimmiten hyvin onnistuneeksi. Vajaa puolet vuoden 2019 vastaajista kokee hyvin toteutuneina myös tavoitteet kielen dokumentoinnissa tai teoreettisessa kuvauksessa (24/53), monikielisyyden edistämisessä (24/52) sekä aineistojen saatavuuden ja käytettävyyden edistämisessä (23/52).

MITEN KOET TYÖSI TAVOITTEIDEN TOTEUTUNEEN?

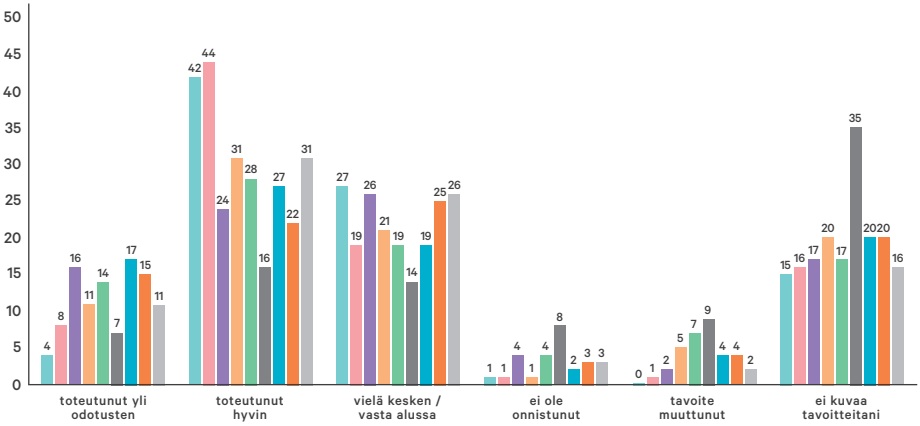

TAULUKKO 2.
Tavoitteiden toteutuminen 2017.

MITEN KOET TYÖSI TAVOITTEIDEN TOTEUTUNEEN?

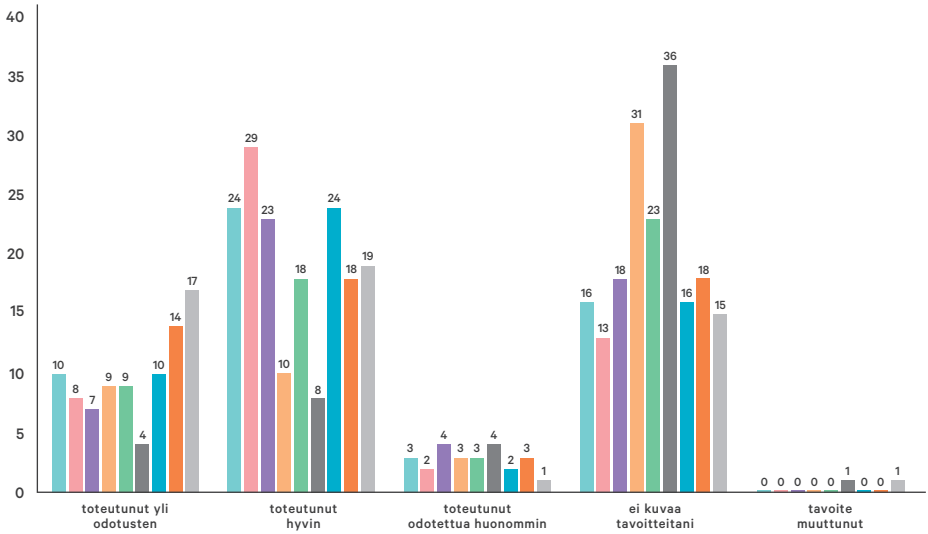

- Kielen dokumentointi tai teoreettinen kuvaus
- Aineistojen kartoittaminen, kartuttaminen tai ylläpito
- Aineistojen saatavuuden tai käytettävyyden edistäminen
- Vuorovaikutukseen perustuvien tutkimuskäytäntöjen kehittäminen
- Tieteidenvälisyys
- Tieteen ja taiteen yhdistäminen
- Monikielisyyden edistäminen
- Vähemmistökielen aseman edistäminen
- Vaikuttaminen kieliasenteisiin

TAULUKKO 3.
Tavoitteiden toteutuminen 2019.

Tieteen ja taiteen yhdistäminen taas nousee ykköseksi (35/89), kun kerrotaan, mikä ei kuvaa omia tavoitteita sekä ykköseksi myös, kun kerrotaan tavoitteiden muuttuneen (9/89) tai epäonnistumisen kokemuksista (8/89). Sama tilanne on (odotuksenmukaisesti) vuonna 2019 (36/53 vastaajaa). Vuonna 2017 raportoitiin keskeneräisyydestä eniten kielen **dokumentoinnissa tai kuvauksessa** (27/89), **aineistojen saatavuuden ja käytettävyyden edistämisessä** (26/89), **kieliasenteisiin vaikuttamisessa** (26/89) ja **vähemmistökielten aseman edistämisessä** (25/89).

5.2 ONNISTUMISEN ULOTTUVUUKSIA RAPORTTIEN MUKAAN

Raporttilomakkeessa sen täyttäjää pyydetään sekä arvioimaan toimintaansa numeraalisesti (1–5) että kuvaamaan sanallisesti (*Mikä onnistui erityisen hyvin, mitä ongelmia oli?*). Numeraalisissa arvioissa arvioita annettiin 2:sta 5:een, ja arvioinnin keskiarvo on vähän yli 4 (4,28). Itsearvioissa näkyy tyypillisesti persoonallinen vaihtelu: osa ihmisistä on taipuvaisia vähättelemään omia tekemisiään, osa ehkä suurentelemaan. Tässä tapauksessa joukossa oli kuitenkin vain yksi ilmiselvä vähättelijä, joka arvioi toimintaansa arvosanalla 2. Sanallisesta vastauksesta selvisi nimittäin, että arvio oli kohtuuton. Kyseessä oli tutkija, joka oli havainnut käyttämänsä teoreettisen kehikon toimimattomaksi aineistossaan: vähättelijä pitää tätä epäonnistumisena, mutta joku muu voisi nähdä siinä mielenkiintoisen tuloksen ja teorian tai menetelmän koettelua.

Vastauksiin vaikuttaa todennäköisesti myös raportin laji. Raportissa viestistään oman toiminnan rahoittajalle, ja osalla vastaajista voi olla mielessä tarve luoda itsestä mahdollisimman myönteinen kuva. Sanalliset vastaukset valaisevatkin toimintaa monipuolisemmin. Sekä onnistumisen kokemukset (taulukko 4) että ongelmat (taulukko 9) saavat monenlaisia ulottuvuuksia.

TAULUKKO 4. Onnistumisen ulottuvuuksia, muuttujia ja mittareita raporteissa.

TUOTOKSEEN LIITTYVÄ KOKEMUS	SÄÄTIÖN TMS. LUOMAT TYÖNTEON EDELLYTYKSET	TUOTOKSEN SAAMA HUOMIO JA KÄYTTÖ	TYÖN SISÄLTÖ	TUOTOKSELLE ASETETUT ULKOISET MITTARIT
Tekijän oma keskittyminen, oppiminen, innostus, kannustus, onni	Rahoitus	Medianäkyvyys	Innovaatio	Palkinnot
Yhteistyökumppanit ja kohdehenkilöt ja -yhteisö: innostus, motivaatio, voimaantuminen, emotionaalinen oppiminen, traumojen käsittely	Keskittymis-mahdollisuus	Lataukset, käyttömäärä	Ennakoitua suurempi määrä, isompi tulos	Opinnäytteen arvosana
Yleisö: hyvä palaute	Tilat Tekninen tuki Monitieteisyys Yhteistyöt ja verkostoituminen Oma tai yhteistyö-kumppanin työ tai osaaminen	Yleisömäärä		

Onnistumisen arvioissa yhtenä ulottuvuutena nousevat esille eri toimijoiden hyvät kokemukset, joita kuvataan yleensä erilaisilla mentaalisilla tai verbaalisilla prosesseilla. Esille nostetaan paitsi rahoitettujen toimijoiden omat kokemukset myös yhteistyökumppaneiden, tutkimuskohteiden tai yleisön kokemukset:

Oppilaisiin *on luotettu* tuntemiensa kielten asiantuntijoina, ja he ovat hankkeen aikana *oppineet* myös *luottamaan* kieliasioissa toisiinsa. Koulun opettajat *ovat osallistuneet* aktiivisesti hankkeen ideoiden *kehittämiseen* ja *tunnistaneet* oman asiantuntijuutensa kielellisesti ja kulttuurisesti moninaisen koulun ammattilaisina. Kaupunki ja opettajien verkostot ovat myös hankkeen aikana alkaneet *tunnustaa* ja *hyödyntää* heidän asiantuntijuuttaan erilaisissa monikielisyyttä ja kielitietoista opetusta käsittelevissä koulutustilaisuuksissa.

Taide- ja kulttuuriprojektissa yleisö ja osallistujat ovat kertoneet voimaantumisestaan, mielensä avartumisesta sekä tiedollisesta ja emotionaalisesta oppimisesta. Samantyyppistä raportoidaan tapahtuneen esimerkiksi erilaisiin kieliyhteisöihin suuntautuneissa tutkimusprojekteissa. Tutkimukseen osallistuminen on esimerkiksi tarjonnut ihmisille mahdollisuuden puhua traumaattisistakin asioista. Myös omasta oppimisprosessista raportoidaan. Joku rahoitetuista ilmaisee vilpitöntä onnellisuutta siitä, mitä on saanut aikaan: ”X [oma aikaansaannos] on ihana!”

Myönteisten ja/tai voimakkaiden kokemusten pidempiaikaista vaikut-

tavuutta on hankala arvioida. Yksittäisellä viihtyisällä hetkellä ei välttämättä ole suurempaa vaikutusta kenenkään elämään, mutta esimerkiksi ainutkertaisella mahdollisuudella traumaattisten kokemusten purkamiseen voi sellainen olla. Toisaalta yksittäiset positiiviset kokemukset voivat toistuessaan olla merkityksellisiä sekä yksilöille että yhteisöille. Mahdollista on toki sekin, että satunnainen kokemus inspiroi ihmistä johonkin suurempaan ja vaikuttavampaan maailmassa.

Myönteiset kokemukset onnistumisen mittareina kertovat rahoitetun työn ja toiminnan vaikutuksista. Osa apurahansaajista raportoi onnistumisista enemmänkin siitä näkökulmasta, miten säätiöltä saatu rahoitus vaikutti omaan (tekeillä olevaan tai tehtyyn) työhön. Moni mainitsee mahdollisuudesta keskittyä työhön. Tällaisina työnteon edellytyksinä voi pitää myös hyvin sujunutta tai rakentunutta yhteistyötä. Kerrotaan, että rahoitus mahdollistanut yhteistyön muiden asiantuntijoiden kanssa, mitä kautta koko ala on edennyt. Onnistumisen syynä on esimerkiksi kerrottu, että poikki- ja monitieteisyys on ollut eduksi hankkeelle. Monikielisyyden kerrotaan mahdollistaneen aiheen laajemman tarkastelun. Onnistumisen edellytyksinä tuodaan toisaalta rahoituksen ohella esille oma työpanos, kuten riittävät, ehkä vuosikausienkin taustatyöt. Oman työn tai osaamisen rinnalla onnistumisen edellytykset voivat syntyä yhteistyökumppaneiden osaamisen tai muiden ominaisuuksien kautta:

Projekti ei olisi ollut näin menestyksekäs ilman [NN:ää], joka ylläpiti yhteyttä projektin ja izvan puhujayhteisöjen välillä ja joka myös varmisti projektista tiedottamisen paikallisessa mediassa.

Kumppanilla voi myös olla vaikkapa ilmaisia tiloja, minkä pohjalta toiminnan puitteet saadaan rakennetuksi tavalla, joka mahdollistaa pienen budjetin. Myös tekniikkaan liittyviä onnistumisia raportoidaan tavalla, joita voisi pitää työn tekemisen onnistuneina edellytyksinä: on tehty järkeviä hankintoja tai on toisaalta luotu hyviä ja helppokäyttöisiä digitoituja aineistoja.

Omanlaisensa onnistumisen mittari on hankkeen tai sen tulosten saama huomio. Ilmiselvänä mittarina pidetään yleensä medianäkyvyyttä:

Projektet har en mycket god distribution genom att filmen visas av BBC i Storbritannien. Filmen når också TV-tittare i Norden och Baltikum. Jojk-konserterna på filmfestivaler når många journalister och mediapersonligheter.

Mediahuomiota huonommin saatetaan yleisesti ehkä muistaa mittarit, jotka kertovat vaikkapa siitä, miten verkkoaineistot ja -palvelut ovat tavoittaneet käyttäjänsä, esimerkiksi Kuurojen liitto kertoo kuitenkin Wiki-sanakirjojen hurjasti lisääntyneestä käytöstä (250–325 %). Myös Kansalliskirjaston hankkeista on tarkkoja tietoja: Fenno-Ugrica-kokoelmaa on käytetty 108 maasta, ja joulukuu-

hun 2018 mennessä aineistoja oli ladattu runsaat 1 400 000 kertaa. Fenno-Ugrican käyttöä voi seurata osoitteessa http://fennougrica.kansalliskirjasto.fi/simplestats/.

Kun on kyse tapahtumasta tai esityksestä, mittarina on esimerkiksi se, että yleisö on tavoitettu ja esitys ehkä jopa loppuunmyyty. Tässä kokemukselliseen puoleen yhdistyy se, että samalla on saatettu saada hyvää palautetta yleisöltä; yleisölle on siis oletettavasti tuotettu hyvä kokemus.

Osa onnistumisen kokemuksista fokusoituu **toiminnan tai tutkimuksen tuloksiin**. Tutkimus- tai aineistoprojektissa onnistuminen voi liittyä esimerkiksi siihen, että aineiston keruu onnistuu yli odotusten. Myös yllättävistä onnistumisista aineistolöydöissä, odotettua isommista tuloksista ja innovatiivisten tavoitteiden toteutumisesta kerrotaan. Sisällöllisten tavoitteiden toteutumisesta kertovat ehkä myös raportoinnit kielitietoisuuden lisääntymisestä: esimerkiksi tietoisuuden komin kielestä kerrotaan lisääntyneen myös pienen asiantuntijayleisön ulkopuolella. Samoin kerrotaan, että on onnistuttu lisäämään tietoisuutta monikielisyydestä ja kielellisestä moninaisuudesta. Tieteellisissä projekteissa onnistumista kuvataan myös julkaistuksi saaduilla artikkeleilla. Onnistumisen merkkinä saatetaan kertoa myös opinnäytteen hyvä arvosana.

Omaperäisin ja mihinkään luokkaan mahtumaton taitaa olla sellainen onnistumisen kokemus, jossa tavoite toteutuu, vaikkakaan ei rahoitettujen toimesta. Joissakin arkaluonteisissa tilanteissa rahoitettujen toiminta on muuttunut ulkopuolisista syistä mahdottomaksi, mutta joku muu yhteiskunnallinen toimija onkin esimerkin voimasta innostunut tekemään samaa asiaa. Näin tavoite saadaan välillisesti toteutetuksi. Olisiko tämä jonkinlaista ”säteilyvaikutusta”?

5.3 ONNISTUMISEN SYITÄ KYSELYJEN MUKAAN

Jos tavoitteisiin on päästy ja onnistumista koettu, minkä tekijöiden koetaan eniten vaikuttaneen onnistumiseen? 2017 tehdyn kyselyn perusteella (ks. taulukkoa 5) valtaosa (70/89) vastaajista koki, että onnistumisen taustalla ovat omat ominaisuudet, kokemus ja osaaminen. Näyttää siltä, että kun oma onnistuminen tunnistetaan, sen vaikutuksesta ollaan vahvaa mieltä. Nimittäin vain 15/89 kokee, että omat ominaisuudet olisivat vaikuttaneet ”jonkin verran”, yhden mielestä oma osaaminen ei ole vaikuttanut ollenkaan ja kolme ei osaa sanoa. Aivan vastaavat tulokset saatiin 2019 pienemmällä vastaajajoukolla.

ARVIOI, MITEN ERI TEKIJÄT OVAT VAIKUTTANEET SIIHEN, ETTÄ HANKKEESI TAVOITTEET OVAT TOTEUTUNEET. ARVIOI VAIN TAVOITTEITA, JOITA ON OLLUT SÄÄTIÖN RAHOITTAMALLA TOIMINNALLA.

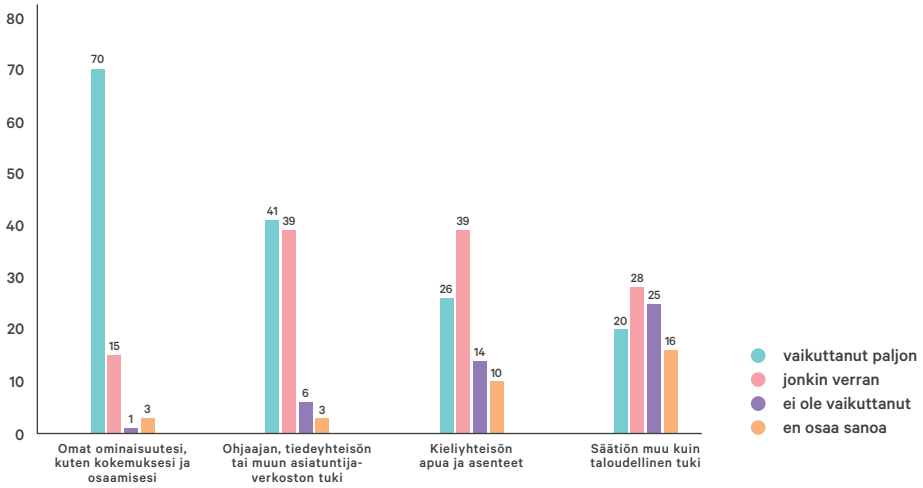

TAULUKKO 5. Onnistumisen syitä 2017.

ARVIOI, MITEN ERI TEKIJÄT OVAT VAIKUTTANEET SIIHEN, ETTÄ HANKKEESI TAVOITTEET OVAT TOTEUTUNEET. (USEAMPI RAHOITTAJA: PAINOTA KONEEN SÄÄTIÖN RAHOITTAMAA OSAA HANKKEESTA.

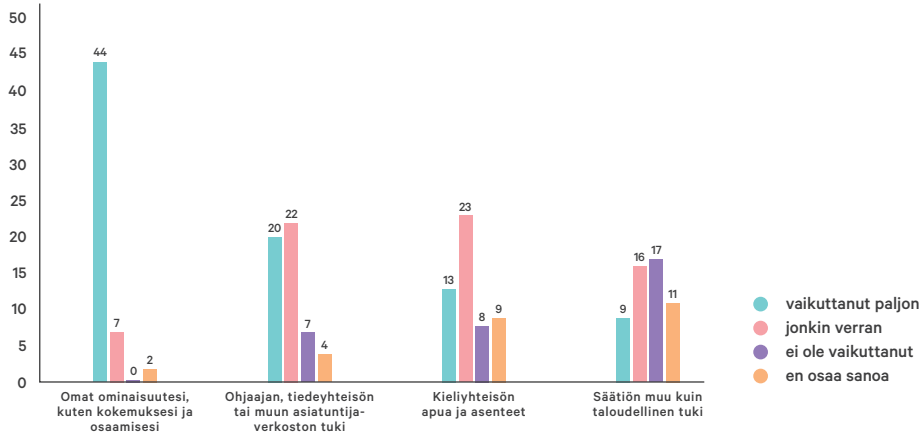

TAULUKKO 6. Onnistumisen syitä 2019.

Kun sen sijaan mietitään ohjaajan, tiedeyhteisön tai muun asiantuntijaverkoston tuen roolia, huomattavasti harvempi (mutta kuitenkin vajaa puolet eli 41/89 ja 20/53) kokee tämän vaikuttavan ”paljon”. Lähes yhtä moni (39/89 ja 22/53) kokee tämän vaikuttavan ”jonkin verran”. Kieliyhteisön apu ja asenteet on suunnilleen yhtä monen (39/89 ja 23/53) mielestä vaikuttanut ”jonkin verran”. ”Paljon vaikutusta” sillä arvioidaan kuitenkin olevan huomattavasti harvemmin (26/89 ja 13/53) kuin ohjaajalla ja asiantuntijaverkostolla. Säätiön muun kuin taloudellisen tuen kokee vaikuttaneen onnistumiseensa ”jonkin verran” noin kolmannes (28/89 ja 16/53) vastaajista, mutta melkein yhtä moni (25/89 ja 17/53) taas näkee, että tämä tuki ei ole vaikuttanut.

Kyselyn avovastauksissa esitetyt sanalliset arviot luovat onnistumisen taustoista erilaisen kuvan, sillä niissä omaa osaamista ei juuri tuoda esille: sama ilmiö näkyy raporteissa onnistumisesta kertovassa kohdassa.[30] Lähinnä oman vaikutuksen esilletuomista on mainita siitä, että onnistumisen taustalla on oman hankkeen vakiintunut asema, joka ”auttaa yhteisten töiden ja suunnitelmien tekemisessä”. Oman hankkeen muita ihmisiä saatetaan kuitenkin kehua. Kehuja voi saada myös kieliyhteisö, jonka parissa toimitaan: ”Eniten apua on ollut projektin tutkijoiden vankasta kenttätuntemuksesta, ammattitaidosta ja hyvistä verkostoista.” ”My colleagues in this project have been unbelievably good. I could not imagine a better team. Of inestimable value is our close cooperation with members of the language community.”

Onnistumisen syinä tuodaan esille muut ihmiset ja verkostot. Osa vastaajista korostaa toisten erikoisasiantuntijoiden, kuten it-asiantuntijoiden apua: it-asiantuntijat ovat esimerkiksi tehneet sanakirjan julkaisupohjan, jota ilman tulokset eivät olisi nähtävissä.

Moni mainitsee tässäkin kohtaa verkostojen merkityksen, esimerkiksi relevanttien kansalaisjärjestöjen sekä kulttuuriorganisaatioiden tuki on ollut jollekin hankkeelle tärkeä. Myös hankkeen kansainvälinen asiantuntijaverkosto mainitaan tärkeänä tukena. Toisinaan hankkeen johonkin vaiheeseen mukaan tulleet yhteistyökumppanit on koettu onnistumisen lähteinä, kiitosta on saanut esimerkiksi monikulttuurikeskus Gloria ja sen verkostot. Ratkaiseva merkitys onnistumiselle voi olla myös hankkeen ohjausryhmällä, jos se on hyvin sitoutunut ja motivoitunut. Yhteenvetona: “Help and guidance and advice from experts/more experienced people in my network/organisation proved to be extremely helpful and beneficial for me and the project”.

Joskus yksi yhteisö kontrastoituu toiseen tai toisiin:

X-yhteisö on tukenut uusia avauksia, mutta kielitieteellinen yhteisö on ollut erittäin hitaasti lämpiävää. Monitieteisyyden (kerettiläisyyden) vastustaminen

on ollut sen verran rajua, että kielitieteen jatko-opiskelijat ovat olleet laitoksillaan ja viiteryhmissään oikeasti helisemässä. Monitieteisyydelle ei ole vastaanottoa yliopistojen laitostasolla. - - Koneen säätiön pitämät seminaarit ovat olleet hyviä. Siellä on tavattu monitieteisyydestä innostuneita ihmisiä, sekä saatu yleistä hyväksyntää.

Oppilaitokset, työväenopisto, kaupunginkirjasto, [yritys X], kaikki auttoivat ja antoivat tiloja, [NN:stä] tuli opiskelijat ja kamerat, työväenopisto lahjoitti valokuvien tulostamisen näyttelyversioiksi. Yliopiston [x] laitos on ihan pihalla realiteeteista.

Joskus taas onnistumista pidetään sattumana:

Jälkeenpäin ajatellen kyse oli muodikkaasti ilmaisten ”momentumista”: sattumalta keskeisillä toimijoilla oli sellainen työuran vaihe (tutkijatohtori), joka mahdollisti ajan käyttämisen hankkeen edistämiseen. Lisäksi yhteen sattuivat sopivat persoonallisuudet, joiden kesken löydettiin yllättäviäkin yhteistyön väyliä.

Säätiön muun kuin taloudellisen tuen on kaikkiaan 48/89 ja 25/53 vastaajaa arvellut vaikuttavan joko paljon tai jonkin verran omaan onnistumiseen. Sanallisissa vastauksissa säätiön rooli tuodaan suhteellisesti enemmän esille paitsi ystävällisenä ja joustavana avuntarjoajana myös verkostojen luojana. Kerrotaan, että ”säätiön taholta on tullut sekä ymmärrystä että valistavia kysymyksiä, mikä on edesauttanut synergian kehitystä ja yhteistyötä.” ”Säätiöltä saimme paljon apua verkostoitumisessa sellaisten ihmisten kanssa, jotka piehtaroivat samojen kysymysten äärellä kuin hankkeemme.” ”Aina kun olemme olleet yhteydessä Koneen Säätiöön, tuki ja apu ovat olleet selkeitä ja kattavia.”

Metodisesti huomionarvoista onkin, että erityyppinen tiedonkeruu tuottaa hieman erilaisia tuloksia. Erityisen suuri ero on oman osaamisen vaikutuksen arvioinnissa: oma vaikutus arvioidaan skaalavastauksissa korkealle, avovastauksissa sitä ei tuoda juuri esille. Toisaalta taas esimerkiksi säätiön muu kuin taloudellinen tuki saa keskinkertaiset arviot skaalavastauksissa, avovastauksissa kehu on vuolaampaa.

Näyttää siis siltä, että skaalavastaukset tuottavat kärjekkäämpiä tai ehkä sosiaalisesti ja kulttuurisesti arkaluontoisempia vastauksia: esimerkiksi itsekehun välttämisen perinne saattaa estää kirjoittamasta onnistumisen syyksi omia ominaisuuksia, mutta vastaava häveliäisyys ei aktivoidu valmiissa kysymyspatteristossa, jossa riittää ruksin laittaminen johonkin kohtaan. Samantyyppinen mekanismi toimii myös säätiön toimintaan kohdistuvassa arvioinnissa: skaalavastauksissa ei arastella maltillisempia ”pisteitä”, avovastauksissa aktivoituu kehumisen kulttuuri.

5.4 KOOTUT ONGELMAT JA KEHITYSIDEAT RAPORTEISSA JA KYSELYSSÄ

Myös hankkeen etenemisen tai tavoitteen saavuttamisen ongelmien muotoja tai syitä kysyttäessä tulee eroja eri tietolähteissä. Kyselyjen tarjoamista valmiista vaihtoehdoista (ks. taulukot 7 ja 8) vahvimpana näkyy ”ei ole vaikuttanut” -osio. Tämän voi tulkita joko niin, että annetut vaihtoehdot eivät ole sopineet kuvaamaan omaa tilannetta tai sitten niin, että on koettu, ettei ongelmia juuri ole ollut.

JOS RAHOITETUN HANKKEESI ETENEMISESSÄ, TOTEUTUMISESSA TAI TAVOITTEEN SAAVUTTAMISESSA ON OLLUT ONGELMIA, MIKÄ ON OLLUT SYYNÄ?

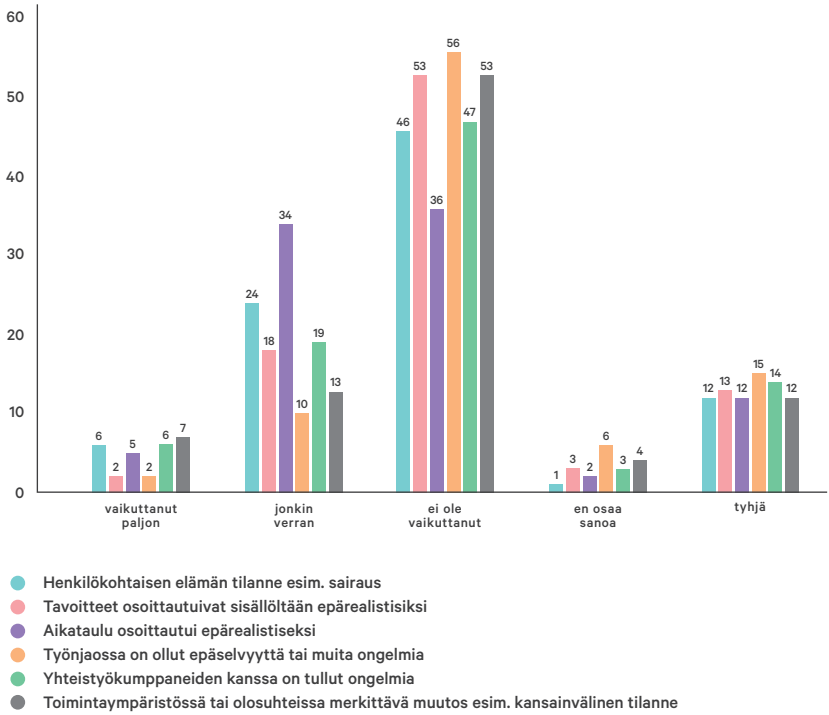

TAULUKKO 7. Ongelmien syitä kyselyssä 2017.

JOS RAHOITETUN HANKKEESI ETENEMISESSÄ, TOTEUTUMISESSA TAI TAVOITTEEN SAAVUTTAMISESSA ON OLLUT ONGELMIA, MIKÄ ON OLLUT SYYNÄ?

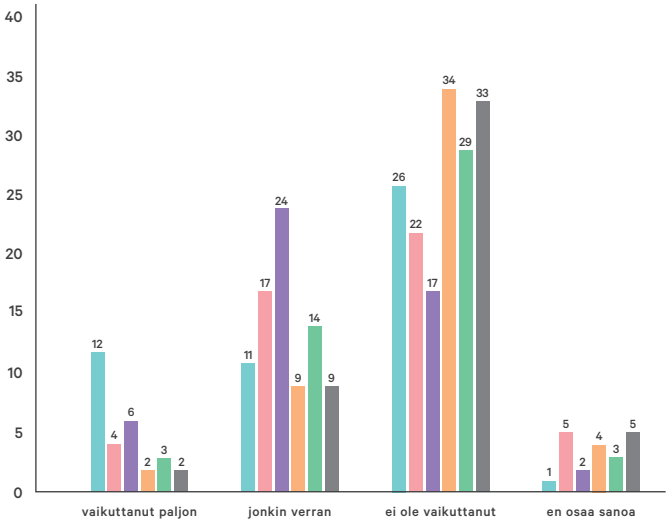

- Henkilökohtaisen elämän tilanne (esim. sairaus)
- Tavoitteet osoittautuivat sisällöltään epärealistisiksi
- Aikataulu osoittautui epärealistiseksi
- Työnjako ja roolit ovat olleet epäselviä
- Yhteistyökumppaneiden kanssa on tullut ongelmia
- Muutokset toimintaympäristössä tai olosuhteissa (esim. poliittinen tilanne)

TAULUKKO 8. Ongelmien syitä kyselyssä 2019.

Ongelmia selvittävän kysymyksen kohdassa ”vaikuttanut paljon” on myös ainoa merkittävä ero eri vuosina tehtyjen kyselyjen välillä. Vuoden 2017 kyselyssä juuri minkään ei arvioitu vaikuttaneen kovin paljon. Eniten vaikutusta on kyselyn mukaan ollut *toimintaympäristön tai olosuhteiden merkittävällä muutoksella, esim. kansainvälisellä tilanteella*. Tämäkin valittiin vastausvaihtoehdoista vain 7/89 kertaa.

Henkilökohtaisen elämän tilanteen kerrottiin vaikuttaneen ”paljon” vain kuusi kertaa (6/89), mikä on vajaa 7 % vastauksista. Vuonna 2019 sen sijaan 12/53 eli noin 22 % vastaajista arvioi henkilökohtaisen elämän tilanteen vaikuttaneen ongelmallisesti tavoitteiden toteutumiseen. Vastaajamäärä on toki kaikkiaan vähäinen, mutta ero silti merkille pantava. Eroavuuden syytäkin voi spekuloida. Keskeneräisessä hankkeessa ongelmallisten seikkojen vaikutusta ei voi vielä nähdä. Jos on ongelmia, niiden kestoa ja vaikutusta ei voi välttämättä ennustaa.

Yleisimpänä ”jonkin verran” hankkeen etenemiseen vaikuttaneena ongelmana mainittiin vuoden 2017 kyselyssä epärealistiseksi osoittautunut aikataulu (34/89), ja vastaajista 24/89 koki henkilökohtaisen elämän tilanteen vaikuttaneen ”jonkin verran”. Vuoden 2019 vastauksissa tuotiin esille paitsi aikataulujen epärealistisuus (24/49) myös tavoitteiden sisältöjen epärealistisuus (17/48).

Raporttien avovastauksissa myös ongelmien syyt näyttäytyvät moninaisempina (taulukko 9; ks. myös Heikkilä 2017: 145–161). Kun työ ei ole edennyt suunnitellusti tai toivotusti, yhtenä keskeisenä syynä tähän mainitaan työ itse. Varsin tavallista on, että oman työn määrä on arvioitu alakanttiin. Arvioitua isomman työmäärän kääntöpuolena on se, että aikataulu on asetettu liian tiukaksi. Niinkin tahtoo käydä, että aika loppuu ja työ laajenee. Työprosessi voi myös olla työläämpi ja hitaampi kuin oli ajateltu. Yhteistyöprojekteissa voi olla vaikea sovittaa yhteen aikatauluja, etenkin jos tekijät ovat eri maissa. Tämä saattaa myös johtaa Suomi-keskeisyyteen.

TAULUKKO 9. Ongelmien muodot raporteissa.

ITSE TYÖ	YHTEISTYÖ	TEKNIIKKA	RAHOITUS	YKSITYISELÄMÄN TILANNE	TOIMINTA-YMPÄRISTÖN OLOSUHTEET
Määrä isompi	Hankaluudet, kriisit yhteistyössä	Projektissa teknisiä ongelmia	Vain osalle hanketta saatu rahoitus.	Henkilövaihdokset	Kustantajien (löytämisen) vaikeudet
Väärä strategiavalinta	Työryhmän pieneneminen	Puute omassa teknisessä osaamisessa	Jokin työvaihe tai kuluerä unohtunut hakemuksessa, esim. kääntäminen	Oma tai läheisen sairastuminen	Kieliyhteisön käytänteet ennakoimattomia, esim. kurdilapset engl.kouluissa
Aika pitempi	Luovan prosessin eriaikaisuus	Yleisö ei ota tarjottua tekniikkaa omakseen	Yliopisto nihkeä säätiörahoitukselle	Palkkatyöstä irrottautuminen vaikeaa	Kieliyhteisön sisäiset ristiriidat
Puuttuva asiantuntemus, erityisesti sukukielissä	Ongelmat kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa		Tutkijoiden rahoituksen eriaikaisuus		Epäluulo ulkomaisia toimijoita kohtaan, (esim. Venäjän laki ulkomaisista agenteista)
Vaikeus tavoittaa kohderyhmä, saada aineistoa					Byrokratia: yliopiston, Suomen, Suomen rajojen yli
Yksinäisyys, puuttuva ohjaus, tylsyys					Asema yliopisto-ympäristössä epätasa-arvoinen

Työn tekemistä voi hankaloittaa sekin, että hankkeesta puuttuu joidenkin alojen asiantuntemusta. Taideprojektissa tällainen ongelma voi olla tuottajan puuttuminen. Tieteellisissä hankkeissa taas raportoitiin vaikeuksista löytää pienten kielten osaajia. Joissakin projekteissa on ollut vaikea saada tarvittavia tietoja tai asiantuntijoita pienistä ja häviävistä kielistä tai Suomen vähemmistökielistä. Myös riittämätön suomen kielen taito voi muodostua ongelmaksi, ja toisinaan tutkimuksen tekoa vaivaa yksinäisyys ja puuttuva ohjaus. Näiden lähellä ovat ongelmat, jotka liittyvät työn tai hankesuunnitelman sisältöön. Joskus alun perin mietitty strategia osoittautuu vääräksi, huonoksi. Taide- ja kulttuuriprojekteissa yhtenä ongelmana on oikean kohderyhmän löytäminen ja tavoittaminen: yleisön vähyys mainitaan useamman kerran ongelmana. Toisaalta saavutettu yleisö on ollut tyytyväistä; ei siis yleensä ole ollut laatuongelmia. Taide- ja kulttuuriprojekteissa pitäisikin voida satsata markkinointiin, jotta saavutettaisiin paremmin yleisöä.

Kiinteästi työn tekemiseen liittyvät erilaiseen **yhteistyöhön** kytkeytyvät ongelmat. Työryhmässä voi tulla vuorovaikutusongelmia, joiden joskus arveltiin pohjautuvan ”kulttuurisiin” eroihin. Yhteistyön ongelmat voivat liittyä myös esimerkiksi työskentelyrytmin erilai-

suuteen tai eriaikaisuuteen. Toisinaan työsuunnitelmat menivät uusiksi sen vuoksi, että osa työryhmästä ei voinut ottaa apurahaa vastaan.

Projektin **tekniikkaan** liittyvistä ongelmista raportoidaan suhteellisen usein. Esimerkiksi tarjolla oleva ”arkistointiteknologia ei ole - - ongelmitta soveltunut - - suurten, monipuolisten kieliaineistojen hallinnointiin”. Taiteellisessa produktiossa on todettu, että päänäyttämö on ollut hyvä, mutta ”teknisesti haastava”. On myös nähty, että ”lingvistin tietoteknisten taitojen kehittäminen työssä hyödyttävälle asteelle on n. puolen vuoden työ”. Lisäksi kerrotaan esimerkiksi pettymyksiä siitä, miten yleisö ottaa vastaan tiettyä tekniikkaa.

Osa ongelmista kumpuaa tavalla tai toisella **rahoituksesta**. Jos rahoitus ei kata kaikkea tarvetta tai esimerkiksi loppurahoitus puuttuu, joudutaan tinkimään tekemisistä. Loppuraporteissa kerrotaan, että tästä syystä saatettu esimerkiksi jättää tekemättä kääntämistä tai tiedottamista tai ei ole voitu palkata tarvittavaa teknistä apua. Myös tarvittava kustannustietous voi puuttua. Erityisesti kääntämiseen liittyvät kulut ja siihen menevä aika saattavat kokonaan unohtua hakemuksesta. Omanlaisensa rahoitukseen liittyvä ongelma on se, että yliopiston johdon kerrotaan suhtautuvan nihkeästi säätiörahoitukseen; samasta ilmiöstä kertovat myös Heikkilä ja Niiniluoto (2016: 75–76).

Eräs potentiaalisten ongelmien alue nousee – odotuksenmukaisesti – hankkeisiin liittyvien henkilöiden **yksityiselämästä** tai ylipäänsä muusta kuin suoraan rahoitetusta hankkeesta. Loppuraporteissa kerrotaan omasta sairastumisesta tai omaisiin liittyvistä tilanteista, joiden takia työ on keskeytynyt. Toisaalta tuodaan esille sekin, että tällainen tilanne voi antaa myös työn tarvitsemaa ”muhimisaikaa”. Useamman hengen hankkeissa eri syistä tapahtuneet henkilövaihdokset ovat voineet vaikuttaa mahdollisuuteen toteuttaa alkuperäisiä suunnitelmia. Onpa raportoitu sitäkin, että omasta palkkatyöstä irrottautuminen on osoittautunut vaikeaksi apurahakauden aikana.

Toimintaympäristön aiheuttamina ongelmina nousee erityisesti esille suomalaisten kustantajien vaikeutunut tilanne. Useammassa loppuraportissa mainitaan, että kustannussopimuksia on ollut vaikea saada ja esisopimuksiakin on purettu. Joskus toimintaympäristöstä noussut ongelma kerrotaan, mutta syy jää tekijällekin auki. Esimerkiksi kirjan julkaiseminen ei onnistunut Venäjällä ylläpidettävällä sivulla ”syystä tai toisesta”. Monikielisessä projektissa kohdattiin ”kielisyyksiin” liittyviä ongelmia, esim. kurdinkieliset lapset saatetaan panna englanninkielisille luokille: kieliyhteisössä on siis käytäntöjä, joita ei ole osattu ottaa huomioon mutta jotka vaikuttavat suunnitelman toteutumiseen. Kerrotaan myös, että ”hankkeen loppupuolella kansainvälinen ilmapiiri alkoi heijastua lievänä epäluulona kansainväliseen toimintaan”.

5.5 ”SÄÄTIÖ KOOSTUU IHMISISTÄ – EI VERKKOSIVUISTA”: PALAUTE SÄÄTIÖLLE

Sekä loppuraporteissa että kyselyssä annetaan myös palautetta säätiölle ja selvitetään käsityksiä säätiön tuen roolista. **Kyselyissä** (ks. taulukot 10 ja 11) parhainta palautetta saa ”asioinnin sujuvuus”, jota vastaajista 62/89 piti erinomaisena ja 25/89 hyvänä, ei kukaan huonona ja yhteensä vain 2/89 keskitasoisena tai tyydyttävänä. Myös kohtaa ”tasapuolinen kohtelu” luonnehti yli puolet (50/89) erinomaiseksi ja kolmasosa (31/89) hyväksi eikä kukaan huonoksi tai tyydyttäväksi. Vastaukset olivat samansuuntaiset myös vuoden 2019 kyselyssä.

Skaalan negatiivisessa päässä eniten useimmin valittu vaihtoehto on ”rahoituksen jatkuvuus”, jota (kuitenkin vain) 9/89 on pitänyt huonona. Säätiön ”muu kuin taloudellinen tuki, esim. koulutukset” taas saa eri kategorioista vähiten (17/89) luonnehdintoja erinomaiseksi, mutta eniten luonnehdintoja hyväksi (37/89) tai toisaalta keskitasoiseksi (26/89). Huonona tai tyydyttävänä muuta tukea piti vastaajista yhteensä 9/89.

Vuoden 2019 kyselyssä toistuvat samanlaiset käsitykset hieman pienemmällä vastaajajoukolla. Muutosta on nähtävissä vain käsityksissä rahoituksen jatkuvuudesta. Vuonna 2017 vastaajista 10 % piti rahoituksen jatkuvuutta ”huonona”, vuonna 2019 näitä oli reilut 24 %. Kun vastaajajoukko on hyvin pieni ja osittain sama, vaatisivat nämä tulokset syvempää tarkastelua. Ristiriidassa tämän kanssa on nimittäin esimerkiksi se, että vuonna 2016 myönnettiin rahoitusta nimenomaan useammalle vuodelle: jatkuvuus on siten monen kohdalla parantunut. Osa apurahan saajista oli pannut juuri tämän merkille, mikä tuli esille sanallisissa palautteissa:

Esitän lämpimät kiitokseni tutkimukseni rahoittamisesta sekä vuoden 2015 että vuoden 2016 haussa. Koneen Säätiö on turvannut tutkimukseni etenemisen loppuun asti.

Vuoden 2016 haussa alkanut muutos, jossa apurahoja myönnetään suoraan useaksi vuodeksi kerrallaan, on ollut erinomainen asia.

ARVIOI KONEEN SÄÄTIÖTÄ HANKKEESI RAHOITTAJANA JA TUKIJANA.

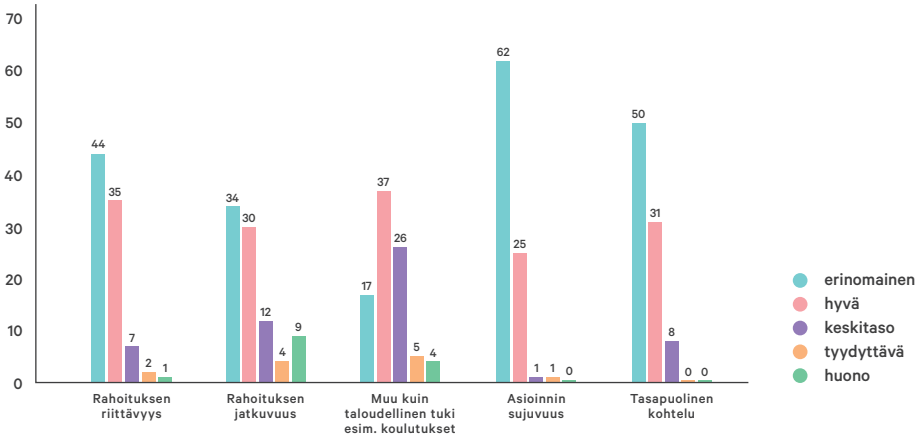

TAULUKKO 10. Palaute säätiölle kyselyssä 2017.

MILLAISENA KOET KONEEN SÄÄTIÖN TOIMINNAN HANKKEESI RAHOITTAJANA JA TUKIJANA?

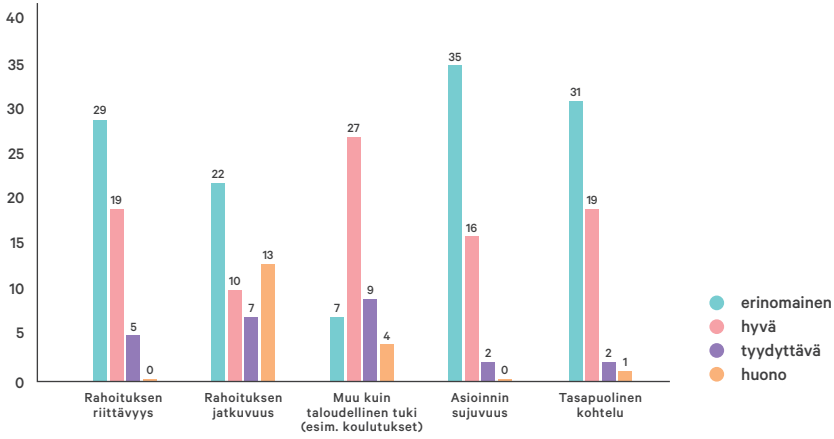

TAULUKKO 11. Palaute säätiölle kyselyssä 2019.

Myös kyselyn sanallisissa arvioissa **risuja** tulee vähemmän kuin **ruusuja**. Suurin osa risuista tulee odotuksenmukaisesti **rahoitukseen, sen jatkuvuuteen ja vuosittaisen hakemisen** työläyteen. Pelkkää kritiikkiä ei silti juuri koskaan esitetä, vaan kielteiset huomiot yhdistyvät kiitoksiin, ja toisaalta ne esitetään myös kehitysidean muodossa:

To require separately, within 3 years, 4 times the yearly components of the grant + 3 times a travel stipendium (also avoiding summer, Christmas and other vacation periods of the Foundation) implies a steady effort of calendar programming.

Arvostamme sitä, että toimiston väkeen sai aina tarvittaessa nopeasti yhteyttä. Taiteelliset hankkeet ovat yleensä luonteeltaan visuaalisia. Olisikin siis hienoa, jos raportoinnin tukena voisi käyttää kuvamateriaalia esimerkiksi linkin muodossa tai suoraa liittäen raporttiin

Koneen Säätiön kanssa työskentely on ollut helppoa ja joustavaa. Hankehakemuksiin liittyen olisi tietysti mukava saada perusteluja päätöksiin, mutta valtavan hakijamäärän tietäen perustelemattomuus on ymmärrettävää. Kiitos, että saimme toteuttaa tämän hiukan erilaisen hankkeen (ei suoraan tiedettä tai kulttuuria) juuri teille! Toivottavasti yhteistyö jatkuu ennemmin tai myöhemmin!

Kritiikissä toistuivat **raportointiin** liittyvät ongelmat. Jokunen piti raportointia liiallisena. Tätä useammalla oli raportoinnin tekniikassa käytännön ongelmia. Toiveina esitettiin raportoinnista muistuttamista ja toisaalta mahdollisuutta liittää raporttiin kuvia:

Not to speak of the difficulties to send all documents exclusively through the web site, which in my case failed a few times, e.g. my application to the 2016 Summer school was never received!

There was an unusual amount of interim reporting etc. requested of us by the funder.

Loppuraportoinnista olisi voinut tulla erillinen raportointipyyntö. Yleensä apuraharaportteihin tulee liittää edellisvuoden kirjanpito liitteeksi, minkä vuoksi jäimme odottamaan sen valmistumista ennen raportointiamme. Alkaessamme täyttää raporttia huomasimmekin, että raporttimme on kovin paljon myöhässä toivotusta aikataulusta. Pahoittelumme tästä. Visuaalisten projektien kohdalla olisi luontevaa yhdistää raporttiin kuvamateriaalia joka ei tässä kohtaa ole vielä mahdollista.

Lisäksi toivottiin myös **muuta tukea** kuin rahallista ja tapahtumia muuallekin kuin Helsinkiin. Toisaalta saatettiin toivoa tiiviimpää yhteyttä läpi koko hankkeen. Se, että apurahasäätiöt puuttuisivat rahoittamiensa hankkeiden toimintaan, on kuitenkin säätiöille tavallisesti vierasta:

I wish that Kone would ensure an office space for all grant recipients. The academic institution with which I was affiliated was not able to offer me such facilities and it would have been helpful to have them during the course of my work.

Koneen Säätiön kanssa oli hankkeen alussa tiiviimpi keskusteluyhteys kuin loppupuolella. Olisimme ehkä toivoneet hieman aktiivisempaa osallistumista vaikkapa hankkeen ohjaukseen, jolloin tieto olisi välittynyt eri toimijoille paremmin.

Sanallisia ruusuja jaettiin risuja enemmän. Kiittävä palaute on runsasta, ja sen voi nähdä koskevan kolmenlaisia asioita: ensinnäkin säätiön käytännön toimintaa, asiointia ja palvelua, toiseksi säätiön yleistä linjaa ja toimintaperiaatteita ja kolmanneksi juuri kieliohjelmaa. Palaute on usein adjektiivien ja vahvistavien ilmausten kyllästämää ja monesti näin varsin emotionaalista: *Kiitos, että olette mahdollistaneet tämän hankkeen. Olen valtavan kiitollinen joka päivä!*

Arvioitaessa säätiön **käytännön toimintaa** puhutaan huomattavan usein *joustava*sta, *joustavuudesta* ja *joustamisesta*. Säätiön henkilökunta saa suurta kiitosta ystävällisyydestä ja avuliaisuudesta, mutta toisaalta myös asiantuntemuksesta:

Minusta palvelu on ollut koko ajan hyvin ystävällistä ja asenne joustava
Koneen Säätiön kanssa työskentely on ollut helppoa ja joustavaa.

Kone has been exceptionally helpful: any changes we wanted were granted unproblematically. One does really get the idea that Kone is deeply interested in the success of the project, and will do anything to help grant recipients carry out their project successfully.

Haluamme lämpimästi kiittää Koneen Säätiötä kaikesta avusta. Joka kerta kun soitimme kysyäksemme neuvoa tms. saimme asiantuntevaa palvelua erittäin ystävällisesti. Olemme varsin otettuja tavastanne ottaa huomioon apurahan saajien erityistarpeet ja vielä juhlatkin järjestitte, jotka olivat todella hauskat! Kiitos kaikesta

Jos rahoituksen jatkuvuuden puuttuminen toi risuja, toi sen **rahoituksen saaminen** luonnollisesti ruusuja: *Oli iloinen yllätys huomata, että saimme avustuksen kahtena vuonna.* Rahoituksen jatkuvuus tuo pitkäjänteisyyttä mutta myös *tunteen, että ryhmäämme ja tekemäämme työhön uskotaan*. Säätiön joustavuus ulottuu myös myönnetyn apurahan käyttöön: *Olemme voineet hätäpalkata assistentin tarvittaessa tai kutsua vierailijan tai mennä itse ulkomaisen ekspertin luokse vierailulle*.

Rahoitukseen liittyy myös yksityiskohtia, joita kiitetään:

Haluan erityisesti kiittää Koneen Säätiötä siitä että se mahdollistaa apurahan myös projektin johtajalle. On ensiarvoisen tärkeää, että projektin johtaja voi myös välillä keskittyä kunnolla projektiin ja päästä sisään aineistoon ja sen tutkimuk-

seen. Erityisesti nykyisessä yliopistojen tilanteessa ns. virkatyön ohella johtaminen jää käytännössä todella vähäiseksi, normaali yliopistotoiminta vie helposti kaiken ajan ja resurssit. On hienoa, että jos johtaa projektia, voi myös oikeasti olla mukana siinä.

Vaikka säätiön muu kuin taloudellinen tuki kyselyvastauksissa näyttäytyy keskinkertaisen hyvänä, sanallisissa vastauksissa juuri erilaiset tilaisuudet nostetaan usein esille; tässäkin siis erilainen tiedonkeruun tapa tuottaa hieman erilaisia tuloksia. Skaalaan perustuvaan arvioon voi myös tulla käsityksiä sellaisilta, jotka eivät ole muuta kuin taloudellista tukea käyttäneet: silloin vastaus ei kerro tällaisen tuen laadusta, vaan sen käyttämisestä:

Osallistuin useaan Koneen Säätiön koulutukseen, ja mielestäni ne kaikki olivat korkeatasoisia. Mentoritapaamisissa tutustuin mielenkiintoisiin hankkeisiin, ja sain kannustusta ja intoa oman työni tekemiseen. Koneen Säätiön tilaisuuksissa tunsin olevani etuoikeutettu, kun sain pohtia kiinnostavia asioita ajattelevien, keskustelevien ja inspiroivien tutkijoiden ja taiteilijoiden parissa. Koneen Säätiön henkilökunnalle erityinen kiitos huomaavaisista järjestelyistä ja ystävällisestä palvelusta. Oli hieno vuosi!

Merkittävä osa palautteista ottaa positiivisesti kantaa **säätiön yleiseen linjaan ja sen arvoihin**. Säätiö saa kiitosta ennakkoluulottomuudestaan tukea myös hankkeita, jotka eivät ole ensisijaisesti tieteellisiä. Se saa kiitosta positiivisesta suhtautumisesta *rohkeasti erilaisiin ideoihin*. Ollaan myös onnellisia ja kiitollisia säätiön *toimintatavoista ja olemassaolosta humanismin taloudellisesti ja statuksel-taakin kurjistuvalla kentällä*. Joku myös toteaa, että *Koneen maine rahoittajana antaa tiettyä uskottavuutta taiteelliselle hankkeelle*:

Koneen Säätiön linjanvedot ja painopisteet apurahojen jaossa ovat tärkeä vastavoima suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Syksyn 2017 apurahapäätöksiä lukiessa tunsin suurta iloa siitä, kuinka paljon hyvää ja tärkeää taidetta ja tutkimusta tässä maassa tehdään ja on mahdollista tehdä Koneen Säätiön rahoituksen turvin. Kiitos!

Säätiö uskoo epätyypillisiin ja vähän villeihin ideoihin, ja niitä rahoittamalla löydetään aivan uusia suuntia. En osaa sanoa, mitä voisi tehdä toisin - pitäkää nykyinen linja!

Osa palautteista kohdistuu suoraan kieliohjelmaan ja sen merkitykseen:

Koneen Säätiön kieliohjelma oli ja on kielentutkimuksen ja tutkittujen suomalais-ugrilaisten kielten kannalta erittäin merkityksellinen. Nykyisessä korkeakoulujen taloustilanteessa ja kovien tieteiden etulyöntiaseman vallitessa Koneen Säätiö toi kieliohjelmallaan valon kie-

lentutkijoiden maailmaan ja antoi uskoa tulevaisuuteen.

5.6 VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA: KÄSITYKSIÄ ASENTEIDEN MUUTTUMISESTA

Kieliohjelman tehtäväksi kiteytettiin muun muassa ”Suomen vähemmistökielten dokumentointi ja niiden aseman vahvistaminen” (Kieliohjelma, s. 12). Vaikuttavuus on määritelty tavoitelluksi muutoksesi (Suvikumpu ym. 2014: 6; ks. myös Heikkilä 2017: 16), ja vuoden 2019 kyselyssä selvitettiinkin rahoitettujen toimijoiden käsityksiä asenteiden muuttumisesta. Kysymys kuului näin: *Jos työ liittyi vähemmistökieliin tietyllä Suomen alueella tai kieliyhteisössä, koetko asenteiden näitä kieliä kohtaan muuttuneen viime vuosina?* Mitä vähemmistökielien ja niihin liittyvien kysymysten parissa työskentelevät asiantuntijat vastasivat?

Osana vähemmistökielten asemaa vastauksissa tuotiin esille **monikielisyys**. Osa vastaajista arveli monikielisyyttä koskevan tietoisuuden kasvaneen; jonkun mielestä asenteet ovat muuttuneet positiivisemmiksi ja vähemmistöjen edustajat ovat voimaantuneet. Koettiin, että monikielisyydestä ja sen tukemisesta puhutaan nykyään enemmän eri näkökulmista ja että käytännön työ monikielisen oppimisen tukemiseksi on lisääntynyt. Kieltä täsmentämättä kerrottiin, että

Oman kielen aikuiset ovat kokeneet positiivisen herätyksen. On huomattu, että asioita voi hoitaa omalla kielellä yhä paremmin. Samalla nuorempi sukupolvi on ryhtynyt opiskelemaan ja opettamaan omaa kieltään sekä kasvattamaan uutta sukupolvea omalla kielellään.

Eri kielistä nähtiin, että **karjalan kielen heikko asema ja sen ei-yhdenvertainen kohtelu** ovat nousseet yleisempään tietoisuuteen, kuten myös kielen vakava uhanalaisuus. Tämän myötä on saatu alkuun karjalan kielen yliopisto-opetus, tutkimus on virinnyt ja kielen puhuminen elpynyt, ainakin kieliaktivistien piirissä (ks. myös Räsänen 2019: 86–89). Karjalan kielen kehittämisessä on puhujayhteisön sisäisiä ristiriitoja (mm. kiistaa siitä, mikä on ”oikea” kielimuoto ja kuka edustaa puhujayhteisöä), mikä vaikeuttaa kielen kehittämistä.

Vastaajien mukaan uhanalaisuus näyttää vaikuttaneen kielenpuhujien sisäisiin suhteisiin ja yhteistyökykyyn: puuttuu yhteisymmärrys siitä, miten kieli voidaan säilyttää. Eri murteiden puhujat ovat eristäytyneet kantamaan huolta vain omasta murteestaan näkemättä kieltä kokonaisuutena. Tämä on johtanut myös siihen, että kieleen kohdistuvat tukitoimet ovat vaikeutuneet. Koetaan, että tietämys karjalasta ja sen puhujien kielellisistä oikeuksista on saavuttanut myös päätöksentekijöitä eri tasoilla. Ulkopuolinen (esim. valtion) tuki voi kuitenkin jäädä saamatta, kun potentiaalinen tukija ei kohtaakaan yhtenäistä ryhmää, vaan keskenään riiteleviä, eikä synny yhteistä käsitystä siitä, mihin

mahdollinen tuki tulisi kohdistaa. Tätä tilannetta on yritetty ratkaista tuomalla tieteellistä tietoa karjalan kielimuotojen eroista ja yhtäläisyyksistä.

Saamen kielten tilanne nähtiin sen sijaan valoisampana: saamen kielten ja kulttuurin nähtiin entuudestaan vahvistuneen Lapin alueella. Positiivista kehitystä nähtiin sekä valtaväestön asenteissa että saamelaisten omissa asenteissa. Osa näki, että omalla hankkeella on ollut tähän vaikutusta:

Saamelaisten omat asenteet ovat hyvinkin paljon muuttuneet. Positiivinen kielenkäyttäminen, kielen edistäminen ja yhdessä tekemisen meininki. Usko omaan kieleen ja sen selviytymiseen. Rakkaus omaan kieleen. Muutoin valtaväestön ymmärrys saamen kieleen ja sen oikeuksiin on muuttunut hyvin paljon viimeisen 15 vuoden aikana positiivisempaan suuntaan.

We feel that at least in the cultural sector the sensitivity to Sámi languages and questions related to it are more openly discussed and representatives of those languages are perhaps more displayed in national and international context.

Koltansaamen asema ja sen myötä asenne kieltä kohtaan on kehittynyt myönteiseen suuntaan, ja tämä hanke on siihen osaltaan vaikuttanut.

Myös asenteissa **suomenruotsalaista viittomakieltä** kohtaan nähtiin positiivista kehitystä ja taustalla nimenomaan oma, Koneen Säätiön rahoittama työ. Todettiin toisaalta, että vaikka ihmisten asenne erilaisia kielivähemmistöjä kohtaan voi olla jopa parantumaan päin, tarvittaisiin poliittisesti paljon toimia, jotta kielivähemmistön arki olisi sujuvampaa: *Ehkä on jonkinlaista välinpitämättömyyttä, ei ymmärretä, että erityistoimia tarvitaan.*

Negatiivisempiakin käsityksiä esitettiin. Erityisen vaikeana tuotiin esille **kaunokirjallinen toiminta vähemmistökielillä**, erityisesti muilla kuin kansallisilla vähemmistökielillä. Niiden ennestään huonossa tilanteessa ei nähty muutoksia parempaan. Kyselyvastausten mukaan on esimerkiksi edelleen vaikeaa saada suomennetuksi tekstiä, joka on vaikkapa kurdiksi, arabiaksi, persiaksi, venäjäksi, italiaksi tai somaliksi.

Samoin koettiin, että maahanmuuttajataustaisten runoilijoiden on edelleen lähes mahdotonta saada tekstejään julki Suomessa ja vielä vaikeampaa on saada rahoitusta kääntämiselle. Nähtiin myös, että kirjallisissa piireissä on tietoisuutta siitä, että suomalaista kirjallisuutta on muillakin kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi. Siitä huolimatta muut kuin suomen- ja ruotsinkieliset kirjailijat ja runoilijat jäävät yleensä kirjallisten tapahtumien ulkopuolelle, kutsumatta. Tilannetta pahentaa se, että rahoitusta vähemmistökielistä suomennoksiin tai ruotsinnoksiin on vaikea saada: vähemmistökielinen tuotanto jää näkymättömäksi. Ainoana myönteisenä poikkeuksena nähtiin *Runokuu*-festivaali, joka tuo

näkyvyyttä monenkielisille kirjoittajille.

Vastaajien mukaan vähemmistökielet kohtaavatkin yhä paljon ongelmia. Todettiin, että muutoksia parempaan ei ole tapahtunut: *kieli edelleen uhanalainen, ei rahaa oppimateriaalin tuotantoon, kielenkääntäjiä vähän*. Esimerkiksi somalin kielen asema nähtiin yleisesti ottaen huonona, ja koettiin jopa, että ”syrjintä on vain pahentunut”.

I feel that attitudes toward minority languages have not changed in the last years, especially in working life, since the employers typically prioritise employees' knowledge of Finnish and/or Swedish. I think that it is necessary to change attitudes toward minority languages, which are gradually becoming important in terms of performing work tasks as the society and the world of work have been recently changing and diversifying in Finland as in many European countries.

Positiivisen ja negatiivisen kehityksen välimaastossa osa tunnistaakin yhteiskunnan **kahtiajakoisuuden** kielikysymyksissä:

Koen, että yhteiskunta on suhtautumisessaan varsin kahtiajakautunut ja että tässä suhteessa suunta on huonompaan päin. Yhtäältä monikielisyyden ja vähemmistökielten arvostus on noussut, mutta tämä koskee lähinnä humanistisesti orientoitunutta ja koulutettua väestöä sekä tiiviissä monikielisessä yhteisössä itse eläviä. Esimerkiksi opseja [= opetussuunnitelmia] lähileikkaava kielitietoisuus ja monikielisyyden tukeminen siirtyy käytänteisiin hyvin hitaasti. Ymmärrystä etenkin kielen ja identiteetin kytköksiin tarvittaisiin yhä lisää. Samoin tarvittaisiin kieliin, kielitaitoon ja monikielisyyteen sekä ”aitoon” suomalaisuuteen ja yksikulttuurisuuden illuusioon liittyvien myyttien purkamista mediassa. Avaimia kaivattaisiin suoraan, yleistajuiseen, lähiympäristön avulla Suomen ja maailman moninaisuutta konkretisoivaan viestintään; tieteellis-filosofinen asiantuntijajargon ei tavoita sitä yleisöä, joka eniten tietoa ja laajempaa näköalaa kaipaisi.

Vaikka verkossa kielenkäyttö on koventunut, on samalla monien kielten läsnäolo tullut osaksi yhä useampien suomalaisten arkea. Kielellisesti ja kulttuurisesti moninaisissa yhteisöissä moninaisuus on tullut tutuksi. Hankkeemme on pyrkinyt tukemaan tätä moninaisuuden arkistumista koulutyössä, mutta suurimman työn tässä ovat tehneet yhteisön jäsenet, oppilaat ja opettajat.

Asenteiden kovenemisen taustalla joku näkee Sipilän hallituksen ”julmat ajat”. Kielen parissa työskentelevät näkevät, että **oikeistopopulismin nousu** on vahvistanut sellaisia diskursseja, että tutkimustieto moninaisuudesta ja kaikenlainen tasavertaisuuden edistäminen on yhä ajankohtaisempaa. Edelleen nähdään, että *uusi kiinnostus suomeen Suomessa vähentää muiden kielten tilaa*.

5.7 VÄHEMMISTÖKIELET SUOMEN ULKOPUOLELLA

Monet rahoitetut hankkeet ovat suuntautuneet Suomen rajojen ulkopuolelle. Vuoden 2019 kyselyssä kysyttiinkin myös seuraavaa: *Jos työryhmän työ liittyi vähemmistökieliin muualla kuin Suomessa, koetko asenteiden vähemmistökieliä kohtaan muuttuneen viime vuosina siellä?*

Useampi vastaaja kertoo **Venäjän vähemmistökielten jatkuvasti pahenevasta tilanteesta**:

Valitettavasti Venäjällä asenteet vähemmistökieliä kohtaan ovat koko ajan muuttuneet huonompaan suuntaan. Obinugrilaisten kielten yliopisto-opetus Jugran yliopistossa on lopetettu. Vähemmistökielten osaajia tai opettajia ei mitenkään arvosteta. Erityisen huolestuttava on näiden kielten kouluopetuksen vähäisyys. Oppimateriaalien pitäisi olla kuin vieraan kielen opetukseen suunniteltua, koska kaikilla hanti- ja mansilapsilla venäjä on vahvempi tai jopa ainoa kieli heidän aloittaessaan päiväkodin tai ala-asteen.

Sekaan mahtuu kuitenkin myös positiivisia kokemuksia ja käsityksiä:

Projektin elokuvat käsittelivät Venäjän kielivähemmistöjä. Niiden vaikutuksesta on vaikea sanoa mitään. Mielenkiintoisin ja lupaavin indikaattori on minusta se että venäläiset elokuvantekijät ovat itse olleet aloitteellisia venäjän vähemmistöjä käsittelevien elokuvien tekemisessä. Ehkä jonkin verran parempaan suuntaan, mikä on nähtävissä liivin kieleen ja kulttuuriin liittyvien hankkeiden julkisessa rahoituksessa.

Ainakin kieliteknologian puolella toimintaa ja yhteistyötä on tullut lisää. Ymmärtääkseni ainakin Komin tasavallassa on saatu lisää resursseja vähemmistökielten kehittämiselle, jos vaikka se perusopetus onkin kärsinyt.

Suomen rajojen ulkopuolista, lähinnä Venäjän, tilannetta kuvataankin hyvin saman tapaan kuin Suomen tilannetta: tilanne on **kahtiajakautunut**. Erotuksena on kuitenkin se, että Venäjällä koulutetun väestön tai ”intelligentsijan” vastaparin muodostaa valtio:

Olen tutkinut kielivariaatiota ja kieliasenteita permiläisissä kielissä. Olen keskustellut paljon kieliaktivistien ja intelligentsijan kanssa siitä että yhteiskunnassa pitää hyväksyä kaikkia kielivariaatioita (kirjakieli, murteet, sekakieli missä on runsaasti venäjän kielen vaikutusta). Uskon, että nykyään permiläinen intelligentsija suhtautuu lojaalisemmin eri kielivariaatioihin (erittäin sekakielen käyttöön). Mutta kielitilanne yleensä muuttuu vauhdikkaasti huonompaan suuntaan. Siihen vaikuttaa Venäjän poliittinen tilanne ja uudet lait, esim. uusi äidinkielen opetuksen laki joka tuli voimaan vuonna 2018.

Vaikuttavuuden kannalta on kuitenkin kiinnostavaa, että useampi vastaaja

on kokenut, että nimenomaan oma työ, oma hanke ja esimerkiksi sen näkyvyys paikallisessa mediassa on lisännyt tietoisuutta omasta kielestä ja voimaannuttanut kieliyhteisöä:

Havaintojemme mukaan tutkimuksemme on nostanut karjalan kielen arvoa karjalan kielen puhujien silmissä ja parantanut heidän itsetuntoaan ja asennettaan äidinkieltään kohtaan. He suhtautuvat kuitenkin kielen tulevaisuuden usein pessimistisesti yhteiskunnassa vallitsevien kieliolojen ja -asenteiden vuoksi ja tuntevat voimattomuutta. Kiinnostus hankkeen oheistuotteisiin on herättänyt halua laajentaa tarkastelua vielä varsinaiskarjalan, livvinkarjalan ja lyydin lisäksi vepsään.

We have perhaps mentioned it already, but through our contacts with the community we have been told that our activity in collecting linguistic material in (relatively) inaccessible locations outside of the main speaker area has to some extent caused an increase in awareness of the usefulness and value of the community's native language. Here it has also been of value that in some locations we have been more than once, which was proof to the community of our continuing interest. As our main native speaker collaborator is also active in other projects concerning these communities it is not always easy to say what exactly has led to this increase in awareness, but when we ('the foreigners') have been mentioned it is clear it is specifically due to our project.

5.8 APURAHAN SAAJIEN AJATUKSIA VAIKUTUKSESTA JA VAIKUTTAVUUDESTA

Osana tuotosten kuvauksia moni kyselyyn vastannut arvioi myös oman toimintansa merkitystä. Jotkut kieliohjelmasta rahoituksen saaneet tutkijat, taiteilijat tai muut toimijat katsoivat, että oma hanke on merkittävällä tavalla kasvattanut tietoa ja ymmärrystä joltakin alalta. Tässä on piirteitä siitä, mitä Miettinen ym. (2015) sanovat epistemologisesta vaikuttavuudesta: ymmärrys jostakin ilmiöstä on levinnyt, keskustelua on herätetty:

I managed to exhibit in a major art event in the United States which was very satisfactory. In addition, the artwork managed to raise awareness about Komi language outside specialized audiences.

Projektin ehdottomasti tärkeimpiä tuloksia oli esityksen herättämät teemat ja kysymykset omistamisen, kulttuurin ja teosten alkuperäisyydestä, kopioimisesta ja tekijänoikeuksista. Projektimme toteutusajankohta vaikutti onnistuneelta; keskustelu tekijänoikeuksista oli ehdottomasti pinnalla keväällä 2013 - -. ... keskustelutilaisuus sai yleisöä paikalle ja herätti keskustelun, joka heijastui myös sosiaalisessa mediassa, muun muassa taiteilija Kimmo Modigin live-bloggaamisen muodossa.

Ymmärryksen ja tietoisuuden kasvaminen on muutoksen edellytys. Riippuu

kuitenkin ilmiöstä, johtaako pelkkä ymmärrys laajempaan muutokseen: usein muutos edellyttää myös tietoisuudesta seuraavia käytännön toimia, esimerkiksi rahoituksen lisäämistä, muutoksia säädöksissä, ohjeissa tai menetelmissä:

Monet opettajista ja taiteilijoista sanoivat ottaneensa käyttöön projektissa opittuja menetelmiä muuhunkin työskentelyyn. Koulutyöpajoja edeltänyt opettajien ja taiteilijoiden yhteinen koulutus koettiin erittäin antoisaksi.

Joissakin vastauksissa jää auki, keiden keskuudessa jokin ymmärrys on vahvistunut ja onko se johtanut esimerkiksi toiminnan muuttumiseen. Kirjauksista ei siis aina selviä, tarkoitetaanko oman hankkeen piirissä tapahtunutta oppimista vai sitä, että ymmärrys on levinnyt laajemminkin – sinänsä hankkeen piirissä tapahtunut oppiminen on myös arvokasta:

Hanke on kokonaisuudessaan vahvistanut käsitystä siitä, että monikielisyys ja -kulttuurisuus on taiteen tekemiselle tärkeä edellytys.

On ymmärretty, että aikuisväestön työkehysten vahvistaminen vaikuttaa positiivisesti myös kielenkäytön jatkuvuuteen.

Ymmärryksen leviämisestä voivat kertoa maininnat näkyvyydestä ja yleisömenestyksestä (ks. myös lukua 5.2):

Esitykset ja yleisödemomme ovat saavuttaneet monipuolisen ja runsaan yleisön ja tuoneet pieniä kieliä hienosti ja uudella, koskettavalla tavalla esiin.

Mainittakoon, että sanakirja myytiin loppuun neljässä kuukaudessa ja siitä otettiin heti vuoden 2015 alussa toinen painos.

Raporteissa ja kyselyissä tuodaan esille oman työn merkitys tieteessä ja/tai taiteessa:

Vertaisarvioidussa julkaisussa - - esitin ja perustelin laajan keskiaikaisen asiakirja-aineiston läpikäyntiin ja analysointiin perustuen kymmenien keskiaikaisen suomen läpikäymien äännehistoriallisten kehityskulkujen kronologian, mitä ei aiemmin ollut tehty.

Kehitin omaa väestönmuutosta pohtivaa poikkitieteistä menetelmää, joka perustuu yhteisöjen vertailuun. Tulos ylitti suunnitelmat ja odotukset.

Kaksikielisyys mahdollisti rituaali-aiheen lähestymisen universaalista näkökulmasta. - - Tämä tutkimisen tapa synnytti uutta tietoa ollen tutkimusta, ei tutkimuksen soveltamista taiteessa.

Näihin yhdistyvät uudenlaiset tekemisen tavat niihin liittyvissä yhteisöissä. Nämä havainnollistavat ilmiöiden välisen rajanvedon hankaluuden. Uudenlaiset tulokset kytkeytyvät usein uudenlaiseen tekemiseen. Molempia voi

tarkastella sekä tieteellisestä että yhteisöllisestä näkökulmasta:

Hankkeemme onnistui erinomaisesti yhdistämään taiteen ja tieteen, vaikka näiden tutkimusmenetelmät saattavatkin poiketa toisistaan oleellisesti.

Uudenlainen tieteen tekemisen tapa. Hankkeen jälkeen yhteistyö on laajentunut moniin suuntiin.

Myös tieteellisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen rajanveto on usein hankalaa. Jos tieteellinen tutkimus lisää ymmärrystä maailmasta, vaikutus (ehkä myös vaikuttavuus) on sekä tieteellisestä että yhteiskunnallista:

Tutkimukseni tuloksia voi soveltaa ja hyödyntää itämerensuomalaisen kielentutkimuksen lisäksi epäsuoremmin kielitieteen ulkopuolisessakin esihistorian tutkimuksessa, koska yhteissuomalainen sanasto kertoo kantasuomalaisesta kulttuurista siinä missä esim. arkeologien kaivamat muinaisjäänteetkin.

Kun raporteissa ja kyselyissä tuodaan esille oman työn merkitystä, tuodaan usein esille erilaisia sähköisiä sovelluksia, joiden koetaan luoneen uudenlaisia edellytyksiä monenlaiselle toiminnalle sekä tiedeyhteisössä että kieliyhteisölle laajemmin. Näitä mainintoja voisi pitää Miettisen ym. (2015) luokittelun mukaisina artefaktuaalisen vaikuttavuuden, siis kehittyneiden tiedonsiirron välineiden ilmentyminä, etenkin kun niiden vaikutus yhteisölle nähdään. Esimerkiksi kielikohtaiset sanakirjat ja oikolukuohjelmat ovat arjen kielenkäytössä ja kirjoittamisessa tarpeellisia välineitä:

Sanakirjat ja oikolukuohjelmat luovat edellytyksiä kieliyhteisön ylläpidolle, kun taas kielenoppimistyökalut antavat mahdollisuuksia opitun harjoittamiselle.

Korpukset avaavat mahdollisuuksia aivan uudentyyppiseen tutkimukseen niin dialektologian ja murresyntaksin kuin käännössuomenkin alalla.

Digitoitavat aineistot valittiin yhteistyössä kotimaisen tutkijakunnan kanssa ja niiden katsottiin palvelevan niin kotimaista kuin ulkomaista fennougristiikan alan tutkimusta. Projektissa tuotettu aineisto saatettiin sekä tutkijoiden hyödynnettäväksi että avoimeen kansalaiskäyttöön Kansalliskirjaston ylläpitämässä Fenno-Ugrica -kokoelmassa.

Perinteinen painettu kirja taas voi liittyä ainutlaatuiseen kokemukseen ja edellytysten luomiseen:

Lisäksi toiminnalla edistetään kaksisuuntaista integraatiota toimintaan osallistuvien kesken ja lisätään molemminpuolista kulttuurien tuntemusta. - - Usealle verkoston opiskelijalle annettu oppikirja on ollut hänen elämänsä ensimmäinen ja siksi erityisen tärkeä.

Rahoitettu toiminta voidaan kokea **merkityksellisesti erityisesti suhteessa johonkin yhteisöön ja sen toimintaan**. Tässä, jos halutaan, voidaan nähdä Miettisen ym. (2015) jaottelun kolmatta ulottuvuutta eli institutionaalis-kommunikatiivista: siis muodot ja areenat, joilla tutkijat ja muut yhteiskunnalliset toimijat kohtaavat. Tähän sisällytän myös kokemukset kielen elpymisestä:

Koen tärkeänä, että prosessi kieliyhteisön kanssa oli heille itselleen tärkeä - se tuntui voimauttavan mukana olleita ja he tunsivat kieli-identiteettinsä arvokkaaksi.

Tähän mennessä koetun perusteella hyvin hedelmällisiä ovat olleet temaattiset tutkimusryhmien tapaamiset joissa kaikki osallistujat ovat työskennelleet samantyyppisten aineistojen parissa, ja lisäksi tilaisuudet joissa olemme kertoneet tutkimuksestamme tutkimuksen kohteille (=sairaanhoitajille). Saamme jatkuvasti yhteydenottoja hoitoalan toimijoilta, jotka pyytävät meiltä koulutuksia työelämän kielenkäytöstä ja kielenoppimisen mahdollisuuksista.

Tavoitteet ovat onnistuneet sekä paikallistasolla, jossa vatjalaiset ovat aivan uudella tavalla innostuneet opettelemaan historiallista äidinkieltään ja myös nuoret on saatu mukaan. Venäjällä vähemmistökielen opettelu ei ole aina suosittua, koska yleisen ajattelun mukaan pienten kielten opettelu on hyödytöntä, koska venäjän kielellä tulee toimeen. Yhteisöllisellä tasolla kesäkursseilla on ollut yhteisöä lujittava vaikutus. Kesäkursseista on tullut odotettu kesän kohokohta Luutsassa, jossa kurssit on pidetty. Hyvä merkki kielen elpymisestä on sekin, että kurssilaiset ovat kokoontuneet keskenään puhumaan vatjan kieltä myös talviaikana. Se on nyt helpompaa, kun projektin aikana on valmistunut ensimmäinen vatjan kielen oppikirja ja harjoituskirja. Tieto vatjan kielestä ja kulttuurista on tavoittanut myös uusia kohderyhmiä sosiaalisessa median välityksellä sekä näyttelyn ja videon avulla.

Raportoitaessa verkostoista ja erilaisesta yhteistyöstä nostetaan esille myös niiden merkitys omalle työskentelyprosessille ja ehkä urallekin (ks. lukua 4.7):

Monitieteinen verkostoituminen on ollut tulevaisuuden kannalta hedelmällistä, ja erilaisista yhteistyökuvioista on alustavia keskusteluja käyty runsaasti.

Yhteiskirjoittaminen opetti myös tieteellisestä kirjoittamisesta ja yhteistyöskentelystä kokeneempien kirjoittajien kanssa eli kaikin puolin hyödyllisiä tutkimuksentekotaitoja.

Edelleen, oma työ on voinut olla tieteellisessä yhteisössä tärkeä täydennys, jolla on paikattu aukkoja, tehty jotakin, mitä ei ennen ole tehty:

Vastaavaa monitieteisyyttä tavalliset tutkijakoulut eivät tarjoa YHTÄÄN. - - olem-

me saaneet arvostusta myös menetelmään ja aineistoon kriittisesti suhtautuvien kansainvälisten kielitieteilijöitten piirissä. Silti menetelmä ja käytetty sanastoaineisto on parhaillaan kiivaan keskustelun alla.

I think the most significant event that I was able to participate in as a result of my Kone-funded years is the European Day of Language in Latvia in 2015. That year for the first time Lutsi was included in the official program for Latvia by the Latvian Language Institute and I presented about the history of Lutsi to Lutsi descendants and others in the city of Ludza in eastern Latvia, which is located in the center of the historically Lutsi-speaking part of Latvia.

Kieliohjelmasta tuetut hankkeet ovat usein niin ainutlaatuisia ja moniulotteisia, että myös niiden merkityksellisyydessä on useita eri tasoja, sekä henkilökohtaisia että tätä laajempia:

Elokuva valmistui vuonna 2013 – kymmenen vuotta myöhemmin ja ymmärsin, että kai olen hieman erilainen etnografinen kuvailija, ehkä vahvuuteni on emotionaalisten kokemusten totuudellisuuden lakonisessa ja joskus jopa humoristisessa kuvaamisessa. - - Sitten se vielä valittiin - - dokumentaarisen elokuvan festivaalille Amsterdamiin. - - Nyt elokuva Santra ja Puhuvat puut pyörii festivaaleilla ympäri maailmaa. - - Olen vain niin iloinen, että elokuva valmistui ja että se liikkuu, että palkinnot tuntuvat jopa absurdeilta, kun muistelee miten yksinäistä ja rakasta se itse työ oikeastaan oli. Eräs katsomossa istunut mehiläistutkija Amsterdamissa sanoi, että tuhannen vuoden päästä työtäni Santran ja kulttuuriperinnön kuvaajana ja tallentajana (arkistoihin jäin n. 300 h materiaalia tutkijoiden käyttöön) todella osataan arvostaa.

Myös vaikutukseen ja vaikuttavuuteen liittyviä pettymyksiä ja epävarmuutta kirjataan:

Kustantajalle ’Suomi on ruotsalainen’ oli ison profiilin julkaisu mutta myynti on toistaiseksi jäänyt odotettua pienemmäksi. Lievä pettymys kirjan tähänastisessa vastaanotossa on ollut myös se, että suomenkielinen lehdistö ei ole noteerannut kirjaa lainkaan, Glorian Antiikki -lehteä ja Ruotuväki-lehteä lukuun ottamatta. Ruotsinkielisessä sanomalehdistössä kirja sen sijaan huomioitiin odotetusti.

Pidempiaikaisten vaikutusten saamiseksi tarvitaan toki vielä pitkäaikaista toimintaa, mutta hankkeen avaus oli hyvä.

28 ”Yli odotusten” on suhteellinen arvio ja riippuvainen siitä, millaiset odotukset ovat olleet. Voi ehkä olettaa, että kun johonkin hankkeeseen ryhtyy, ovat odotukset tavallisesti jollakin tapaa optimistiset ja positiiviset. Usein on kuitenkin realistista mieltää, että vastaan voi tulla ongelmia. Yhteistyökumppaneiden rekry toimisen ongelmiin varauduttiin etukäteen esimerkiksi hankkeessa, jossa tavoitteena oli tukea nuoria vaikeassa elä mäntilanteessa.

29 Kaikki vastaajat eivät ole vastanneet joka kohtaan, siksi vastaajien määrässä voi olla kysymyskohtaista vaihtelua.

6. VÄLIKATSAUS: KIELIOHJELMA SUHTEESSA TAVOITTEISIINSA

6.1 KIELIOHJELMA TOIMINTANA

Miten kieliohjelma on toteutunut suhteessa omiin tavoitteisiinsa? Koneen Säätiöllä on merkittävä asema kielitieteellisen tutkimuksen ja kieleen liittyvän toiminnan tukemisessa, ja kieliohjelma on vahvistanut sitä entisestään. Tämän roolin tunnistaa myös suuri osa rahoitetuista, joista moni kokee arvokkaana myös säätiön edustamat ja julkituomat arvot:

Olen ollut hyvin tyytyväinen Koneen Säätiön toimintaan. Koneen Säätiö on toiminut mielestäni reilusti, avoimesti, eettisesti ja ekologisesti ja viestintä minulle on ollut ystävällistä ja joustavaa. Olen ollut todella iloinen ja ylpeä siitä, että juuri Koneen Säätiö on rahoittanut tutkimustani. On hyvä, että Koneen Säätiö on nyttemmin ottanut ohjenuorakseen myös edistää tutkimuksen ja taiteen näkyvyyttä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta mm. kannustamalla erilaiseen näkyvyyteen väliraportoinnissa ja muutenkin mm. sosiaalisessa mediassa.

Säätiöstä on tuettu lähes koko 2010-luvun ajan yhteensä lähes 250:tä toimijaa lähes 20 miljoonalla eurolla. Toimintaa voi verrata asiantuntijalaitoksen ylläpitämiseen. Ainoa yliopistojen ulkopuolinen kielen asiantuntijaorganisaatio Suomessa on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus). Sen toiminta on suuruudeltaan karkeasti ottaen samaa luokkaa eli vuosittainen budjetti noin 5 miljoonaa euroa ja vakinaisia työntekijöitä ohjelman toteutumisen aikana n. 80.[30] Vertaus toimii siinäkin mielessä, että kuten Kotuksella myös kieliohjelmalla on keskeisesti muitakin kuin akateemisia, tieteen tekemisen tavoitteita ja toiminnan muotoja. Kieliohjelmaa ja Kotusta ei toki täysin pysty erottamaankaan, koska säätiö on tukenut myös useita Kotuksen toimintoja, erityisesti Vanhan kirjasuomen sanakirjaa sille suunnatun julkisen rahoituksen loputtua.

Merkittävä ero on toki siinä, että apurahoilla tuetulla toiminnalla ei ehkä tyypillisimmillään ole samanlaista jatkuvuutta ja pitkäkestoisuutta: tämän

kääntöpuoli on nopea reagoiminen uusiin tarpeisiin ja avauksiin. Säätiöstä on toisaalta tuettu myös pitkäkestoisia ja toisiaan seuraavia toisen ja kolmannen sukupolven hankkeita.

Erotukseksi julkisin varoin rahoitetusta työstä, joka myös on yleensä pitkäkestoista, apurahaprojekteissa voi olla korostunut mahdollisuus työrauhaan: ei ole määriteltyjä tavoiteindikaattoreita, vaan tarvittaessa on voitu suhteellisen rauhassa luoda tutkimuksen perustaa. Tämä taas on välttämätöntä esimerkiksi uusia avauksia tekevissä monitieteisissä hankkeissa, kuten vaikkapa hankkeissa, joissa on etsitty uusia menetelmiä ja aineistoja Suomen murteiden ja uralilaisten kielten levinneisyyshistorian selvittämiseen. Säätiötä onkin kiitetty muun muassa siitä, että on rahoitettu kenttätyötä ilman, että on jo haettu vastausta johonkin teoreettiseen lingvistiseen kysymykseen. Työ ulkopuolella indikaattoreiden sekä vuosi- tai viisivuotissuunnitelmien sallii myös aivan toisenlaisen luovuuden ja kokeilemisen:

Siis kaiken kaikkiaan lähtötilanne oli se, että - - tää oli kaikille aika monellakin tavalla uutta ja vierasta ja - - se ehkä osittain selittää sitä, miksi - - me oikeestaan sen koko ensimmäisen hankkeen aikana ei ei saatu kauheesti mitään näkyvää, näkyvää aikaan. - - Tää koko prosessi oli - - sillä tavalla pitkä, että se edellytti aikamoista kärsivällisyyttä sekä tekijöiltä että ennen kaikkea rahottajalta. (Unni Leino haastattelussa)

Sillon kun aloitettiin tämmönen - - hyvin monitieteinen juttu, ja sitte vielä tehdään jotain uutta näitten tieteitten välillä, niin aika kauan menee siihen että rakennetaan ne palikat kuntoon. (Outi Vesakoski haastattelussa)

6.2 KIELTEN DOKUMENTOIMINEN, KUVAUS, AINEISTOTYÖ

Osana kieliohjelmaa on sekä suomen kielen että pienten suomalais-ugrilaisten kielten dokumentointia tehty monella eri tavalla. Erilaisia kieliä on tavalla tai toisella ollut mukana ainakin 60. Joukossa on esimerkiksi aineistoja uhanalaisten kielten viimeisiltä puhujilta. Näistä tutkimuksen ja aineistotyön kohteena ovat ohjelman tavoitteiden mukaisesti olleet valtaosin pienet suomalais-ugrilaiset kielet samoin kuin suomi ja Suomen vähemmistökielet. Tältä osin vaikutus on kiistaton, kun juuri tämän toiminnan alueelta on esimerkiksi Kotuksen toimintaa supistettu – osin kuitenkin toimintaa yliopistoihin siirtämällä. Määrällisesti arvioiden on saatu aikaan paljon; kaikki aikaansaannokset eivät ole kokonaan Koneen Säätiön rahoittamia, mutta säätiö on ollut joka tapauksessa mukana toiminnan mahdollistajien verkostossa.

Aineistotyö ja sähköisten materiaalien kehittäminen on ollut varsin mittavaa sekä määrällisesti että laadullisesti arvioiden. Esimerkiksi Kansalliskirjaston hanke on tuottanut suuria määriä digitoituja aineistoja sekä suuren yleisön käyttöön että vuorovaikutuksessa

sen kanssa. Kieliteknologiset hankkeet voivat olla kalliita, mutta lopputulos voi olla niin sanotusti kustannustehokas. Kansalliskirjaston tutkija toi haastattelussa esille, että haastattelun aikaan kokoelmalla on ikää 6 vuotta. Kun laskee työn kustannukset ja latausmäärät, tulee yhdelle lataukselle hintaa alle euron ja ”siihen sisältynyt digitointi, palkat, tekijänoikeuksien selvittäminen, - - monen ihmisen työpanos”. Haastattelussa tuli myös esille, miksi tällaista työtä perimmältään tehdään, mikä on sen merkitys:

Ymmärsin jossain vaiheessa, kuinka paljon merkitystä näillä aineistoilla on ihmisille, koska he ei ole - - paikallisesti päässeet näihin käsiksi. Nyt ne palautuu ensimmäistä kertaa viiteenkymmeneen vuoteen alkuperäiskielten puhujien saavutettavaksi. Ja tässä tulee - - se oma ylpeys siitä - - että mä olen ihan aidosti pystyny, tai me ollaan kirjastona pystytty ihan aidosti auttamaan ihmisiä, tuomaan ne aineistot heidän ulottuville. Ja se ajatus siitä, että olemme tehneet hyödyllistä, parantaneet maailmaa, niin se kyllä elää lämpimänä. (Jussi-Pekka Hakkarainen haastattelussa)

Ohjelman puitteissa on tuotettu myös joko kansallisesti (viittomakielen aineistot) tai maailmanlaajuisesti ainutlaatuisia aineistoja (pitkittäiskorpus suomesta). Valmiita tai lähes valmiita tieteellisiä artikkeleita on raportoitu olevan satoja, valmiita väitöskirjoja kymmeniä ja useita vielä tekeillä. Tieteellisiä, yleistajuisia tai kaunokirjallisia teoksia on valmiina tai viimeistelyvaiheessa ja joko painettuna tai sähköisenä niin ikään kymmeniä, ja monet rahoitetuista hankkeista ovat kirjoittaneet yleistajuisia artikkeleita, kolumneja ja blogeja, monet säännöllisesti.

Laadullisesti arvioiden fennougristiikka näyttäytyy niin monipuolisena, että yleistäviä luonnehdintoja on vaikea antaa tämän arvioinnin pohjalta. Wutunin kieltä (kieliohjelman ulkopuolella) tutkinut Erika Sandman (2017) esitti plenaariesitelmässään kielitieteen päivillä 2017 yleisemmän arvion Suomessa tehtävästä deskriptiivisestä kielitieteestä. Sandmanin mukaan uusia lähestymistapoja olisivat funktionaalis-typologinen lähestymistapa, peruskielioppiteoriaan perustuva kuvausmalli sekä pyrkimys uhanalaisten kielten aktiiviseen elvyttämiseen. Luonnehdinnat ovat aina suhteellisia: tässä tapauksessa ”uutta” täytyy tulkita siinä valossa, että Sandmanin perspektiivi ulottui aina 1800-luvun fennougristien ja altaistien perintöön saakka. Joka tapauksessa esimerkiksi kielten elvyttäminen oli vahvasti kieliohjelmassa mukana. Raporteissa ja kyselyssä tuodaan myös esille käsityksiä pyrkimysten onnistumisesta eli kielten elpymisestä. Toki tuodaan esille myös suurta huolta ja pessimismiä Venäjän valtion kielipolitiikan vaikutuksista, kun samaan aikaan myös yhteistyön tekeminen on poliittisista syistä vaikeutunut.

6.3 TIETEEN TEKEMISEN AVOIMUUS, VUOROVAIKUTTEISUUS JA MONITIETEISYYS

Ohjelmalla on tavoitteita myös tieteen ja muun toiminnan tekemisen tavalle: se on pyrkinyt avoimuuteen ja vuorovaikutteisuuteen. Näihin tavoitteisiin vastaavat erityisesti erilaiset yleistajuistamisen ja muut ns. suurta tai monitieteistä yleisöä lähestyvät toiminnan muodot. Kieliohjelmassa on tehty ja popularisoitu (kieli-) tiedettä, mutta kieli on ollut läsnä myös monin muin tavoin. Vuorovaikutuksellisuus on näkynyt verkostoitumisessa, runsaissa ja monimuotoisissa yleisö- ja taidetapahtumissa samoin kuin koulutuksellisen elementin sisältävissä työpajoissa, kursseilla ja opetuksessa. Näissä tapahtumissa tuhannet ihmiset ovat kokoontuneet ja kohdanneet.

Yksi ohjelman läpileikkaavista teemoista on ollut erityyppinen toiminnallinen kielenopetus, esim. *Talk*-hankkeen tanssi ja kielenopetus, suomen kielen tilanteisen oppimisen hanke ja muu toiminnallinen kielen oppiminen, toistomenetelmä sekä myös *Luetaan yhdessä* -hanke. Opetusneuvos Minna Harmanen arvioi haastattelussa, että toiminnalliset menetelmät sopivat ja ovat välttämättömiäkin tilanteessa, jossa kielten opetusta on varhennettu: vanhoja metodeja ei voi käyttää pienillä lapsilla. Kielenkäytön opetuksen tukemisella on kiistatta yhteiskunnallisia vaikutuksia, jos esimerkiksi asettumista suomalaiseen yhteiskuntaan helpotetaan: tällaisia osallisuutta rakentavia hankkeita ovat esimerkiksi *Itä-Helsingin uudet Suomen kielet* -hanke sekä *Kielet ja oppijat kartalle* -hanke. Joissakin hankkeissa on tapahtunut toimintaa, jossa on koulutusviennin piirteitä. Näin tapahtui esimerkiksi *Kiännä*-hankkeessa:

> Mut sit he niinku otti oppia myös siitä, että miten me opetetaan näitä asioita, et sitten yks Petroskoin yliopiston opettaja kuulemma opettaa kääntämistä nyt osittain samoilla metodeilla kuin mitä meillä opetettiin, koska täällä on tämmöinen länsimainen käännöstieteen opetus ja Venäjällä tämmönen opetus on aika erilaista, että tää oli semmoinen, mitä ei osattu ennakoida. (Helka Riionheimo haastattelussa)

Avoimuudella ja vuorovaikutteisuudella on ohjelman suunnitelmissa ensisijaisesti tarkoitettu talkoistamista ja kansalaistieteen hyödyntämistä. Näistä raportoi lähinnä Kansalliskirjasto, mutta käytännössä monissa hankkeissa on tehty niin läheistä yhteistyötä kieliyhteisön jäsenten kanssa, että samantyyppinen tavoite toteutuu. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi näytteiden keruu Pohjois-Euroopan romanimurteista, tarinaperinteiden tallentaminen somalinkielisten kanssa tai vaikkapa pohjoisen läsnäolon projekti.

Kieliohjelmassa on yhdistetty tiedettä ja taidetta ja toisaalta eri tieteenaloja. Rajojen ylittäminen ei ole yleensä mutkatonta, mutta sitä on joissakin

hankkeissa myös systemaattisesti ja tietoisesti kehitetty. Suomen murteiden, lähisukukielten ja uralilaisten kielten muutosprosesseja monitieteisesti metsästävässä hankkeessa ja siihen liittyvissä hankkeissa oli ja on esimerkiksi lingvistejä useista eri kieliaineista, yleisestä kielitieteestä sekä tutkijoita kielifilosofiasta, tietojenkäsittelytieteestä, molekyylibiologiasta ja biologiasta. Se, että tällaisen ryhmän saa toimimaan, vaatii systemaattista ja tietoista työtä, joka myös palkitsee sekä tekijänsä että hyödyttää tutkimusta ja tutkimusyhteisöä laajemmin:

Aluksi me pidettiin niitä palavereja koko sillä alkuporukalla. Ne oli ihan älyttömän hyviä, ne loi sen niinku ajatteluperustan, et miten - - kielitieteilijä aattelee, miten biologi aattelee. (Outi Vesakoski haastattelussa)

6.4 KIELTEN ASEMAN, MONIKIELISYYDEN JA VÄHEMMISTÖKIELTEN VAHVISTAMINEN

Tavoitetta vahvistaa kielten asemaa on nähdäkseni saavutettu jo pelkästään toiminnan volyymin perusteella. Maailmassa on nyt merkittävästi enemmän suomeen ja suomalais-ugrilaisiin kieliin liittyvää tieteellistä tietoa. Kielen aseman vahvistamiseen liittyy sekin, että näillä kielillä on tuotettu tieteellisiä ja yleistajuisia julkaisuja. Kaikki nämä seikat itsessään vahvistavat niiden kielten asemaa, joista tutkimuksia ja muita teoksia on tuotettu. Silti työtä riittäisi vielä. Haastattelussa tuotiin esille, että inarin- ja koltansaamen koko painettu kirjallinen traditio saataisiin digitoiduksi noin 130 000 eurolla, mutta rahoittajaa ei ole löytynyt.

Huonosta poliittisesta tilanteesta huolimatta ovat Venäjälle suuntautuneet hankkeet voineet toimia kieliyhteisöä ja kielenkäyttäjiä voimaannuttavasti: tutkijoiden ja muiden toimijoiden kiinnostus kieltä kohtaan on nostanut sen arvoa ja voinut johtaa lisääntyneeseen kiinnostukseen. Tutkimuksen vaikuttavuutta ihmistieteissä pohtiva Muhonen (2017) puhuu tutkimus terapiana -mallista, jossa ”tutkimusprosessin eri osa-alueet [toimivat] voimaantumiskokemusten perustana tutkimuskohteena oleville henkilöille”. Kieliohjelman vähemmistökieliin ja näiden käyttäjiin kohdistuvissa hankkeissa on selvästi nähtävissä tällaisia elementtejä.

Vähemmistökielten tilanne sinänsä on kaksijakoinen. Kieliohjelman puitteissa on tuotettu tai tulossa merkittäviä aineistoja ja julkaisuja, kuten SignWiki eli kansalaissanakirja suomalaiselle ja suomenruotsalaiselle viittomakielelle tai perusteoksia romanikielestä. Toiminta sekä saamen kielten että karjalan kielen parissa on ollut vilkasta ja monimuotoista, tiedettä ja taidetta yhdistävää. Karjalan kielen kohdalla kieliyhteisön sisäinen tila kuitenkin jarruttaa kielen aseman vahvistumista: tarvittaisiin yhteisymmärrystä ja yhteisiä ponnisteluja, mutta tämä on ristiriitojen takia vaikeaa. Isompien hankkeitten ohella

yksittäisillä kieliaktivisteilla on kuitenkin myös merkittävä positiivinen rooli.

Vaikuttavuutta lisää sekin, että tutkimuksen ohella kieltä ja kielitietoisuutta on käsitelty taiteessa: perinteiset tieteellisen tiedon välittämisen muodot, kuten tieteelliset julkaisut tai esitelmät asiantuntijayleisölle, eivät aina ole tehokkain tapa vaikuttaa asioihin ja viedä tietoa ja tietoisuutta asioista eteenpäin. Niiden rinnalle tarvitaankin myös muunlaisia vaikuttamisen tapoja. Tämä on kieliohjelmassa ymmärretty ja toteutettu.

Monikielisyyden toteutumisesta hankkeista on seikkaperäinen selvitys Latomaan ym. (2016, esim. 154–158) arvioinnissa. Tässä arviossa monikielisyys ei ole kuvannut monenkaan vastaajan tavoitteita lainkaan, mutta kun näitä tavoitteita on ollut, vastaaja on nähnyt onnistuneensa hyvin tavoitteiden saavuttamisessa. Sanallisista vastauksista nostaisin tästä teemasta esille kääntämiseen liittyvät ongelmat: hakuprosessia kehitettäessä olisi syytä varmistaa, että jos hankkeeseen liittyy kääntämistä kieleltä toiselle, sen vaatima aika ja resurssit otetaan riittävästi huomioon sekä hankkeiden aikatauluissa että kustannuksissa.

30 Budjettiin sisältyy myös esimerkiksi tilakustannukset yms., siksi henkilömäärä on tällä summalla väistämättä pienempi. Huomattakoon lisäksi, että Koneen Säätiö tukee myös Kotusta merkittävästi, sillä Vanhan kirjasuomen sanakirjaa tehdään nimenomaan Kotuksessa. Myös Suomen murteiden sanakirjaa on tuettu samoin kuin karjalan kielen hankkeita.

7. VAIKUTTAVUUDEN REUNAEHTOJA

7.1 KIELIOHJELMA JA HUMANISTISEN ALAN RAHOITUS

Lienee melko selvää, että jos jotakin alaa rahoitetaan 20 miljoonalla ja 249 hanketoimijalla, syntyy vaikutusta ja vaikuttavuuttakin: rahoitus tuo väistämättä näkyvyyttä ja näkyvyys vaikutusta ja vaikuttavuutta. Näin on erityisesti silloin, kun jo ohjelmakokonaisuus on sisällyttänyt ja edellyttänyt hankkeilta monia hyvänä pidettyjä vaikuttamisen muotoja, kuten talkoistamista eli yleisöosallisuutta (Koneen Säätiö 2012: 14, 17–19; ks. myös Niiniluoto 2015: 20). Tällaista osallistavaa tiedonmuodostusta ja -käyttöä pidetään tärkeänä kaikkein hankalimpien yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa (Sitra 2019: 13).

Toimijoiden määrä on kieliohjelmassa ollut sen verran suuri, että vaikka jokunen hanke ei saavuttaisi tavoitteitaan tai jopa keskeytyisi, potentiaalisia vaikuttamisen edellytyksiä on silti paljon. Yksi kieliohjelman vaikuttavuuden ulottuvuus on se, että se on tuonut merkittävästi rahoitusta humanistiselle alalle. Tämä ala saa nimittäin ”huomattavasti vähemmän ulkopuolista rahoitusta kuin soveltavat luonnontieteet ja teknologiset tieteet” (Tiitta 2018: 228; ks. myös Heikkilä ja Niiniluoto 2016, esim. 75–76).

Toivottavasti Koneen Säätiö jatkaa tukea humanistista tiedettä ensisijaisesti, koska humanisti-painotteinen rahoitus ei ole muualla. (ote kyselyvastauksesta)

Voimakkaalla kielitieteen tukemisella voi nähdä potentiaalisesti ainakin kahdenlaista yleisen tason vaikutusta. Vaikka ohjelma on ollut kestoltaan rajallinen, sillä saattaa olla kerrannaisvaikutusta, eräänlaista ketjureaktiota. Kielen parissa työskenteleviä toimijoita on jalkautunut ohjelman myötä tiedeyhteisöön ja muuhun maailmaan entistä enemmän, ja heidän toimintansa on näkynyt ohjelmavuosina entistä enemmän. Tämä voi johtaa siihen, että muutkin rahoittajat tai rekrytoijat satsaavat kieleen ja kielen asiantuntijoihin tai jatkavat jo aloitetun toiminnan tukemista. Kyseessä on hetkellisenkin näkyvyyden luoma normalisoituminen. Toinen vaihtoehto on se, että muiden rahoittajien tuki kielitie-

teelle vähenee, kun sen ajatellaan olevan Koneen Säätiön alaa.

7.2 MITEN TOIMINTA KOHTAA YMPÄRISTÖN RAAMIT?

Mutta miten sanoa vaikuttavuudesta jotakin muuta kuin itsestäänselvyyksiä? Miettisen ym. (2015: 260) mukaan hankalaksi koetussa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tutkimuksessa katsetta on ruvettu siirtämään vaikuttavuudesta sinänsä niihin prosesseihin, joiden kautta vaikuttavuus syntyy. Kieliohjelmasta rahoitettujen hankkeiden tarkastelussa nouseekin esille erilaisia seikkoja, joita pidän vaikuttavuuden reunaehtoina. Nämä reunaehdot vaihtelevat muun muassa sen mukaan, kenen toimintaa ne koskevat ja millä tavalla: keskeisin ero on siinä, onko kyse rahoittajan, Koneen Säätiön, vai rahoitetun hankkeen toiminnasta ja valinnoista. Näiden ympärille kietoutuvat muut yhteiskunnalliset toimijat.

Vaikuttavuuden reunaehtoina merkittävänä tekijänä esille nousevat toiminnan institutionaaliset raamit. Kieliohjelmasta rahoitettujen toimijoiden, tutkijoiden ja taiteilijoiden suhde työn kontekstiin, ympäröivään yhteiskuntaan ja muuhun toimintaympäristöön vaihtelee. Suhde toimintaympäristöön vaikuttaa kuitenkin aina monella tavalla työn kulkuun, tavoitteiden saavuttamiseen, vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen. Miettinen ym. (2015) nostavat vaikuttavuuden ulottuvuuksina esille institutionaalis-kommunikatiivisen (suomennos Mustajoen 2017) ulottuvuuden. Tällä he tarkoittavat alakohtaisia yhteistyöverkostoja ja instituutioita, joiden kautta tutkijat kohtaavat sidosryhmiään ja muita yhteiskunnallisia toimijoita.

Institutionaaliset raamit nousevat esille kieliohjelman hankkeiden vaikuttavuuden reunaehtoina: Ne muodostavat kokonaisuuden, joka jo hankkeita suunniteltaessa pitäisi kannustaa kartoittamaan ja ottaa huomioon, onpa sitten kyse toimintaa ohjaavista kirjoitetuista normeista, kuten lainsäädännöstä tai opetussuunnitelmista, tai kirjoittamattomista normeista, kuten vaikkapa opetus- tai kasvatuskulttuurista. Nämä raamit voivat olla myös teknisiä ja materiaalisia tai muuten arkista toimintaa ohjaavia, kuten tietojärjestelmät, aikataulut, lukujärjestykset – mikseivät myös tyypilliset toiminnan tilat.

Tutkijakolmikko Esko, Tuunainen ja Miettinen (2012) tarjoaa tieteensosiologiaa edustavassa tutkimuksessaan myös kieliohjelman substanssin kannalta mielenkiintoisia näkökulmia. He tarkastelevat kolmea erilaista, tutkimukseen pohjautuvaa hanketta tai toimintamuotoa ja niiden vaikuttavuuden luonnetta ja reunaehtoja. Inarinsaamen ja karjalan kielipesätoimintaa tarkastellaan Annika Pasasen (mm. 2003) tutkielman pohjalta. Pasasen (2003) mukaan sama toimintamalli onnistui inarinsaamessa, mutta – ainakin jossakin määrin – epäonnistui karjalan kielessä. Karjalan kielen kohdalla kielipesämalli kohtasi hänen mukaansa (2003: 83) institutio-

naaliset raamit, venäläisen opetus- ja lastenkasvatuskulttuurin, joka ei palvellut kielipesiä: opettajat puhuivat keskenään venäjää, lapsia oli liikaa ja toiminta muodollista ja koulumaista, opettajan läsnäolo rajallista (Pasanen 2003: 81–86; Esko ym. 2012: 27). Inarinsaamen kohdalla itse toiminta onnistui ja johti uudenlaisiin kielenkäyttöä tukeviin institutionaalisiin raameihin (Esko ym. 2012: 27), mitä eittämättä voi kutsua vaikuttavuudeksi.

Kieliohjelma tarjoaa samantyyppisiä vertailumahdollisuuksia kääntäen: raamit ovat samat, suomalainen peruskoulu, hankkeet hieman toisistaan poikkeavat. Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeen edustajat kertoivat hankkeen sujahtaneen institutionaalisiin raameihinsa melko lailla ongelmitta, Talk-hankkeen edustajat taas kertoivat juuri näiden raamien aiheuttaneen heille joitakin ongelmia.

Mistä tämä johtuu? Itä-Helsinki-hanketta kuvataan sen omilla verkkosivuilla yhteisölähtöiseksi toimintatutkimukseksi (https://blogs.helsinki.fi/uudetsuomet/), ”joka tekee näkyväksi tutkimusalueen monikielisten yhteisöjen kielellisiä resursseja, tutkii ja kehittää kielellistä tietoisuutta ja kielitietoisia opetuskäytänteitä”. Hanketta voi kuvata moniammatilliseksi: siinä oli mukana monikielisyyteen erikoistuneita tutkijoita ja toimittaja sekä yhteisötaiteilijoita. Kouluyhteisön jäsenet ”ovat paitsi tutkimuksen kohde myös sen aktiivisia osallistujia”. Hanke osui opetussuunnitelman muodostamaan tarpeeseen. Toiminnalle oli valmiit rakenteet ja toisaalta koulun arki, joka ”huutaa” hankkeen tarjoamaa lähestymistapaa, kuten hankkeen edustaja kertoi haastattelussa:

Koulutuspoliittisesti siinä mielessä, että samaan aikaan, kun tää hanke käynnistyi, niin otettiin käyttöön uudet peruskoulun OPSit. Ja se, mitä me tehdään, on oikeestaan sellasta, mitä niinku siinä OPSissa ikään ku sanotaan, että näin pitäis toimia. Mutta se että, miten sana sieltä OPSista tulee lihaksi, sehän on vaikka kuinka monessa opetussuunnitelmassa ongelma.

Toisaalta myös opetussuunnitelma näyttää uponneen otolliseen maaperään. Itä-Helsinki-hankkeen tutkijat nimittäin kertovat olleensa itsekin alkuun hieman skeptisiä siitä, miten tällainen hanke teini-ikäisten kanssa onnistuu, mutta osoittautui, että ajoitus oli ”vaan niin oikea”:

Siellä niinku ne opettajat kerta kaikkiaan oli niinku niin tietoisia siitä, että tää on se tilanne, jossa me toimitaan, ja jonkin meidän toiminnassa pitää alkaa vastata tähän tilanteesee.

Hankkeen tutkijat arvelevat hankkeen saattaneen toimia tavallaan katalyyttinä. Opettajat ovat hyvin tottuneita monikielisyyteen, ja heillä on paljon tietoa ja taitoa toimia monikielisessä ympäristössä, ehkä kuitenkin ns. hiljaista tietoa. Hanke antoi heille rohkeutta

omaan työhön. Myös epäröivä opettaja saattoi todeta, että ei enää palaa vanhaan, vaikka oli alkuun pohtinut, miten voi nostaa muita kieliä esille, kun tehtävänä on opettaa suomea lapsille. Hanke, tutkijat ja tutkimustulokset antoivat opettajalle vahvistuksen siitä, että ”ne lapset ei mee rikki, vaikka ne kuulis siellä luokassa muitakin kieliä” (haastattelulainaus).

Hankkeen etuna oli sekin, että sen puitteissa saatettiin tehdä eri tunneilla asioita, joita muutenkin voisi tehdä. Hanke siis myös helpotti koulutyötä, antoi jotakin kouluyhteisölle, ei vain ottanut. Tutkijat kuulivat kentältä kokemuksia siitäkin, että tutkimushankkeisiin osallistuminen voi olla opettajille myös väsyttävää, jos tätä antavaa elementtiä ei ole. Opetusneuvos Minna Harmasen mukaan hanke oli tehokkaampi kuin esimerkiksi opettajien täydennyskoulutukset, joiden antia voi olla vaikeampi viedä työn arkeen. Hankkeen onnistumiselle eduksi oli paitsi hankkeen jäsenten moninaisuus (tutkijoita, taiteilijoita, toimittaja) myös se, että osalla oli opettajan koulutus.

Vastaanvanlaisista kokemuksista raportoi myös Touko Voutilaisen koulusäätiö (Eiran aikuislukio), jonka hankkeella on ollut hyvin samantyyppisiä tavoitteita kuin Itä-Helsinki-hankkeella: Kielet ja oppijat kartalle -hanke on niin ikään ottanut esille maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden omat kielet ja ottanut nämä kielet oppimisen välineiksi.

Myös taidetta ja liikettä kielten opetukseen vienyt Talk-hanke saavutti tavoitteensa monella tavalla, ja esimerkiksi hankkeen koulutuksia on tilattu edelleen: keväällä 2019 niitä oli ilman mainostamista pidetty 13. Tämän hankkeen kohtaamat ongelmat kuitenkin kumpusivat juuri sieltä, mistä toisten onnistumisen kokemukset nousivat. Talk-hankkeessa tanssitaiteilijat jalkautuivat kouluihin, erityisesti kielten opetuksen tunneille. Hankkeen jäsenten mukaan taiteessa kaaos ja järjestys on alati läsnä, eikä esimerkiksi tunteja voinut määritellä kauhean selvästi etukäteen. Haasteita tuli, kun tällainen toiminta kohtasi hyvin strukturoidun koulumaailman. Opetussuunnitelmasta tuli tässä hankkeessa pikemminkin jarruttava tekijä:

Se koulu asetti meille aikamoiset raamit - - kun me työskenneltiin siellä kielten tunneilla - - opetussuunnitelmassa se aikaraami - - oli useimmilla näillä joko yks tunti tai kaks tuntia viikossa. No sillon tietysti lähdettiin sit siitä, et ei se opettaja voikkaan antaa kaikke sitte niinku tän hankkeen käytettäväksi. Ja ihan aluks me aateltiin, että no, jos taiteilija käy siellä sitte niin kerran kuussa - - no sitte huomattiin pian, et ei, tää ei toimi, koska kerran kuussa niin, palattiin aina uudestaan alkuun.

Koulutyön puitteet aiheuttivat käytännön ongelmia alkaen esimerkiksi siitä, että hankkeeseen saatettiin antaa aikoja opetustunnin verran, siis 45 minuut-

tia. Tästä taas saattoi suuri osa mennä alkujärjestelyihin, kuten siihen, että siirretään pulpetteja syrjään. Ongelmat kuitenkin nostavat esille myös sellaista ymmärrystä toiminnan reunaehdoista, joita ei ehkä pelkästään jouhevasti sujuneessa toiminnassa huomaa. Niinpä Talk-hankekin valaisi silti tavoitteensa mukaan hyvin sitä, miten koulu toimii ja miten taide toimii, kuten haastateltava kommentoi: ”miten taiteilija voi työskennellä kouluympäristössä, miten taideprosessi voi tapahtua siellä kouluympäristössä”. Se toi esille myös tilan merkityksen:

Sitten sieltä huomasinkin sen ilmiön, että se riippuu siitä ryhmästä, minkälainen tila niille sopii. Et se, osalle se liian iso liikuntasali, ni oli liikaa. - - ideaalimaailmassa, ni pedagogiikassa - - olis erilaisia, ja erikokoisia tiloja, joita sä voisit aina ryhmän tarpeen mukaan räätälöidä.

Kieliohjelmassa on toisaalta jo ohjelmatasolla käyty päin toimintaympäristöjen asettamia haasteita. Aineistojen sujuvaan käytettävyyteen kiinnitettiin huomiota jo ohjelmaa laadittaessa, ja sitä varten säätiö tilasi siviilioikeuden dosentti Marjut Salokanteleelta raportin **tekijänoikeuksista digitaalisessa** ympäristössä (Salokannel 2013).

Toimintaympäristön haasteita ja juuri tekijänoikeuskysymyksiä kohdattiin myös Kansalliskirjaston suurissa digitointiprojekteissa. Projektipäällikkö Jussi-Pekka Hakkaraisen mukaan ”keskeinen pullonkaula” projektissa oli tekijänoikeuksien selvittäminen Venäjällä. Kansalliskirjaston hanke onkin hänen mukaansa ”ainoa projekti maailmassa, jossa tekijänoikeudet on näin jälkikäteen selvitetty Venäjän lainsäädännön mukaisesti. - - Muita ei ole, ei edes Venäjällä”.

Hakkarainen kertookin, että tekijänoikeuksista on kasvanut hankkeelle merkittävä sivuhaara: ”tässä on joutunut legal advisor -rooliin aika monesti.” Asiantuntemus tekijänoikeuksissa edelleen on osa Hakkaraisen työnkuvaa, vaikka hanke on päättynyt. Lisensointiin ja tekijänoikeuksiin liittyvää asiantuntemusta tarvitaan lisääntyvässä määrin, kun tiede, myös fennougristiikka, nojaa yhä enemmän kieliteknologiaan, mutta samalla myös avoimen tieteen ja datan periaatteisiin.

Kielen- ja aineistojenkäytön toimintaympäristön haasteita ottavat huomioon myös ohjelmaan liittyvät kieliteknologiset hankkeet: kieli elää yhä enemmän teknisessä ympäristössä, ja tässä ympäristössä toimimiseen liittyviä ongelmia on ratkottava. Kieliohjelman suunnittelussa ja laatimisessa vaikuttanut Jack Rueter, joka on vetänyt ohjelmassa myös suuria kieliteknologisia hankkeita, toteaa kyselyvastauksessaan näin:

Yhdessä kieliyhteisön yksittäisten jäsenten kanssa olemme tuottaneet kielenoppijoille oppimateriaalia, mutta tärkeintä oli se, että tuotimme aikuissukupolvelle kielenkäyttökehyksiä: oikolukuohjelmia ja sanakirjoja, joita he ovat voineet käyttää

päivittäin sekä opinnoissa että kirjoittamisessa ja käännöstyössä.

Yhteistyötä on tehty sekä kieliyhteisön kanssa että muiden tutkijoiden kanssa, jotka joko tutkivat samaa kieltä tai kehittävät menetelmiä, joita voidaan analogisesti soveltaa tähän työhön.

Miettisen ym. (2015) jaottelussa teknisten välineiden luominen asettuisi artefaktuaaliseen eli tiedonsiirron mekanismeja ja tekniikkaa koskevaan vaikuttavuuteen: kun on kyse kielestä, sen käyttämisen edellytykset ja reunaehdot ovat monella tapaa yhä enemmän integroituneet tekniikkaan. Tässä työssä ei voi sivuuttaa pieniltäkään tuntuvia yksityiskohtia. Esimerkiksi säätiön tukemassa Komi Serif -hankkeessa tarkoituksena on kehittää uusi kirjaintyyppi, joka mahdollistaa kominkielisen tekstin digitalisoinnin (ks. myös esim. Kolehmainen 2014).

Vaikuttamisen erilaiset ulottuvuudet kytkeytyvät yhteen kehämäisellä tavalla (kuvio 2). Esimerkiksi Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeen ”kenttätyötä” institutionaalisissa puitteissa seuraa tieteellisiä artikkeleita, mutta toisaalta työtä ei olisi voitu tehdä ilman epistemologista ulottuvuutta, osaamista ja ymmärrystä käsiteltävästä ilmiöstä. Hankkeessa on sovellettu tutkimustietoon perustuvaa näkemystä siitä, miten monikielisyys toimii yhteisön ja yksilön elämässä (epistemologinen ulottuvuus). Se on viety kouluun opetussuunnitelman toteuttamiseksi ja siitä on puhuttu seminaareissa ja mediassa (institutionaalis-kommunikatiivinen) muun muassa yhteisötaiteen keinoin (artefaktuaalinen). Tästä kaikesta taas syntyy uutta tieteellistä tietoa, ymmärrystä (epistemologinen), jota välitetään yhteiskunnassa eteenpäin. Miettisen ym. (2015) kolmijaon ulottuvuudet liittyvät näin usein – sikäli kuin oikein tulkitsen – kiinteästi toisiinsa tavalla, jota kuvastaa syklinen muoto, ei lineaarinen (mt. 271): ne voivat seuraavat toisiaan tai edellyttää toisiaan. Lisäksi tulkitsen mallia niin, että mitä useampi näistä ulottuvuuksista toiminnassa on näkyvissä, sen vaikuttavampaa toiminta todennäköisesti on.

KUVIO 2. Akateemisen tutkimuksen, yhteiskunnallisen ongelmanratkaisun ja sosiaalisten käytäntöjen kehittämisen suhde (perustuu Miettiseen ym. 2015).

7.3 TYÖURAT, VERKOSTOITUMINEN JA RAHOITETUN TOIMINNAN VAIKUTTAVUUS

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta järjesti syyskuussa 2019 tilaisuuden, jonka aiheena oli säätiöiden väitöskirjarahoituksen vaikuttavuus. Tilaisuudessa keskusteltiin muun ohella ns. aivovuodosta, jolla viitataan pitkälle koulutettujen ihmisten muuttamiseen pois maasta. Tätä tapahtuu säätiöiden tukemana osin hallitusti ja positiivisin seurauksin säätiöiden post doc -poolin kautta (ks. Seppälä 2013): tutkijat ja tutkimus hyötyvät ulkomailla oleskelusta, ja nekin, jotka jäävät pysyvästi muualle pitävät yhteyksiä Suomeen.

Vähemmän hallittu ilmiö on aloilla, joissa tutkimus tehdään pääosin englanniksi ja tuetaan paljon myös ulkomaisia tutkijoita. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa tutkijoita rahoitetaan Suomessa, mutta he lähtevät sitten pois: tapahtuu suomalaisittain katsoen ”aivovuotoa”.

Tieteen tekemisen paikalla ei välttämättä ole merkitystä: tutkimusjulkaisut saavuttavat ihmiset yli valtionrajojen, ihmiset kohtaavat seminaareissa ja kongresseissa, skypekin toimii. Kaikki toiminta ei kuitenkaan onnistu näin: moni työ ja nimenomaan yhteistyö vaatii fyysistä läsnäoloa ja kohtaamista, jatkuvaakin sellaista.

Tältä osin säätiöiden olisi ilmeisen edullista osallistua keskusteluun tieteen tekemisen kielipolitiikasta. Olisiko mahdollista tukea Suomeen tulijoiden suomen ja ruotsin kielen oppimista? Tämä tukisi integroitumista ja sitä, että inhimillinen pääoma jäisi Suomeen. Saman asian kääntöpuoli on luonteva moni- ja rinnakkaiskielisyys: Koneen Säätiöllä ja sen kieliohjelmassa tuotetulla tiedolla olisi kaikkiaan arvokasta annettavaa myös keskustelussa inhimillisen pääoman pysymisestä Suomessa tai siirtymisestä Suomesta pois – näissä ajatuksissa lähtökohta on toki vahvasti Suomi-keskeinen.

Oma kysymyksensä toiminnan vaikuttavuudessa on apurahatoiminnan (tavallisimmin) määräaikainen luonne. Loppuraporteissa kerrotaan määräaikaisuuteen liittyvästä epävarmuudesta: hanketyön rinnalla haetaan vakituista työtä, mikä voi vaikeuttaa hankkeeseen keskittymistä. Toisaalta kerrotaan myös suunnitelmien muuttuneen, kun yksi tai kaksi tutkijaa ei voinutkaan ottaa apurahaa vastaan. Syynä tällaiseen tilanteeseen voi olla se, että on haettu ja saatu vakituinen työ muualta:

> Mulla olis ollu mahdollisuus tehdä sitä [hanketyötä] pitkäjänteisesti ja mä olisin oikeestaan halunnukkin, mutta mä en uskaltanu kuitenkaan keskittyä vaan siihen koska piti jotenki ajatella tulevaisuutta. (haastatteluvastaus)

> NN sai yliopistonlehtorin toimen eikä näin ollen ole aloittanut päätoimista työskentelyä hankkeessa, kuten oli tarkoitus. Hankkeessa on siis nyt ollut vain yksi päätoiminen tutkija, mikä on vähän hidastanut työtä.” (katkelma raportista)

Pitempi ja vakaampi rahoitus lisää suoraan vaikuttavuutta. Ihmisiä lähtee hankkeista vakituisten töiden pariin, ja tämä voi haitata suunnitelmien toteuttamista. Tilanne voi kuitenkin myös lisätä vaikuttavuutta, jos ihminen voi uudessa työssään uudella tavalla levittää hankkeen tuloksia tai toisaalta jatkaa yhteistyötä erilaisesta roolista käsin: myös tällaisista tilanteista kerrotaan raporteissa.

Apurahatutkijan asema on ymmärrettävästi säätiötoiminnan kroonisia haasteita, ja siihen on Koneen Säätiössä pyritty reagoimaan pitemmillä rahoituksilla, VKS:n pitkäaikaisesta rahoituksesta puhumattakaan. Pitemmät rahoitukset saavat ihmiset, myös nuoret, sitoutumaan hankkeisiin ja kehittymään juuri siinä työssä ja työyhteisössä. Joissakin hankkeissa, kuten suurissa sanakirjaprojekteissa, pitkäkestoisuus on ainoa mahdollisuus tehdä työtä: toimitustyön piirteet ja systematisointi on sen luonteista, että työssä on pakko olla vakautta ja pysyvyyttä.

Ongelmat ovat kuitenkin tapauskohtaisia eivätkä aina kaikilta osin ratkea pitkälläkään rahoituksella, jos tarjolla ei ole ns. eläkevirkaa. Mikä on kolmikymppisen tutkijan tulevaisuus, jos hän työskentelee kaksikymmentä vuotta jonkin hyvin spesifin hankkeen parissa, joka loppuu, kun hän on viisikymppinen?

Välillä tulee tuolta takaraivosta semmonen, että niin mitä tapahtuu sitten joskus, kun tää sanakirja on valmis tai rahotus vaik loppuu sit jossain vaiheessa. (Taru Laanti haastattelussa)

Tällaisissa tilanteissa yksi tutkijoiden ratkaisu on ollut lisätä tietoisuutta omasta osaamisesta: oma osaaminen on tunnistettava, puettava sanoiksi. Hankkeen sisällä saatetaan myös tietoisesti eriyttää tiimin jäsenten erikoistumista:

Nää valmiudet, mistä [nimi] puhui, ja mitä tulee tässä ihan tän perusperus sanakirjan tekemisen ohessa, ni ne on sellaisia, mitä meidän täytyy niinku ite osata markkinoida, että jos hakis töihin muualle, ni ei ne siellä varmaan tajuais, että kun tää ihminen on työskennellyt sanakirjatoimittajana, että se voi osata tämmöstäki. (Elina Heikkilä haastattelussa)

Juuri sanakirjatoimintaan kohdistuu muitakin ongelmia. Haastatteluissa tuli esille, että esimerkiksi Petroskoin yliopistossa sanakirjat eivät enää ole tuotoksia, joista saa meriittiä – toisin kuin esimerkiksi englanninkieliset referee-artikkelit. Tämä voi johtaa siihen, että esimerkiksi karjalan kielen sanakirjojen tekeminen loppuu. Koko työikänsä sanakirjoja tehneet ovat yhtäkkiä sen edessä, että heidän ammattitaidollaan ei enää ole käyttöä ja toisaalta uusien taitojen omaksuminen, kuten juuri englanninkielisten artikkeleiden kirjoittaminen, voi tuntua mahdottomalta.

Ratkaisisiko tätä ongelmaa se, että lisättäisiin ja levitettäisiin sekä tiedeyhteisössä että ns. päättäjien keskuudessa

tietoa esimerkiksi sanakirjojen tarpeesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä? Olisiko toistuvasti syytä mennä toimintojen ytimeen ja kertoa, mihin ja miksi vaikkapa erilaisia sanakirjoja tai kieliteknologista osaamista tarvitaan? Allan Tiitta (2018: 229) näkee, että kun aikoinaan lähdettiin tukemaan karjalan kielen sanakirjaa, ymmärrettiin, että humanististen ja yhteiskuntatieteellisten ”tieteenalojen kohteena ovat usein laaja-alaiset ja kulttuurisesti tärkeät tutkimustehtävät, jotka edellyttävät tutkimusapulaisten, monien tekniikoiden ja useita tieteenaloja edustavien tutkijoiden yhteistyötä”.

Miettinen ym. (2015: 274) pohtivat kolmijakonsa (vaikuttavuuden epistemologinen, artefaktuaalinen, institutionaalis-kommunikatiivinen ulottuvuus) täydentämistä uraulottuvuudella (*’career dimension*’), jossa seurattaisiin tutkimusryhmän jäsenten uran kehittymistä. Kieliohjelman raporteissa kerrotaan pääosin positiivisia viestejä hankkeitten jäsenten urakehityksestä, ja kun hankkeita on niinkin paljon kuin kieliohjelmassa on, ohjelma on väistämättä vaikuttanut satojen tutkijoiden ja taiteilijoiden uraan: taiteellisiin projekteihin osallistuneiden kerrotaan saaneen työtarjouksia muualta. Yliopistohankkeissa kerrotaan esimerkiksi kaikkien ”hankkeen tutkimusavustajien” päätyneen jatko-opiskelijoiksi tai pitemmälle ehtineiden saaneen dosentuureja. Joku haastateltava toi esille, että nykyinen asema työssä ja myös koko suuntautuminen on pelkästään rahoitetun hankkeen ansiota:

Mä olin tutkijatohtori, nyt mä oon [X-alan] apulaisprofessori, - - mä en usko, et me kumpikaa oltais, mä en ainakaa olis tääl tai yliopistol välttämät töiskää enää muute. Ja ihan kaikki se, tutkimuski, mikä me tehää ni, liitty se sit suoraan tähän hankkeeseen tai, johonki mitä siit on lähteny tapahtumaan sen seurauksen. (ote haastattelusta)

Haastatteluissa kerrottiin myös hankkeen vaikutuksesta yksittäiseen ihmiseen ja toisinpäin: esimerkiksi Kiännä-hankkeessa toiminut Aleksi Ruuskanen, englannin ja suomen maisteri, kiinnostui karjalasta, opetteli kielen ja alkoi kääntää teoksia. Ruuskanen kääntää, ja Kiännä-hanke käänsi hänen elämänsä (ks. esim. Oma Mua 2016).

Tutkijoiden yhtenä tärkeänä vaikutuskanavana, jopa ”ylivoimaisesti” tärkeimpänä (Mustajoki 2017: 6; ks. myös 2005: 34) vaikuttamisen kanavana on pidetty opiskelijoita. Osa kieliohjelman toimijoista jakaa tämän ajatuksen ja kokee juuri sen oman hankkeensa tärkeimpänä tuloksena:

Mahdollisuus sitouttaa nuorempia, väitöskirjatutkijoita pitempiaikaiseen tutkimustyöhön ja projektityöskentelyyn. Tähän liittyvät yhdessä järjestetyt seminaarit/konferenssit ja niihin perustuvat temaattiset julkaisut. Eri-ikäisten ja eri maissa työskentelevien tutkijoiden yhteistyö on tärkeimpiä tapoja välittää ja jakaa

tutkimustietoa tiedeyhteisön sisällä. (katkelma loppuraportista)

Esimerkiksi Suomen kognitiivista kielioppia sukukielten kehyksissä -hanketta vetänyt professori Tiina Onikki-Rantajääskö pitää hankkeensa tärkeimpänä tuloksena nuorten tutkijoiden kansainvälistä verkostoitumista; verkosto toimi aktiivisesti vielä raportointivaiheessa vuonna 2019. Tiivistä työtä opiskelijoiden kanssa tehtiin myös esimerkiksi Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeessa, jossa oli yhteensä 83 opiskelijaa viidestä eri yliopistosta. Idea hankkeen toteuttamiseen pitkälti opiskelijavoimin tuli säätiön järjestämästä talkoistamista ja kansalaistiedettä koskevasta seminaarista (H. Lappalainen haastattelussa).

Moni rahoitettu tutkimushanke, etenkin tietenkin isommat hankkeet suurempine henkilömäärineen, on voimakkaasti verkostoitunut, ja monessa hankkeessa tätä myös pidettiin työn tärkeimpänä saavutuksena, tuloksena (ks. lukua 4.7). Verkostoituminen luo edellytykset työn, toiminnan ja ajatusten leviämiselle ja on siten omiaan lisäämään vaikutusta ja vaikuttavuutta. Se voi myös parantaa tutkijoiden ja muiden toimijoiden urakehitystä: kun on enemmän kontakteja, on ehkä suurempi mahdollisuus löytää työtä ja yhteistyökumppaneita.

Kun tarjolla on ”kentällä” kipeästi tarvittavaa uutta tietoa, työryhmän osaamiselle voi syntyä niin suurta kysyntää, että siihen ei pystytä aina vastaamaan. Näin raportoidaan käyneen esimerkiksi Salla Kurhilan johtamassa suomea toisena kielenä ja tilanteista oppimista tutkineessa, vahvasti eri suuntiin verkostoituneessa hankkeessa.

Kieliohjelman isot hankkeet ovat verkostoituneet myös keskenään. Tämä on vaikuttavuuden näkökulmasta monellakin tapaa edullista. Se lisää tiedonvaihtoa ja -välittymistä, kumuloitumista ja vähentää päällekkäisen työn tekemistä. Se myös vähentää sirpaloitumista, joka jossakin määrin rasittaa näin suurta ohjelmaa. 249 hankkeen ja 366 myönnön suuruisen ohjelman kokonaisuus on vaikeasti hahmotettavissa, mikä johtaa myös siihen, että eri toimijat työskentelevät toisistaan tietämättä samantyyppisten asioiden ja ongelmien parissa.

Kieliohjelmassa verkostoituminen on – kuten todettu – toisinaan yllättävänkin tuntuista. Kansalliskirjaston digitointihanke liittyy varsin moniin kieliohjelman hankkeisiin. Ulkopuoliselle yllättävinä näyttäytyvät esimerkiksi komin kielen kirjasintyyppiin liittyvä hanke ja varsinkin monitaiteellinen teos KAIUT – kielen maisemia. Ihan ensimmäisenä ei ehkä tulisi mieleen sekään, että Itä-Helsingin uusiin Suomen kieliin keskittyvällä hankkeella on yhtymäkohta karjalan kielen elvytyshankkeisiin. Idea nousi kuitenkin sieltä, yhteistyöstä yhteisötaiteilijan kanssa ja kielen näkyväksi tekemisestä.

Verkostoitumisesta keskusteltiin haastatteluissa, mutta niiden pohjalta systemaattista kuvausta (vrt. esim. Silf-

KUVIO 3. Vanhan kirjasuomen sanakirjan monentyyppinen verkostoituminen.

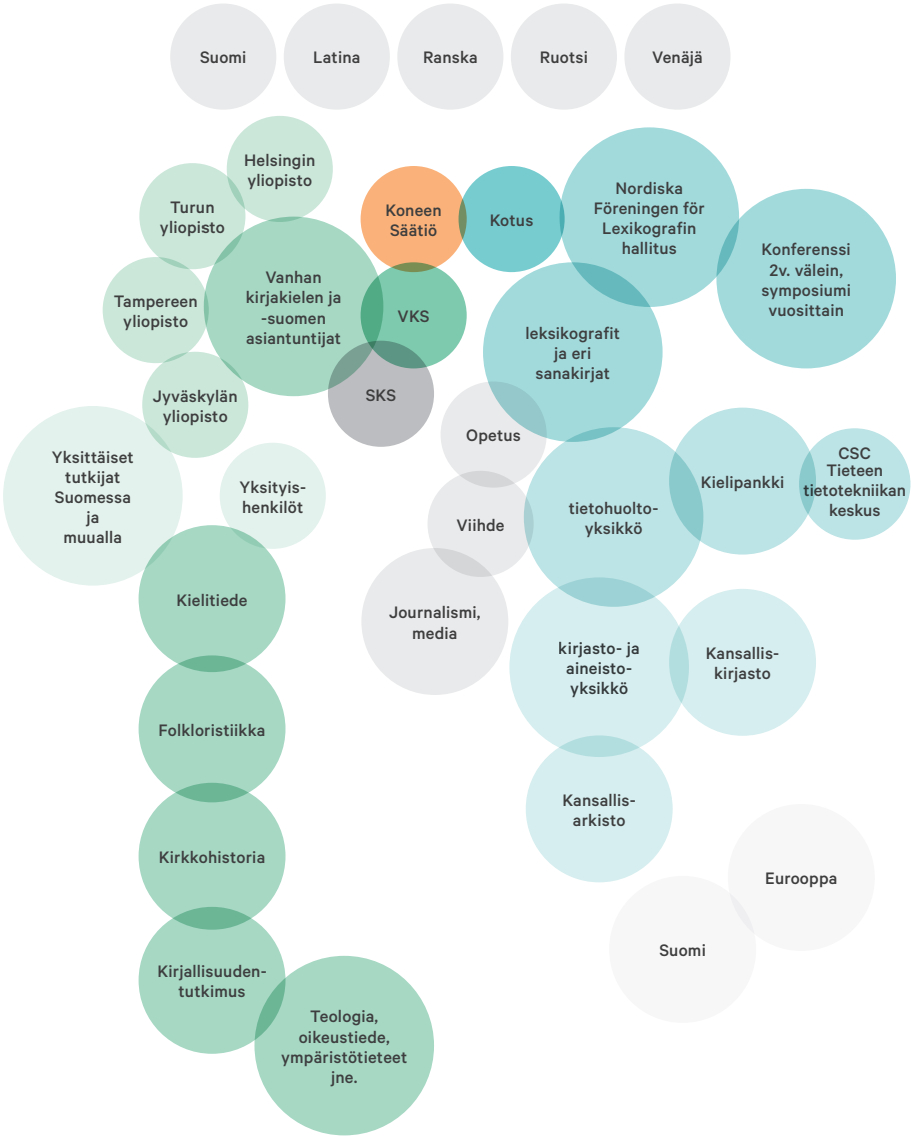

verberg ym. 2018; Huotari 2018) ei pysty luomaan. Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimituksen haastattelussa aihetta käsiteltiin siihen erityisesti paneutuen, minkä pohjalta oli mahdollista luoda jonkinlainen kuvaus (kuvio 3). Sanakirjasta todettiinkin, että VKS:n pysyvyys on merkittävä asia ja tekee siitä alaan liittyvän toiminnan keskuksen:

Vaikka se ei ole silleen seksikäs, sillä lailla attraktiivinen, niin se on kuitenki semmonen, että sä tiedät että se on siellä ja niillä ne aineistot ja siellä on se sanakirja ja siellä on ihmisiä töissä. (Pirkko Kuutti haastattelussa)

Verkostoituminen kytkeytyy monitieteisyyteen, joka kieliohjelmassa on vahvasti läsnä. Haastatteluissa ja loppuraporteissa tuotiin esille myös monitieteisyyden riskit ja haasteet laitosrajojen ylittämisestä alkaen. Monitieteisyys ei positiivisesta kaiustaan huolimatta ole yliopistoissa välttämättä meriitti: laitosten ja oppiaineiden välillä koetaan olevan tiukkojakin rajoja. Monitieteisiin hankkeisiin mukaan meneminen on esimerkiksi jatko-opiskelijalle riski. Jos riskinotto johtaa onnistumisiin, sillä voi olla merkittävä vaikutus uraan. Eräässä monitieteisessä hankkeessa todettiin osittain vitsinä, mutta ei suinkaan vailla todellisuuspohjaa monien hankkeeseen kytkeytyneiden päätyneen professoreiksi:

Kaikki nää seniorimmat, jotka on osallistunut tähän tavalla tai toisella tai ollu meidän suuria faneja ulkomailla ni, kaik on saanu professuurin. (ote haastattelusta)

Ylitettävänä voi silti olla monenlaisia ennakkoluuloja tai tietämättömyyttä. Tanssitaiteilija, siis tilan ja kehollisuuden asiantuntija, saattaa koulussa, osana toiminnallista kielenopetusta, kohdata odotuksia tangon tai baletin opettamisesta. Kansalliskirjaston asiantuntijalla taas voi yhteistyöverkostossaan olla tavoitteena saada niin rahoittajat kuin tutkijatkin ymmärtämään, että kirjastot ovat osa tiedettä.

7.4 ”TUTKIMUSTA, JOTA EI TUNNETA JA JOSTA EI TIEDETÄ MITÄÄN, ON MAHDOTONTA PITÄÄ VAIKUTTAVANA”

Mutta palataan kyselyssä esitettyyn kysymykseen kielitieteen vaikuttavuudesta. Voisi siis ajatella, että työ esimerkiksi opetuksen ja kieliteknologian parissa on selvästi vaikuttavaa. Mutta mitä tapahtuu tutkimukselle, johon liittyy tavallaan vain epistemologinen ulottuvuus, ymmärryksen kasvattaminen, mutta ei soveltavaa osuutta? Mitä tapahtuu hankkeelle, johon ei kytkeydy toimintaa? Mitä tapahtuu kielitieteellisille monografioille, artikkeleille ja opinnäytteille? Kuka niitä käyttää ja mihin? Onko sillä väliä, jos niitä käytetään vain seuraavaan julkaisuun, jonka lukee kourallinen saman erikoisalan ihmisiä? (Ks. esim. Heikkilä ja Niiniluoto 2016: 98–99.)

Mitä siis tapahtuu kielitieteelliselle tiedolle, kun se on tuotettu? Vaikuttaako se yhteiskunnassa vai jääkö se vain kiertämään yliopistoväen parissa, saman alan ihmisten kesken? Tuomas Heikkilä ja Ilkka Niiniluoto (2016) ovat käyneet hyökkäykseen humanismin ja humanistien puolesta. He toteavat, että humanisteja ja alan tutkimusta arvostetaan, mutta

> humanistit loistavat kuitenkin poissaolollaan, kun yhteisistä asioista päätetään tai yritetään ratkoa yhteiskunnan ja maailman käytännön ongelmia. Syyt ovat kahtalaiset: humanistisen alan tutkijaa ei kutsuta päätöksentekijöitten pöytään, eikä kaino humanisti tohdi itse ottaa hänelle kuuluvaa roolia. (2016: 7.)

Humanistista koulutusta pidetään silti ”pääsylippuna melkein mihin hyvänsä ammattiin” (Heikkilä ja Niiniluoto 2016: 55). Koulutus opettaa analyyttistä ja kriittistä ajattelua ja antaa valmiuksia ongelmanratkaisuun. Nämä eivät ole vähäisiä taitoja, ja näitä tiedonmuodostuksen tapoja onneksi myös hyödynnetään ja arvostetaan työelämässä.

Voi kuitenkin kysyä, missä määrin hyödynnetään humanistien spesifiä substanssiosaamista. Esimerkiksi suomen kielen maisterin taustalla päätyy tyypillisesti äidinkielen opettajaksi, viestinnän tai kielenhuollon asiantuntijaksi tai kustannusalalle – kaikki äärimmäisen tärkeitä kielen asiantuntijan vaikuttamisen paikkoja. Mutta missä määrin kielitieteilijä, tohtorikaan, pääsee käyttämään juuri sitä tietoa ja erikoisosaamista, johon hän on opinnäytteessään tai muissa tutkimuksissaan erikoistunut? Väittäisin, että yliopistojen ulkopuolella näin tapahtuu liian harvoin. Rekrytointi-ilmoituksissa haetaan vero- tai patenttijuristia, puunjalostus- tai tietoliikenneinsinööriä, mutta kuinka usein yliopistojen (tai Kotuksen) ulkopuolella haetaan vaikkapa lapsen kielen tai etymologian asiantuntijaa?[31]

Kielenkäyttö läpäisee kaiken inhimillisen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan, ja esimerkiksi kaikki ammatillinen toiminta rakentuu monelta osin tekstien ja muun kommunikoinnin varaan. Keskusteluja kampaajalla tutkinut voisi toimia opettajana kampaajakoulutuksessa, asiointitulkkausta tutkineen taas voisi rekrytoida vaikkapa sisäministeriöön asiantuntijaksi. Kieli- ja tekstikeskeisessä maailmassa kieli- ja tekstiaineistoja analysoiva ja tutkiva saa asiantuntemusta myös näiden aineistojen edustamista toiminnasta, aloista ja yhteisöistä. Kielen ja tekstien keskeinen rooli on nähty esimerkiksi poliisikoulutuksessa, jossa tekstin tuottamisen taitoihin satsataan jatkossa enemmän (Ziemann 2019).

Kieliohjelma on vaikuttanut monen lingvistin ja muiden hanketoimijoiden urakehitykseen positiivisesti. Tutkijoiden kohdalla raportoitiin erityisesti työstä yliopistoissa, jatko-opiskeluista tai yliopistollisista vakansseista. Miettisen ym. (2015: 274) ajattelua soveltaen

olisi kuitenkin syytä seurata myös sitä, miten tutkimusryhmien työntekijät jatkavat työtään muualla yhteiskunnassa ('in other positions in society'): miten lingvistit sijoittuvat yliopiston ulkopuolelle hyödyntämään esimerkiksi väitöskirjan kautta syntynyttä erikoisosaamista joltakin alalta.

Arviointiin liitetyssä kyselyssä kysyttiin vuonna 2019 *Mitä mielestäsi pitäisi tehdä, että kielentutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus lisääntyisi?* Yhden vastauksissa esiintyvän teeman voisi kiteyttää kysymyksesi siitä, marginalisoivatko kielentutkijat itse itsensä; teemassa toistuu Heikkilän ja Niiniluodon (2016) ajatus kainoista humanisteista:

Onko niin, että emme osaa rummuttaa monipuolisen osaamisemme puolesta ja toisaalta tarjota kielentutkimuksessa tuotettua tietoa sovellettavuus-näkökulmasta (jolloin se olisi laajemmalle yleisölle ymmärrettävää)? Identifioidaanko kielentutkija kielijärjestelmien tutkijaksi, jolla ei ole kosketuspintaa yhteiskunnan ongelmiin? Identifioimmeko itsemmekin näin, jolloin esim. vuorovaikutuksen osaajat ovatkin esim. yhteiskunta/viestintätieteilijöitä, eivät kielentutkimuksen osaajia?

Monissa vastauksissa nousee esille myös ajatus itseriittoisista, kammioissaan pysyvistä kielentutkijoista. Kieliohjelman kehyksissä tämä ajatus on mielenkiintoinen, sillä ohjelman hankkeet ovat olleet varsin vuorovaikutteisia ja ulospäinsuuntautuneita. Ohjelman puitteissa on siten potentiaalisesti jo lähdetty ratkaisemaan vastaajien näkemää ongelmaa:

Kielentutkijoiden yhteisön pitäisi ensiksikin olla avoimempi ja keskustelevampi. Nyt se on niin itseriittoinen ja sulkeutunut, ettei ole mitään toivoa mistään yhteiskunnallisesta keskustelusta. - - Yleisesti ottaen kaikenikäiset suomalaiset ovat suuresti innostuneita kielestään, siksi he voisivat helposti hyödyntää kielentutkimustakin ja lähteä keskusteluun mukaan. MUTTA sitä ennen täytyisi kielentutkijoiden astua alas norsunluutorneistaan, eikä ne luultavasti jaksa.

Suomalaisten fennougristien pitäisi lopettaa kirjoittamasta toisilleen. Pitäisi puhua Suomen sisällä laajemmalle yleisölle, ottaa remmiin ekstrovertteja ja tajuta, että muutkin haluavat kuulla ja käyttää kielentutkimuksen tietoja. Monitieteisen "tieteensisäisen popularisoinnin" lisäksi pitäisi avata rajat kansainväliseen yhteisöön. Pitäisi kyetä julkaisemaan ei-fennougristi-sarjoissa, puhua ei-fennougristeille ja kaikin tavoin tuupata FU-tutkimus isompiin ympyröihin. Miksi tämän pitäisi olla vain suomalaisten tai suomalais-virolaisten kiinnostuksessa? Kissa nostaa nyt vain häntänsä ylös. Ongelmana on nyt se, että pienen kuplan sisällä arvostetaan tämän pienen kuplan sisällä tehtyjä julkaisuja.

Eristäytyminen tiedeyhteisöön ja vuorovaikutuksen puuttuminen kieliyh-

teisön kanssa nähdään suorastaan tutkimuseettisenä ongelmana. Samaan aikaan vahvasti yhteisölliset projektit nähdään vaikuttavuuden edellytyksinä – nämäkin näkemykset ovat kuin kieliohjelman suunnitelmasta. Toisaalta niissä peräänkuulutetaan myös osallistavia tiedonmuodostuksen keinoja (ks. Sitra 2019):

Sitä voi myös kysyä, onko eettisesti oikein laittaa oma tutkijan työnsä jonkin lingvistiikan yleisteorian kehittämiseen ja hyödyntää tähän uhanalaisen vähemmistökielen puhujavarantoa, kun syntyvät tulokset eivät juurikaan edistä kielen hengissä säilymistä ja kielenkäyttäjät eivät ymmärrä hölkäsen pöläystä tutkimuksen tuloksista?

Lisää erilaisia ideoita, jotka kumpuavat ihmisiltä, jotka tuntevat paikalliset ihmiset, kielen ja olosuhteet - tai jotka saavat heihin helposti autenttisen yhteyden. Erilaisia osallistavan taiteen, soveltavan taiteen, tarinankerronnan ja aktiivisen kansalaisuuden projekteja periferioihin ja 'syrjäseuduille', joissa vielä halutaan asua ja niitä kehittää. Rohkeita kokeiluja kehiin - niin esittävän taiteen, osallisuuden kuin kokemusten jakamisen avulla. Paikallisille tärkeiden teemojen käsittelyä osallistavan taiteen ja sen taltioinnin avulla.

Pitää tuottaa sellaisia tuloksia, joita voidaan käyttää muilla aloilla sekä tieteellisillä että yhteiskunnallisilla.

Jatkumoon lingvistien mahdollisen eristäytymisen kanssa asettuu ajatus siitä, että kielitieteellistä osaamista ja asiantuntemusta ei tunnisteta ja erityisesti päättäjätasolla vallitsisi puutteellinen kielitietoisuus. Yhteiskunnassa yleisemmin taas pitäisi vastaajien mukaan lisätä tutkitun tiedon arvostusta. Sinänsä Tiedebarometrin (2019, esim. 45) mukaan ”[t]ieteen toimijoihin kohdistuva luottamus on säilynyt korkeana ja jopa vähäisesti edelleen vahvistunut” Suomessa:[32]

Jotenkin meidän pitäisi osata välittää sitä, että se, että jokainen osaa jotain kieltä, ei tee kaikista kieliasiantuntijoita vaan meillekin ja meidän tekemällemme tutkimukselle on tarvetta. En usko, että nykypoliitikoista kovin moni ottaa kielentutkimusta tosissaan tutkimuksena.

Yhteiskunnassa harva tietää, mitä kielentutkijat tekevät työkseen. Nykytendenssi suomalaisessa peruskoulussa on, ettei vieraiden kielten opiskelua englannin lisäksi juurikaan arvosteta. Moinen ”yksikielisyys” ei auta ymmärtämään vieraita kulttuureja ja kielten diversiteettiä.

Ylipäänsä yhteiskunnallisen keskustelun kääntäminen tietoa arvostavammaksi olisi tarpeen - myös kielentutkimuksen, muttei ainoastaan. Mielipiteet eivät voi (edes vähemmistökieliä koskevissa asioissa) olla yhtä tärkeitä kuin tutkimustulokset. (Huokaus.)

Ylipäänsä tieteellisen tutkimuksen hyödyntäminen päätöksenteossa on heikkoa

tai jopa olematonta, ja tämä koskee myös kielentutkimusta.

Kuin vastauksena näihin näkemyksiin osa kyselyvastaajista näkeekin, että ”kielipolitiikasta tulisi tehdä kiinteämpi osa suomalaista politiikkaa ja saada sille enemmän näkyvyyttä (puolue-) politiikassa”:

Kieli on kuitenkin olennainen osa ihmisen identiteettiä ja ihmisoikeus. Kun kielen merkitystä ihmiselle ei ymmärretä, ei kielentutkimuskaan saa ansaitsemaansa arvostusta.

Hurja ajatus: kielitieteilijöiden laatima varjobudjetti syksyisten budjettineuvottelujen aikana. Mitä äidinkielisyys ja monikielisyys merkitsee talouden mittarein, ihmisarvon ja terveyden mittarein jne.?

Kieliasiantuntijoita kaikkialle! Kaikkiin työryhmiin ja komiteoihin kieliasiantuntija mukaan.

Suuri osa vastaajista näkee **sekä ongelmana että ratkaisuna viestintään liittyvät asiat**; samansuuntaisia näkemyksiä esitetään Tiedebarometrissä (2019: 100). Miettisen ym. (2015) jaottelua soveltavasti tulkiten voisi ajatella, että kysymys on institutionaalis-kommunikatiivisen ulottuvuuden vahvistamisesta, toisinaan myös artefaktuaalisesta, kun otetaan kantaa tutkimuksen tuloksen levittämisen muotoihin:

Kielentutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus lisääntyy, kun tutkimuksen tuloksia saatetaan kieliyhteisön käyttöön sanakirjojen, kielioppien, oppimateriaalien ym. muodossa.

Viestinnän roolia korostavissa vastauksissa on nähtävissä ajatus tiedonmuodostuksesta tiedon välittämisen keinoin. Tämä on kuitenkin tapa, jota esimerkiksi Sitran tutkijat (Sitra 2019) pitävät riittämättömänä monimutkaisten yhteiskunnallisten ongelmien ratkomisessa:

Popularisoinnin aseman vahvistaminen yhteiskunnallisessa keskusteluissa ja erityisesti akateemisessa maailmassa (nyt se on odotettu, muttei ole arvostettu esim. urakehityksessä).

Tutkimustietoa tavallisen kansalaisen saataville hänen ymmärtämällään kielellään.

Huolehtia edelleen ja entistäkin paremmin siitä, että tutkimusaiheista, havainnoista ja tuloksista esitetään myös popularisoituja esityksiä, jotka saavuttavat suuren yleisön. Tutkimusta, jota ei tunneta ja josta ei tiedetä mitään, on mahdotonta pitää vaikuttavana.

Tiedebarometrissä (2019: 17–18) toisaalta tuodaan esille, että tiedettä koskevan tiedon lähteet ovat varsin odotuksenmukaiset ja perinteisetkin, nimittäin televisio, radio ja internet. Näissä tiedonmuodostuksen tapa on tyypillisimmin juuri välittävä.

Ns. suuren yleisön parissa tehdyn kyselyn tuloksia on kiinnostava peilata esimerkiksi Ympäristötiedon foorumin vaikuttavuuden arvioinnin (Silfverberg 2018: 11, 38–39) tuloksia vasten. Arvioinnissa tehdyn kyselyn mukaan parhaiksi keinoiksi välittää tieteellistä ympäristötietoa päätöksentekoon koettiin tutkijoiden haastattelut ja tutkimuksen esittelyt päivittäismediassa sekä tutkijoiden ja päättäjien kohtaamiset. Arvioinnin mukaan monet tavalliset tiedeviestinnän ja/tai yleistajuistamisen muodot, kuten ”sähköpostiuutiskirjeet, tutkimusartikkelit ja tietoa kokoavat nettisivut” nähtiin vähemmän tehokkaina keinoina. Edelleen Silfverbergin (2018: 11) mukaan ”hieman yllättäen myöskään tutkijoiden aktiivista läsnäoloa sosiaalisessa mediassa ja tutkijoiden blogitekstejä ei pidetty kovin oleellisina välineinä välittää tieteellistä ympäristötietoa päättäjille.” Ajatuksia ravisteleva on myös Mustajoen huomio siitä, että laadullisesti paras tutkimuslaitos ei aina ole yhteiskunnallisesti vaikuttavin (2017: 5). Voisiko tämä kytkeytyä viestinnän ja tiedonmuodostuksen tapoihin ja eroihin?

Vastauksissa toivotaan myös, että viestinnän rooli hankkeissa otetaan huomioon myös rahoitusta myönnettäessä. Toisaalta toivotaan, että rahoituksen suuruudessa osaltaan myös otettaisiin huomioon viestintä ja ylipäänsä tutkimuksen vaikuttavuuden ulottuvuus:

Voisiko rahoituksessa huomioida vieläkin voimakkaammin sen, että/jos hankkeen tulokset on popularisoitava ja saatettava laajan yleisön tietoon?

Kielentutkijoiden pitäisi aktiivisesti esitellä työtään mediassa populaarilla ja mielenkiintoa herättävällä tavalla. Samoin pitäisi osallistua mediassa ja somessa käytävään keskusteluun. Suomalaisten tutkijoiden pitäisi julkaista (myös) suomen kielellä. Tutkimushanketta rahoitusta varten arvioitaessa voisi ottaa huomioon odotettavien tulosten potentiaalin yleisen kiinnostuksen herättäjinä ja kielitietoisuuden lisääjinä. Yleensäkin kielitietoisuuden lisääminen kaikilla mahdollisilla (positiivisilla) keinoilla olisi tärkeää.

Olisi hyvä, jos tutkimusprojektien loppuvaiheessa olisi mahdollista saada lisää rahoitusta ja aikaa pelkästään tutkimuksen vaikuttavaan toimintaan. On myös tärkeä, että tämä toiminta arvioidaan akateemisessa piirissa, koska muuten on vaikea kilpailla tieteen alalla ja saada jatkorahoitusta. Esim. populaarijulkaisut voivat vaikuttaa kieliyhteisöihin, mutta niillä ei ole akateemista arvoa, jne.

Rahoituksen roolia tuodaan muutenkin esille. Rahoitukselta toivotaan pitkäjänteisyyttä ja toisaalta muistutetaan sen voimasta suunnata tutkimusta:

To continue financing of this type of projects to make the work of researchers on the language resources for minor Finno-Ugric languages permanent but not episodic.

Tutkijat hakeutuvat sinne, mistä on saatavilla rahoitusta ja meriittiä, joten rahoituksen kohdentamisella voi myös vaikuttaa yhteistyömuotoihin. Esim. sellaiset rahoitusta kaipaavat toimintamuodot kuin Tieteen termipankki tai kielipoliittisen tilanteen kartoitus osaltaan edistäisivät vuorovaikutusta ja näkyvyyttä.

Se tarvitsisi enemmän rahoitusta, nimenomaan soveltava puoli.

Osa vastaajista näkee ratkaisuna kielitieteellisen tutkimuksen vaikuttavuuteen **tutkimuksen sisällössä**, niissä teemoissa, joista ymmärrystä pitäisi lisätä. Yhtenä ratkaisuna ongelmiin nähdään esimerkiksi se, että tutkimusta pitäisi tehdä ajankohtaisista aiheista, esimerkiksi internetin tai sosiaalisen median vaikutuksesta kieleen ja kielenkäyttöön. Muitakin näkemyksiä on:

Lisää kielien ja kulttuurien välistä tutkimusta.

Pitäisi jatkaa avoimuudella, edesauttaa tutkimusmateriaalin dokumentointia sekä uudelleen käyttämistä. Voisi olla myös kielitieteellisten materiaalien käännöstä Venäjän suuntaan, jotta olisi helpompaa harjoittaa yhteistyötä sielläkin. Edistämällä yleisesti ymmärrettävää kulttuurista etymologiaa eli tietämystä siitä, miten sanojen ja sanontojen merkitykset muotoutuvat suhteessa muuhun kuin kieleen itseensä.

Jos ihmiset ymmärtävät, että kielet ovat kulttuuria ja kielten erilaisuus on rikkaus maailmassa, se auttaisi vähentää esim. rasismia (toivon mukaan!). Siinä mielessä on tärkeää, että saa tutkia pieniäkin kieliä. – Diskurssianalyysi antaisi kommunikaation tasoista lisää tukea?

Lisätä tietoa. Lisätä kieltä koskevia tutkimushankkeita, jotka kohdistuvat yhteisöihin (työpaikat, kaupunginosat, oppilaitokset) ja toisaalta tutkia kieltä ja kielenkäyttöä yhteiskunnan eri osa-alueilla koulutuksesta, politiikasta, taloudesta, hallinnosta perheiden arkeen.

Useassa vastauksessa ratkaisuna nähdään moni- tai poikkitieteellisyyden lisääminen:

Start with more language education in connection with other disciplines, for example, anthropologists should study some language too.

Enemmän hankkeita, joissa on erityyppisiä toimijoita mukana myös yvv-puolelta.

Olla esillä paikoissa, joissa kielentutkijoita ei ole näkynyt liiemmin, mm. teknisillä aloilla.

Lisäämällä poikkitieteellistä yhteistyötä ja kehittämällä vaikuttavuusmittareita.

Kiinteästi tähän nivoutuvat näkemykset siitä, miten toimintaa pitäisi suunnata, mihin suuntaan satsata ja millai-

siin yhteyksiin ja kontakteihin pitäisi tehdä avauksia. Moni kieliohjelmasta rahoitettu näki tarpeellisena yhtäältä monikielisyyden ja toisaalta vähemmistökieliä koskevien asioiden suuremman näkyvyyden:

Kyllä monikielisyydestä ja oikeudesta käyttää omaa äidinkieltään tulisi keskustella vieläkin enemmän.

En osaa sanoa mutta uskon että monikielisyydellä on kasvava merkitys tulevaisuudessa. Jos sitä nähtäisiin normaalina ja tunnistettaisiin yleisenä ilmiönä, yhteiskunta olisi ehkä myös vastaanottavaisempi suhteessa kielentutkimuksen vaikuttavuuksiin.

Kielen suhde elämään ja yhteiskuntaan esiin ja perustutkimukseen ja sen tiedottamiseen resursseja. Pitkäjänteiset rahoitukset. Monikielisyyden kuvaaminen etuna, ei haittana on juuri nyt ensiarvoisen tärkeä tehtävä! Tätä viestiä voisi hankkeena viedä maakuntiin, jotka voisivat yrittää ymmärtää monikielisyyden olevan maakuntien elinkeinostrategioiden kannalta erittäin tärkeää.

Monikielisyyden eri muotojen lisääntymien ja jatkuvasti muuttuva kielitilanne myös Suomessa edellyttävät, että niistä käydään monimuotoista julkista keskustelua. Vähemmistökieliä koskevat asiat ovat hyvin havainnollisia valtakielistenkin yhteisöjen kannalta. Vähemmistökieliä koskevien näkökulmien ja kysymyksen näkyvyyttä kannattaisi lisätä. Vähemmistöjen esiintuominen medioissa on kiinnostava mahdollisuus. Vähemmistöjen oma tekijyys aktivoi parhaiten. Yleisen julkisuuden lisäksi päättäjille ja asiantuntijoille kohdennettu esittäminen voisi toimia.

Monilla on myös opetukseen ja opettajayhteistyöhön liittyviä seikkaperäisiäkin näkemyksiä:

Oikeiden sidosryhmien saattaminen yhteen: tutkijat, opettajat, opettajankouluttajat, poliitikot...

Kielen tutkimuksen tuloksia pitäisi saada kielen opettajien tietoon ja tuottaa oppimateriaalia, jotta opettajat eivät opettaisi vanhaan tietoon pohjaten.

Yhteiskunnassa tarvittaisiin tosiaan asennemuutos. Jo peruskoulussa pitäisi tarjota monia olennaisia tietoja. 1) Suomen kieliopin peruspiirteitä tulisi vertailla ruotsiin, saksaan ja englantiin selittäen, mitä siltä suunnalta on omaksuttu kieleemme, koska yhteiset piirteet tekevät nämä kielet helpommiksi oppia. 2) Pitäisi kertoa, mitkä piirteet ovat omaperäisiä ja yhdistävät suomen kielen itäisiin kielisukulaisiimme. 3) Suomen kielen omaa kehityshistoriaa tulisi valaista syvällisemmin kuin vain suurenkin yleisön ymmärtämien lainasanavertailujen tasolla. 4) Kouluopetuksessa pitäisi käsitellä kielten diversiteettiä, aivan samalla tavoin kuin biologiassa tarkastellaan eliöiden diversiteettiä.

Maailman kirjakielten kirjoitusjärjestelmiä voitaisiin esitellä ja kertoa suomen systeemin helppoudesta. Samalla voitaisiin todeta, että suurin osa maailman kielistä on hyvin pieniä, uhanalaisia, vailla kirjakieltä ja todeta, että myös itse kielenpuhujat ja heidän kulttuurinsa ovat vaarassa hävitä maapallolta aivan kuten monet eliötkin. Näin päästäisiin avaamaan yhtä kielitieteilijöiden perustehtävistä eli mahdollisimman monen maailman kielen dokumentointia niin kauan kuin se on mahdollista. Tämä olisi myös todella tarpeellista monikulttuurisuuskasvatusta. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen pitää olla pitkäjänteistä ja perusta tietämykselle luodaan koulussa.

Vastauksissa tulee kuitenkin myös esille se, että perustutkimusta tulee voida tehdä, vaikka yksittäisen tutkimuksen välitöntä yhteiskunnallista ”hyötyä” ei ole nähtävissä:

Yliopistot ja säätiöt voivat järjestää tilaisuuksia, joissa kielentutkimusta popularisoidaan ja tuloksia tehdään tunnetummaksi. Suomenkielinen tietokirjallisuus on mielestäni oleellista. On kuitenkin tärkeää muistaa, että varsin suuri osa kielentutkimusta yksinkertaisesti vain on ja mielestäni saakin olla sellaista perustutkimusta, jota on kovin vaikea mitata yhteiskunnallisella vaikuttavuudella tai hyödyllä. Lisäksi yhteiskunnallisen vaikuttavuuden päämäärän korostamisella voi olla tieteessä sellainen ikävä sivuvaikutus, että tiede politisoituu liikaa ja sitä myös aletaan pitää lähtökohdiltaan puolueellisena.

Yliopiston akateeminen kapitalismi pitäisi saada loppumaan. Teknis-taloudellisten alojen mittarit eivät tue syvällistä humanistista tutkimusta. Journaaliartikkelien, erityisesti englanninkielisten, massatuotanto pitäisi saada loppumaan.

7.5 ROHKEUS REUNAEHTONA: ”ME PIDETÄÄN YLLÄ ALUSKASVILLISUUTTA, MISTÄ VOI VERSOA TUKKIPUITA”

Koneen Säätiön linjaa tukevansa rohkeita avauksia. Mitä rohkeus rahoituksessa merkitsee? Mitä se merkitsee vaikuttavuudelle? Kielitieteellinen toiminta on äärettömän monimuotoista. Sen piiristä nousee aiheita, joita on helppo yleistajuistaa tai jotka arjesta tuttuina ilmiöinä kiinnostavat myös suurta yleisöä. Tällainen on esimerkiksi kohteliaisuus, jota aihetta tutkinut, kieliohjelmasta tuettu Johanna Isosävi saa usein kommentoida mediassa. Median kiinnostusta on herättänyt myös vaikkapa korealaistaustainen tutkija Jeongdo Kim, joka teki väitöskirjan suomen kielen onomatopoeettisista sanoista.

Vähemmän mediaseksikästä voi olla esimerkiksi kieliteknologia, jonka tulokset ovat kuitenkin arjessa jatkuvasti läsnä vaikkapa tekstinkäsittelyssä, hakukoneissa ja puheentunnistuksessa. Tällainen vaikeammin suurelle yleisölle ymmärrettävä saattaa olla esimerkiksi professori Mikko Kurimon vetämä, kie-

lensisäistä tekstitystä kehittävä hanke. Siinä automaattisen puheentunnistuksen tutkimuksen parissa tehtävä tutkimustyö on kuitenkin valjastettu hyödyttämään ”lähes miljoonaa suomalaista, joille puhuttu kielimuoto ei ole helposti saavutettavissa” (ks. https://blogs.helsinki.fi/nykykielet/tag/tekstitys/). Samantyyppinen kieliyhteisölleen merkittävä, mutta luultavasti suomalaiselle maallikolle hankalammin avautuva voisi olla myös pohjoishantin Shuryshkarin kirjakielen kieliopin ja muiden apuneuvojen laatimiseen keskittyvä Merja Salon hanke, jonka ortografian kehittämisessä on kuitenkin myös kohdattu ristiriitoja kirjakielen käyttäjien ja tutkijoiden välillä.

Varsin hyvä esimerkki on myös monikymmenvuotista toimitustyötä vaativa Vanhan kirjasuomen sanakirja, jota esitettiin ”keskeytettäväksi” (Kotus-työryhmä 2010) osana valtionhallinnon tuottavuusohjelman leikkauksia (Opetusministeriö 2005). Sanakirja pelastui Koneen Säätiön tuella: se sai ensimmäisen rahoituksen vuonna 2011, ja tuki on jatkunut myös kieliohjelman päättymisen jälkeen.

HIIDENKIVELTÄ NÄKYY: TUOTTAVUUSOHJELMA MURJOO SANAKIRJAN

Otsikko Hiidenkivi-lehdessä 2/2010.

VANHAN KIRJASUOMEN SANAKIRJA PELASTUI SÄÄTIÖTUELLA

Otsikko Maaseudun Tulevaisuudessa 1.12.2011

Vaikka rohkeus helposti samastetaan dynaamisuuteen ja ajankohtaisuuteen ehkä niin sanottuun ketteryyteenkin, on myös rohkeaa tukea työtä, josta ei ole odotettavissa nopeita tuloksia. Esimerkiksi aineistohankkeissa on aikaperspektiivi, jota asiaatuntematon ei helposti tule ajatelleeksi. Tallennettu tieto ei saa kadota, vaikka ohjelmistot ja laitteet muuttuvat ja vanhentuvat. Digitaalisen informaation pitkäaikaissäilytyksellä pyritään takaamaan tiedon säilyminen kymmenien, jopa satojen vuosien ajan. Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimittaja tuo haastattelussa toimintaan aikaperspektiivin:

Me ei tehdä tätä sanakirjaa vain tän päivän ihmisille, vaan se on pohjimmiltaan kertaalleen tehtävä sanakirja, jonka on tarkoitus palvella vuosisatoja. (Pirkko Kuutti haastattelussa)

Erityistä pitkäjänteisyyttä vaativaa työtä on kieliohjelman puitteissa tehty paitsi aineistohankkeissa ja monissa sanakirjoissa myös esimerkiksi kielten muutosprosesseja monitieteisesti tutkivissa hankkeissa. Voikin sanoa, että on rohkeaa tukea pitkäkestoista, huolellista ja aikaa vievää työtä: se vaatii luottamista ja luottamusta. Ilona Herlin säätiön hallituksesta kuvasi haastattelussa säätiön roolia niin, että ”me pidetään yllä - - tätä aluskasvillisuutta, mistä voi versoa sitte näitä uusia tukkipuita”.

On rohkeaa tukea hulluja ideoita, joiden alussa ei tiedä, miten käy. Täl-

lainen on ollut esimerkiksi Veronika Laippalan ja Filip Ginterin hanke, jossa tavoitteena oli saada koko suomenkielinen internet kieliaineistoksi. Haastattelun mukaan se oli ”hullu idea”, jota ”me ei ehkä ihan loppuu asti oltu ajateltu - - sittemmin kävi ilmi, että ketään maailmas ei tiedä, miten se pitäs fiksusti tehdä.” Hanke kuitenkin onnistui. Heikkilä ja Niiniluoto (2016: 76) pitävätkin säätiörahoituksen etuna säätiöiden kykyä ”ottaa riskejä ja ennakoida, rahoittaa myös aluksi hullulta mutta lopulta nerokkaaksi osoittautuvia hankkeita”. Juuri näin on tapahtunut myös joissakin kieliohjelman hankkeissa.

7.6 KIELI-ILMASTO: VOIMIA JA VASTAVOIMIA

Ohjelman suuria tavoitteita on ollut kieli-ilmastoon vaikuttaminen. Käsite on abstraktio ja metafora, joka vaatii avaamista: Missä määrin ja millä tavalla on olemassa jokin laajempi ”ilmastoksi” käsitettävä kieleen liittyvä ilmiö? Miten, missä ja ketkä sitä kokevat, miten se ilmenee ja miten sitä voi mitata? Kysymys vaatii myös vaikuttavuuden olemuksen pohdintaa – kuten vaikuttavuuden arviointi muutenkin. Missä määrin siis kyse on eri ihmisten ja yhteisöjen paikallisista kokemuksista, missä määrin jostakin yleisemmästä, globaalimmasta? Entä tarvitseeko ilmiön olla jollakin tapaa yleisemmäksi luonnehdittava ollakseen vaikuttava?

Ajattelen kieli-ilmaston olevan kieleen ja kieliin liittyvien asenteiden suoraa ja epäsuoraa ilmaisemista ja ilmenemistä. Aivan kuten sää eroaa ilmastosta, yksittäiset asenteen ilmaisemiset eivät tee ilmastoa: on nähtävä linjoja, suuntia ja ehkä muutoksiakin. Kieli-ilmasto voi ilmetä erilaisessa julkisessa keskustelussa: yhtä hyvin suullisessa tai kirjallisessa keskustelussa eduskunnassa kuin internetin keskustelupalstoillakin. Se voi ilmetä myös ihmisten kasvokkaisissa kohtaamisissa arkisissa tilanteissa, asioinnissa, julkisissa tiloissa, liikenteessä ja opetuksessa. Kieli-ilmasto elää ja ilmenee myös poliittisissa ratkaisuissa, lainsäädännössä ja linjanvedossa ja viime kädessä niiden toimeenpanossa ja resurssien suuntaamisessa. Tällaisista seikoista seurataan myös esimerkiksi kielellisten oikeuksien toteutumista (ks. Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit 2018: 12). Arkisten kohtaamisten maailma ja poliittisten päätösten maailma ovat suhteessa toisiinsa ja vaikuttavat toinen toisiinsa.

Kielentutkimuksen näkökulmasta ja sen termein kyse on esimerkiksi diskursseista ja siitä, miten kielestä puhutaan ja millaisiin kehyksiin puheenaiheet asettuvat. Ilmiselvä lähikäsite on myös kieli-ideologia, jonka tai jotka Sari Pietikäinen (2012: 411) sanoo ymmärtävänsä ”kieltä, sen käyttämistä ja käyttäjiä koskevina dynaamisina diskursiivisina määritelminä ja kuvauksina”. Edelleen Pietikäisen mukaan:

Vaikka kieli-ideologiat ovat juurtuneet historiallisiin käyttöyhteyksiin, ne ovat kuitenkin aina lokaalisesti tuotettuja ja yksilöllisesti koettuja. Kieli-ideologiat rakentuvat ja muokkautuvat siis yhtäaikaisesti yhteisöllisesti ja yksilöllisesti. (Pietikäinen 2012: 411.)

Pietikäinen (mts. 412) korostaa kieli-ideologioiden olevan seuraamuksellisia ja luonteeltaan myös poliittisia. Myös kieliasenteita ja asennoitumista kieleen ja kieliin on tutkittu esimerkiksi kielisosiologian piirissä (ks. esim. Kunnas 2006: 231–232; Mäntynen & Halonen & Pietikäinen & Solin 2012: 327, ks. myös esim. Ihalainen & Saarinen & Nikula & Pöyhönen 2011). Tämän arvioinnin puitteissa kielitieteellistä diskurssi- tai kieli-ideologia-analyysiä ei ole ollut mahdollista tehdä aineiston ja toimeksiannon laajuuden vuoksi. Siksi lähestyn aihetta yhtäältä kieliohjelman hanketoimijoiden näkemysten sisällönanalyysin ja toisaalta erilaisten raporttien ja muun kirjallisuuden kautta. Arvioitavana on paitsi kieli-ilmasto itsessään myös kieliohjelman vaikutus siihen.

Tämänhetkistä kieli-ilmastoa Suomessa voinee kuvata tavalla, jonka moni kieliohjelman kyselyvastaajakin on tuonut esille (ks. lukuja 5.6 ja 5.7): yhteiskunnan kahtiajakautuneisuus näkyy ja tapahtuu myös siinä. Kielellistä ilmastoa seurataan säännöllisesti muun muassa Kielibarometrillä, jolla selvitetään erityisesti kansalliskieliin, suomeen ja ruotsiin liittyviä kokemuksia. Arvioinnissa on ollut käytettävissä barometri vuodelta 2016 (Kielibarometri 2016), ja sen mukaan sekä suomen- että ruotsinkieliset ovat kokeneet **kielellisen ilmapiirin huonontuneen**, ja ruotsinkielisistä vastaajista peräti 44 % ilmoittaa kokeneensa häirintää tai syrjintää arjessaan. Saamebarometri (2016) taas kertoo esimerkiksi, että ”saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat yleisesti ottaen heikosti”. Myös keskittyneet mediamarkkinat voivat olla uhka erityisesti vähemmistömedialle: median monimuotoisuutta selvitelleessä hankkeessa tuotiin esille, että ”vain osalle Suomen vähemmistöistä, käytännössä ruotsinkielisille ja saamelaisille, on tarjolla omaa mediaa” (Mediamarkkinat 2016).

Erilaisia vihapuheraportteja on viime vuosina ilmestynyt ainakin kolme: oikeusministeriö (OM 2016) julkaisi 2016 selvityksen vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Raportti (OM 2016: 67–80) kertoo muun muassa niistä häirinnän ja syrjinnän kokemuksista, joihin maahanmuuttajataustaiset joutuvat esimerkiksi vieraskielisyytensä tai puutteellisen suomen kielen taitonsa vuoksi.

Sisäministeriö asetti 2018 työryhmän ”laatimaan ehdotuksia rikoslailla rangaistavan vihapuheen ja lailla kielletyn häirinnän tehokkaammaksi kitkemiseksi. Työryhmä käsitteli työssään myös vihakampanjoita ja maalittamista” (Sanat ovat tekoja 2019; kuvailulehti). Työryhmän raportti käsittelee vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien

tehostamista. Raportissa (s. 29) referoidaan Owal Groupin (2017) selvitystä vihapuheen vaikutuksista. Selvityksen 735 ”validista vastauksesta” (mts. 8) 583:ssa eli lähes 80 %:ssa kerrottiin nähdyn tai kuullun ”johonkin vähemmistöryhmään kuuluvaan henkilöön tai vähemmistöryhmään kohdistuvaa vihapuhetta tai häirintää viimeisen 12 kuukauden aikana” (mts. 15). Kyselyn ”vastaajista 61 % oli tunnistanut vihapuheen kohdistuneen vieraskielisiin, ulkomaan kansalaisiin tai maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin. - - Kaikkiin vähemmistöryhmiin, myös saamenkielisiin ja suomenruotsalaisiin kuitenkin kohdistui vihapuhetta ja häirintää.” (Sanat ovat tekoja: 29)

Vuonna 2019 taas valmistui osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaa raportti vihapuheen vaikutuksesta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Viha vallassa 2019). Selvitys toistaa samaa kuin aiemmat tutkimukset: erityisesti ruotsinkielisiin kohdistuu suoranaista kielivihaa, jonka johdosta ihminen voi välttää puhumasta äidinkieltään julkisella paikalla (mts. 28). Myös saamelaisten kokemasta vihapuheesta raportoidaan, mutta vastaajajoukko on vähäinen (mts. 34).

Kieli-ilmastossa on siis suomalaisittain nähtävissä varsin huolestuttavia piirteitä. Siihen liittyy toisaalta sitä, että kielelliset oikeudet eivät välttämättä toteudu kovin hyvin. Siihen kuuluu kuitenkin myös sitä, että edes perusoikeudet, kuten yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys eivät aina toteudu. Huolestuttavia uutisia kuullaan toistuvasti myös Venäjältä (ks. myös lukua 5.7), jossa kansallisen ja valtiollisen yhtenäisyyden nimissä vahvistetaan venäjän kielen asemaa, jopa maan rajojen ulkopuolella (ks. Lähteenmäki 2015). Kesällä 2018 duuma hyväksyi vähemmistökielten opetusta koskevan lain, jonka mukaan ”näiden kielten opetuksesta tehtiin vapaaehtoista, kun aiemmin alueelliset parlamentit olivat itse saaneet päättää vähemmistökielien pakollisuudesta. Uusi laki on synnyttänyt laajoja protesteja ympäri Venäjää”. (Muhonen 2019). Juuri tätä lakia protestoidakseen Udmurtian yliopiston humanistisen instituutin johtaja Albert Razin päätyi järkyttävään ratkaisuun ja teki syyskuussa 2019 polttoitsemurhan (Hakala 2019). Venäjällä ulkomaisia toimijoita, kuten kansalaisjärjestöjä ja mediaa, taas on rajoittanut vuodesta 2012 lähtien ns. agenttilaki (esim. Kulmanen 2019).

Kieli-ilmastoa muokkaa myös **keskustelu englannin kielen asemasta**. Taina Saarisen (2019: 3) mukaan englannista alettiin 2013 julkisemmin keskustella ”saalistajakielenä (*predator language*), joka tappaa pienemmät kielet”. Englannin asema kytkeytyy Saarisen mukaan (mp.) huoliin esimerkiksi yliopistojen opetuskielestä ja esimerkiksi kokonaan englanninkielisistä maisteriohjelmista. Se kytkeytyy myös keskusteluun kielivalinnoista peruskouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa, joissa muut kielet, kuten ranska, saksa, venäjä tai italia jäävät yhä

useammin valitsematta (esim. Tamperelainen 16.9.2019).

Huoli englannin vallasta oli vahvasti taustalla, kun suomen kielen lautakunta julkaisi syksyllä 2018 kannanoton kielipoliittisen ohjelman laatimiseksi (Suomen kielen lautakunnan kannanotto). Kannanotossa korostetaan kansalliskielten merkitystä pääsyssä suomalaisen kieliyhteisön jäseneksi. Siinä tuodaan samalla esille, että ”maahan tulleiden äidinkielten opetuksen on oltava nykyistä suunnitelmallisempaa”. Kannanotto sai melko paljon julkisuutta, ja sukeutuneeseen keskusteluun ottivat kantaa myös Jyväskylän yliopiston kielentutkijat. Keskisuomalaisessa julkaistussa mielipidekirjoituksessaan he peräsivät monikielisyyden tukemista vastakkainasettelun sijaan (Ennser-Kananen & Nikula-Jäntti & Pitkänen-Huhta & Pöyhönen & Saarinen & Skinnari 2018). Tutkijat yhtyivät lautakunnan näkemykseen oman äidinkielen opetuksen kehittämisen tarpeesta. He pitivät kuitenkin huolestuttavana, jos englannin ja kansalliskielten välille syntyy vastakkainasettelua. Tutkijat kiteyttivät sanomansa näin:

> Asettamalla muut kielet uhkaksi tuetaan samalla politiikkaa, joka toiseuttaa suomalaiset, joiden ensikieli ei ole suomi tai ruotsi. (Ennser-Kananen ym. 2018)

Taina Saarinen (2019: 3–4) näkee huolen suomen kielen asemasta nousevan siitä perustellusta kysymyksestä, mikä rooli kielellä on tiedon ja oppimisen rakentamisessa. Saarinen näkee laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa kuitenkin kytköksiä myös uusnationalistiseen kehitykseen ja populismin lisääntymiseen. Ilmiö, joka kieliohjelmaa suunniteltaessa tunnistettiin, tuntuisi siis olevan vallassa.

Huolestuttaville ilmiöille on kuitenkin vastavoimia. Tiedebarometrin (2019: 45) mukaan Suomessa yhä luotetaan tieteeseen, vaikka sosiaalista mediaa seuraamalla voisi luulla toisin. Valtiovalta taas hakee toimia syrjinnän ehkäisemiseksi jopa hallitusohjelmassa (Hallitusohjelma 2019), jossa tavoitteena on muun muassa lisätä tietoisuutta vähemmistöasioissa ja varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen. Uusia sukupolvia pyritään johdattelemaan kielitietoisuuteen opetussuunnitelmasta lähtien (POPS 2014: 28). **Opetussuunnitelman toimeenpanoon** kieliohjelman eri hankkeet antavatkin eväitä. Minna Harmanen, opetusneuvos Opetushallituksesta on kokenut esimerkiksi Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hankkeen toimivaksi. Hyödyllisenä hän kokee myös Kertomuksen vaarat -projektin, jota Koneen Säätiö myös on tukenut, ei kuitenkaan osana kieliohjelmaa. Myös erilaiset toiminnallista kielenopetusta kehittävät hankkeet ovat nykykouluille yleensä tarpeellisia. Harmanen peräänkuuluttaa kuitenkin lisää tutkimusperustaisia näkökulmia, joita voisi kouluissa soveltaa. 2020-luvun lasten ja nuorten arki on yhä monikielisempää: se mikä vanhemmille ihmisille on ihmetyksen

aihe, on nuoremmille luonteva osa elämää (ks. esim. Lehtonen 2015). Institutionaaliset käytännöt on kuitenkin saatava vastaamaan muuttuneita ja muuttuvia tarpeita ja tilanteita.

Lisääntyneen vihapuheen ja toisaalta arkisen ja luontevan monikielisyyden ohella on nähtävissä merkkejä muistakin hämmentävistä ristiriitaisuuksista, vastakkaisista voimista, jotka muodostuvat osin yksityisen ja julkisen toiminnan välille, osin säädös- tai ohjelmatason linjausten ja niiden toimeenpanon välille. Vuonna 2019 oli nähtävissä erilaisia merkkejä siitä, **että tietoisuus kielen roolista ja merkityksestä yhteiskunnassa on kasvanut**. Yksi merkittävimmistä on se, että hallitusohjelmassa (Hallitusohjelma 2019) oli useita kieleen liittyviä mainintoja. Kieliohjelman kyselyvastaajat näkivät myös esimerkiksi tietoisuuden karjalan kielen tilanteesta kasvaneen. Haastatteluissa tuli tosin esille tummempia sävyjä: nähtiin, että vaikka Suomi nykyään raportoi karjalan tilanteesta, raportointi ei johda mihinkään: raportoinnista ei seuraa toimenpiteitä kielen hyväksi.

Joskus näkyvyys ja siitä mahdollisesti seuraava vaikutus ja vaikuttavuus on yllättävää ja ennakoimatonta. Esimerkiksi tästä käy se, että Britannian yleisradioyhtiö BBC nosti ivalolaisen kolttasaamelaisaktivistin, Sara Wesslinin ”sadan vaikutusvaltaisimman ja innoittavimman naisen listalle” (Lehmusvesi 2019). Mielenkiintoinen kotimainen avaus oli Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, THL:n, 27.11.2019 järjestämä seminaari ymmärrettävän kielen teemasta. Seminaari osoitti, että yhteiskuntatieteissä on alettu yhä vahvemmin nähdä kielen merkitys esimerkiksi osallisuudessa. THL:n tasa-arvotiedon keskus taas pitää esillä kielen merkitystä sukupuolitietoisessa viestinnässä. Myös selkokielen tarpeesta ollaan yhä tietoisempia. Selkokielen kohderyhmän tarpeitten täyttymisestä on raportoitu esimerkiksi Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön toteutumisesta (2017), mikä on huomionarvoista, koska selkokielen käyttäminen ei (vielä) ole lakisääteistä. Selkokieli ei ollut kieliohjelmassa edustettuna, mutta siihen liittyviä hankkeita on tuettu melko voimakkaasti ohjelman jälkeen.

Loppuvuodesta 2019 kieliaiheiseksi uutiseksi Suomessa nousi se, että Kela rekrytoi lisää kielenhuoltajia (Harju 2019). Tapaus ja sen uutisointi on huomionarvoinen monestakin näkökulmasta. Laitoksessa oli vuosikymmeniä vain yksi kielen asiantuntija, nimikkeellä kielenhuoltaja. Vuonna 2019 saatiin laitokseen toinen vakinainen kielenhuoltaja, ja loppuvuodesta haettiin kolmea määräaikaista kielenhuoltajaa. Resurssien kasvu on siis suhteellisesti huomattava. Se on huomattava myös koko Suomessa, sillä valtion virastoissa on Verohallintoa lukuun ottamatta varsin vähän kielenhuoltajia tai muita kielen asiantuntijoita (kääntäjien lisäksi). Suunnilleen sama tilanne on kunnissa.

Kaksi vakinaista ja kolme määräaikaista työntekijää on siis tässä ympä-

ristössä myönteinen uutinen, vaikka näkökulma voisi olla toinenkin. Esimerkiksi Kelassa on yli 7 200 työntekijää ja toiminnan pääasiallinen sisältö on tekstien tuottaminen: tekstien, kielellisten merkityskokonaisuuksien varassahan lait ja julkinen valta tulevat oleviksi (Tiililä 2015). Viisi kielen asiantuntijaa on tässä työntekijämäärässä vähän. Vaikka laitoksessa on myös viestinnän asiantuntijoiden joukko, tehtävää riittäisi myös nimenomaan kielen asiantuntijoille.

Tässä havainnollistuvat Miettisen ym. (2015: 274) pohdinnat vaikuttavuuden urakehitysulottuvuudesta: suomen kielen asiantuntijoiden osaamista ei ainakaan julkisella sektorilla juuri haeta ja hyödynnetä, ja tätä vaikuttavuuden ulottuvuutta pitäisi kehittää. Helsingin yliopiston Humanistisen tiedekunnan dekaani Pirjo Hiidenmaa kiteytti haastattelussa kielen asiantuntijoiden roolia niin, että ”diskurssien ymmärtäjänä ja purkajana” kielentutkijoiden pitäisi ottaa isompi rooli.

Asiantuntijalaitosten ja virastojen lisääntynyt kielitietoisuus tapahtuu ajassa, jossa olisi toisaalta tarpeen selvittää, onko kielentutkimuksen ja -opetuksen yliopistolliselle asemalle tapahtumassa muutoksia. Onko esimerkiksi nähtävissä merkkejä, heikkoja signaaleja, statuksen laskusta? Helsingin kauppakorkeakoulun kielten ja viestinnän laitos hävisi Aalto-yliopistoa muodostettaessa vuonna 2010. Suomen kielen ja viestinnän professuuri muuttui organisaatioviestinnän professuuriksi. Organisaatioviestinnän yksikkö taas kuuluu johtamisen laitokseen. Vaasan yliopiston kielitieteellinen koulutus ja tutkimus siirrettiin syksyllä 2017 Jyväskylään. Vaasaan jääneet tutkijat, joilla on kielitieteellinen tausta, työskentelevät nyt markkinoinnin ja viestinnän yksikössä.

Aallossa ja Vaasassa prosessit ovat siis olleet erilaiset, mutta pohdin, voiko *kielen* häviämisen yksiköiden nimistä nähdä signaalina kielitieteellisen tiedon statuksen laskusta. Tällaisissa prosesseissa se toiminto, joka ei nimessä edustu, voi joutua kamppailemaan resursseista ja ehkä olemassaolostansakin. Toiminnon häviäminen nimestä voi ennakoida ja edesauttaa itse toiminnon supistumista. Aiheesta keskusteltaessa Pirkko Nuolijärvi kuitenkin muistutti, että tämän voi myös nähdä osana yliopistojen profiloitumista, sillä Jyväskylässä taas kielentutkimuksen asema on muutoksen myötä vahvistunut, ja ”tutkimuksen suuntaaminen, metodien valinta ja yhteistyöhalukkuus muiden alojen tutkijoiden kanssa vaikuttavat lopulta ratkaisevasti siihen, mikä asema kielentutkimuksella on eri yliopistojen ympäristössä.” (Nuolijärvi sähköpostitse 6.1.2019.)

Ja edelleen, samaan aikaan, kun muualla yhteiskunnassa näyttää tapahtuvan kielitietoisuuden kasvamista, Suomen ainoa yliopistojen ulkopuolinen kielen asiantuntijalaitos, Kotimaisten kielten keskus, supistuu supistumistaan. Laitoksen resursseja supistettiin ensimmäisen kerran 2008 osana valtionhallinnon tuottavuusohjelmaa. Vuoden 2008

voimakas vastustus, kuten noin 10 000 kansalaisen vetoomus laitoksen puolesta, saattoi katkaista vielä radikaalimmat supistussuunnitelmat. Sittemmin laitos on kuitenkin kaikessa hiljaisuudessa tasaisesti pienentynyt. Henkilöstö väheni ensin noin sadasta reiluun 80:een, ja vuoden 2019 lopussa henkilöstömäärä oli 72.

Kun tällaisia suuntauksia näkyy, onkin nähdäkseni syytä seurata valppaasti, millaisella asiantuntemuksella kasvavaan kielitietoisuuteen vastataan. Moni- ja poikkitieteellisyys luo edellytyksiä uusille näkökulmille ja uudenlaiselle ymmärrykselle. Selvää kuitenkin on, että esimerkiksi viestintätieteet eivät korvaa kielitiedettä, kuten ei kielitiede viestintätieteitä: yhteiskunta tarvitsee myös osaajia, joilla on kyky analysoida nimenomaan kieltä, sen pienimmiltä vaikuttavia piirteitä myöten. Yhteistyö esimerkiksi yhteiskuntatieteilijöiden kanssa on hedelmällistä, kun eri alojen osaajat tuovat juuri oman osaamisensa keskusteluun. Kielen analyysin tarvitaan kuitenkin kielentutkijaa.

7.7 KIELIOHJELMAN (KIELI)POLITIIKKA: KIELTEN TUKEMINEN ON IHMISTEN JA YHTEISÖJEN TUKEMISTA

Kieliohjelma syntyi ja toimi tällaisen kielellisen ilmapiirin vallitessa. Mutta onko ohjelmalla itsellään ollut vaikutusta kielelliseen ilmapiiriin? Ohjelma on mahdollistanut satojen kielen, tieteen ja taiteen asiantuntijoiden toiminnan, tutkimuksen ja jalkautumisen merkityksellisen työn äärellä ja äärelle:

> Mut ite ainaki koen, että se on ollu merkityksellistä työtä - - ei ole sitä tulosta mitä nyky-yliopisto laskee, mutta se yhteiskunnallinen vaikutus on sit se, et tavallaan semmosta työtä mitä on tehty tän yhden vähemmistökielen hyväksi. - - Sen takii mäki sanoin, että mä päätin tehä ton pelastaakseni äidinkieleni, mutta kyllä se koville otti. (Lea Siilin haastattelussa)

Kieliohjelman toiminnan monimuotoisuudella on suora yhteys sen vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen. Siksi teen myös yhteenvetoa ja päätelmiä useammasta näkökulmasta: 1) perinteisen kielipolitiikan jaottelun näkökulmasta, 2) vaikuttavuuden näkökulmasta sekä 3) osallisuuden eri ulottuuksia tarkastelemalla.

Kieliohjelmassa on ollut nähtävissä kaikki kielipolitiikan osa-alueina nähdyt ulottuvuudet, nimittäin vaikuttaminen **kielen asemaan, kieleen itseensä, kielen opetukseen** sekä **kieliteknologiaan** (Hakulinen ym. 2009: 141; Hornberger 2006: 29; Latomaa & Nuolijärvi 2002: 167). Nämä kaikki vaikuttavat toinen toisiinsa, mutta voisi ehkä nähdä, että vaikuttaminen kieleen itseensä (esimerkiksi kirjakielen kehittäminen), kielen opetus ja kieliteknologia luovat edellytyksiä kielen aseman vahvistumiselle. Jos suunta nähdään näin, kieliohjelma on epäilemättä vaikuttanut myös uhanalaisten suomalais-ugrilaisten kielten

asemaan, sillä kaikkia näitä osa-alueita on ohjelmassa edistetty mittavasti – Venäjällä sen politiikan luomissa rajoissa.

Vaikuttavuuden ulottuvuuksia tarkasteltaessa hyödyllinen on, kuten aiemmin todettu, Miettisen ym. (2015) jaottelu vaikuttavuuden **epistemologiseen, artefaktuaaliseen ja institutionaalis-kommunikatiiviseen ulottuvuuteen** täydennettynä vielä **urakehityksen** tarkastelulla.

Kokonaisuutena ohjelmassa on ollut kaikkia näitä ulottuvuuksia, mutta yksittäisissä hankkeissa ei ole aina mukana kaikkia. Kieliohjelma on tuonut tietoa ja ymmärrystä asioihin esimerkiksi tieteellisten julkaisujen muodossa. Siihen on myös varsin näyttävästi liittynyt tiedonsiirron välineiden kehittäminen aina sanakirjoista fonttien kehittämiseen asti. Hankkeissa on ollut myös institutionaalis-kommunikatiivista ulottuvuutta. Voisi ehkä silti pohtia, olisiko tämä se ulottuvuus, jota pitäisi vielä monissa yhteyksissä vahvistaa. Silloin olisi myös mietittävä, ketkä muodostavat minkäkin tavoitteen kannalta keskeisen sidosryhmän ja mihin institutionaaliseen kehikkoon pitäisi vaikuttaa.

Esimerkiksi Vanhan kirjasuomen sanakirja tuottaa tietoa ja ymmärrystä kielen historiasta. Se on ”kappale suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin historiaa” (ote haastattelusta) ja tarjoaa tämän teknisesti hyvässä ja saavutettavassa muodossa: ”sanakirjassa yhdistyy jännittävällä tavalla vanha aihe ja moderni sähköinen tekniikka” (ote haastattelusta). Sanakirja on myös varsin verkostoitunut, ja se on pysyvyyttään alansa eräänlainen keskus. Sanakirjan merkitys on humanistille selvä, sillä historiaa tuntematta ei voi täysin ymmärtää nykyisyyttä. Koneen Säätiö tukee siten tärkeää työtä, mutta mistä johtuu, että tätä tukea ei enää tule julkisista varoista (vrt. Tiitta 2018: 229)?

Sit mä kyllä ite nään myöskin, ku meillä on nyt täällä Suomessa perustettu nää isot sanakirjahankkeet, niin tää on yksi niistä ja se on niinku koko paketti. Ja jos me halutaan, että meillä on kirjakieli, mitä toivottavasti halutaan, nii tää kuuluu siihen pakettiin. Kirjakieli, jolla on historia, niin sillä on myös tulevaisuus tai toisinpäin, kirjakielellä on tulevaisuus, jos sillä on historia. (Pirkko Kuutti haastattelussa)

Viimeisen näkökulman kieliohjelmaan haen **osallisuuden** käsitteestä. Palataan sitä ennen kuitenkin humanistisen ja erityisesti kielentutkimuksen rooliin ja arvoon, joihin liittyviä myyttejä Heikkilä ja Niiniluoto (2016) purkavat. Yksi humanistisen tutkimuksen keskeisimmistä merkityksistä on lisätä ymmärrystä ihmisestä ja ihmisistä. Se voi olla vaikkapa sen tuomista näkyviin, että ”monenlaiset ihmiset ovat eri kielten kanssa tekemisissä ja löytävät keinoja selvitä ja kommunikoida” (H. Lappalainen haastattelussa).

Kun on kyse vähemmistökielistä, tulee vastaan ilmiöitä, joita enemmistökielten puhujien voi olla vaikea käsittää. Haastatteluissa tuotiin esille, että ”vähemmis-

tökieli voi olla puhetapa, jolta puuttuu nimilappu", ja silloin kielitietoisuuden lisääminen voi olla niin perustavanlaatuista, että oma kieli saa nimen. Nimeäminen taas vaikuttaa kohteluun, sillä ei voida kohdella esimerkiksi yhteisönä sellaisia, joiden olemassaolosta ei olla tietoisia:

Ja sitten meilläkin on sellanen opiskelija, jolle täällä opiskeluaikana selvis, että hänen isoäitinsä olikin karjalankielinen. Hän oli vaan lapsena ajatellu, että mummo puhuu vähän kummallista suomea, kummallista murretta. Eikä hänelläkään ollut niinku suvussa kulkenut sitä tietoa siitä karjalaisuudesta, sitä oli niin pidetty peitossa. (Helka Riionheimo haastattelussa)

Nii ja sit ku siitä ei puhuttu. Vaikka mäki oon kasvanu kodissa, jossa puhuttiin karjalaa monen sukupolven voimin, mut en mä tienny siis mikä kieli se on. Ku siitä ei puhuttu missään koulussa tai missään. Se oli vaan se kieli, mitä me puhuttiin kotona. Ja sit mä aina ihmettelin äidin mummilassa, kun äiti on täältä Pohjois-Karjalasta, nii ku ne puhu niin eri tavalla ja samoilla tavaroilla oli eri nimet. Nii mä sitä aina ihmettelin mielessäni, että minkä takia toinen mummi teki näin ja toinen sano näin. (Lea Siilin haastattelussa)

Kielellä onkin keskeinen ja moniulotteinen rooli osallisuuden kokemuksen syntymisessä, ja kieliohjelman voi nähdä ennen kaikkea ohjelmana, joka on lisännyt mahdollisuuksia yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen – vaikka sen julkituotu päämäärä oli kielten aseman vahvistaminen. Kieli ei elä ilman sitä käyttäviä ihmisiä ja yhteisöjä, ja kielen aseman vahvistaminen vahvistaa samalla myös kielenkäyttäjiä. Kielen kautta ihminen kiinnittyy yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Näitä osallistumisen mahdollisuuksia on luotu esimerkiksi monenlaisin hankkein, joissa on kehitetty S2-kielenopetusta, tuettu lukuliikkeitä tai kehitetty kielenkäytön edellyttämiä teknisiä välineitä. Kielen sekä kieli- ja kommunikointitaidon merkitys on keskeinen esimerkiksi toimeentulon tai hyvinvointipalveluiden hankkimisessa, työllistymisessä sekä erilaisessa asioinnissa. Työllistyminen tai avun ja palvelujen hakeminen ja käyttäminen taas ovat edellytyksiä sille, että ihminen saa käyttöönsä "riittävät aineelliset resurssit". Tämä on Helka Raivion ja Jarno Karjalaisen (2013: 16) osallisuuden mallinnuksessa ns. *having*-ulottuvuus. Malli on, kuten Raivio ja Karjalainen toteavat, osin jopa sanasanaista toistoa muista samantyyppisistä. Alila, Gröhn, Keso ja Volk (2011: 7) puhuvat samoista ulottuvuuksista sosiaalisen kestävyyden kehikossa. Heidän mukaansa yhtenä sosiaalisen kestävyyden edellytyksenä on "[r]iittävän toimeentulon, riittävien hyvinvointipalvelujen ja turvallisuuden takaaminen". Jos nämä edellytykset eivät toteudu, eriarvoisuutta purkavat mekanismit toteudu ja ihmiset jäävät esimerkiksi sosiaaliturvan ulkopuolelle (ks. Tiililä 2017).

Toinen osallisuuden ulottuvuus tai sosiaalisen kestävyyden edellytys on *acting*-ulottuvuus, joka viittaa siihen, että ihminen on omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa toimijana. Tällainen toimijuus edellyttää muun muassa kieli- ja kulttuuritietoa ja -taitoa, jonka pohjalta ymmärtää yhteiskunnan ja yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaa, käsitteitä ja rakenteita. Jos tällaista toimijuutta ei ole, ihmisen haavoittuvuus ja johdateltavuus lisääntyy. Luottamus viranomaisiin ja demokraattiseen järjestelmään voi vaarantua ja osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan vähentyä. Vaihtoehtoiset rakenteet, yksinkertaiset totuudet, populismi ja ääriliikkeet taas voivat vetää puoleensa. Kielitaito ja -tieto antaa eväitä toimia maailmassa ja lukea maailmaa ja sen viestejä myös kriittisesti, esimerkiksi disinformaation tunnistaen.

Ja mulle sit taas kirjakieli on myöskin niinku tasa-arvoa yhteiskunnassa, että en sillä tavalla niinku koe, miten kään edustavani pelkästään mitään tutkimuseliittiä. (Pirkko Kuutti haastattelussa)

Kolmantena Raivion ja Karjalaisen osallisuuden mallissa on *belonging*, jolla viitataan yhteisöihin kuulumiseen (ks. myös Alila ym. 2011: 11). Tällaisessa osallisuuden muodossa ihmisellä on tulkintani mukaan joukkoon kuulumisen kokemus: kokemus siitä, että maailma sisältää myös minut ja minunlaiseni. Kielen rooli on tässäkin kahtalainen: Voidaan saada kokemus siitä, että oma kieliyhteisö on ympäröivässä yhteiskunnassa hyväksytty ja edustettu. Juuri kielellä oma viiteryhmä, kuten vaikkapa sukupuoli, myös tulee edustetuksi tai jää ulkopuolelle esimerkiksi julkisessa puheessa, mediassa tai lainsäädännössä.

Jos humanistista tutkimusta joskus pidetään pehmeänä (ks. tästä Heikkilä ja Niiniluoto 2016: 44), vähän viihdykkeen tapaisena, osallisuuden mallinnuksen kautta näyttäytyy sen kova ydin ja saadaan tehdyksi myös eroa vaikutukselle ja vaikuttavuudelle. Esimerkiksi sopii Itä-Helsingin uudet Suomen kielet -hanke. Voisi ajatella, että hankkeen vaikutus on ollut osallistamisessa: se on luonut keinon rakentaa maailmaa, johon mahtuu monenlaisia ihmisiä. Tarkastelu olisi mahdollista lopettaa tähän, mutta vaikuttavuuden arvioinnissa mennään pitemmälle. Ensinnäkin hanke tapahtuu lasten ja nuorten keskuudessa, joten sillä on potentiaalista vaikutusta pitkälle tulevaisuuteen. Toiseksi, osallisuuden kokemuksilla on seurausta. Osallisuuden eri muodot ovat omiaan vähentämään eriarvoisuutta ja estämään syrjäytymistä (esim. Raivio ja Karjalainen 2013: 17).

Vaikutusten ketju jatkuu, sillä syrjäytymisen ehkäiseminen lisää osaltaan turvallisuutta yhteiskunnassa: sisäministeri, sosiaalipolitiikan tutkija Maria Ohisalo sanoo Vihreän Langan haastattelussa syrjäytymisen olevan suurin turvallisuusuhka (Suominen 2019). Kielten ja kieliyhteisöjen tukemisella on

siis nähtävissä vaikutus, jos ei ihan maailmanrauhaan, kuitenkin hyvinvointiin, turvallisuuteen ja yhteiskuntarauhaan. Kielessä tulen näkyväksi ja kun kieleni näkyy, kuulun joukkoon. Kun osaan kieltä, toimijuuteni vahvistuu. Näin motivoituu sekä erilainen vähemmistökielten että kansalliskielten ja niiden käytön samanaikainen ja rinnakkainen tukeminen sekä toisaalta kielten tukeminen myös Suomen rajojen ulkopuolella.

Mitä kieli-ilmastoon tulee, kielellinen ilmapiiri on kytköksissä yleiseen ilmapiiriin. Kielellistäkin ilmapiiriä heikentävä vihapuhe voi olla osittain kytköksissä juuri eriarvoistumiseen ja syrjäytymiseen, populismin suosioon ja disinformaation leviämiseen. Siten voi ajatella, että kieliohjelmassa tehty kielten ja kieliyhteisöjen tukeminen vaikuttaa osaltaan myös kieli-ilmaston paranemiseen. Emme tiedä, miten huono se ilman kieliohjelmaa olisi.

Oli joku säätiön seminaari ja siellä heräs kysymys säätiöiden poliittisuudesta. - - sen jälkeen sitten totesin, että ainakin tämmönen niinku kielipoliittisuushan on sekä Kulttuurirahastolla että meillä ollu ja siitä me vähän juteltiin, ku yleensä tuli semmonen olo, että säätiöt ei ehkä oo nii poliittisia, tai siis, niin, voiko maailman parantaminen olla muuta kuin politiikkaa? (Ilona Herlin haastattelussa)

KYSYMYKSIÄ JA KATSETTA ETEENPÄIN

1. Hankkeita suunnittelevia tutkijoita ja muita toimijoita kannustetaan pohtimaan Miettisen ym. (2015) jaottelun pohjalta hankkeiden epistemologista, artefaktuaalista, institutionaalis-kommunikatiivista ja urakehityksen ulottuvuutta: mitä ne kunkin hankkeen kohdalla voisivat tarkoittaa, mitä halutaan saada aikaan, millä välineillä se kannattaa tehdä, mitkä ovat tavoitteiden kannalta tärkeimmät sidosryhmät?

2. Säätiö tukee jo nyt rahoitettujen toimijoiden viestintä- ja vaikuttamisosaamista. Keinoja lisätä institutionaalis-kommunikatiivisen ja urakehitysulottuvuuden edistämistä voisi pohtia vielä enemmän.

3. Sama koskee viestintä ja tiedonmuodostusta: Tunnistetaan erilaiset tiedonmuodostuksen tavat: kytkentä, välittäminen ja osallisuus (Sitra 2019): mikä niistä on sopivin omassa työssä? Muistetaan, että yleistajuistaminen ei ole vain sitä, että termit suomennetaan, yleiskielistetään. Oman tutkimuksen kytkös maailmaan, johonkin isompaan systeemiin, pitää miettiä ja osoittaa. Se kytkös on aina olemassa.

4. Jos kieliyhteisössä on sisäisiä ristiriitoja, olisiko luotavissa yhteinen, positiivinen tavoite?

5. Miten enemmistö ottaa vastuun vähemmistöistä?

6. ”Kielen asiantuntijoita kaikkialle!” Miten tätä tavoitetta voitaisiin edistää?

7. Kieliohjelmassa systemaattisesti luotuja menetelmiä monitieteisestä työskentelystä kannattaa hyödyntää jatkossa.

LÄHTEET

Anhava, Jaakko 2005: Maailman kielet ja kielikunnat. Gaudeamus, Helsinki.
Alila, Antti & Gröhn, Kari & Keso, Ilari & Volk, Raija 2011: Sosiaalisen kestävyyden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73333/URN%3ANBN%3Afi-fe201504224532.pdf?sequence=1

Apurahatutkijan aseman parantaminen. Suositukset sitoumusperustaiseen tutkimusrahoitukseen. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta, 2013. https://www.saatiopalvelu.fi/media/tietolaari-files/julkaisut/srnk_yliopisto-sitoumus_www.pdf

Ennser-Kananen, Johanna & Nikula-Jäntti, Tarja & Pitkänen-Huhta, Anne & Pöyhönen, Sari & Saarinen, Taina & Skinnari, Kristiina 2018: Monikielisyyden tukemista vastakkainasettelun sijaan. Keskisuomalainen 19.11.2018. https://www.ksml.fi/mielipide/mielipidekirjoitus/Monikielisyyden-tukemista-vastakkainasettelun-sijaan/1286257

Esko, Terhi & Tuunainen, Juha & Miettinen, Reijo 2012: Social impact and forms of interaction between university research and society in humanities an social sciences. – International Journal of Contemporary Sociology. Volume 49 No. 1, s. 17–45.

Gaia Consulting 2018: Alli Paasikiven säätiön väitöskirjarahoituksen vaikuttavuusarviointi – lyhyt raportti. https://www.allipaasikivensaatio.com/uploads/4NdyQ9U4/Alli-Paasikiven-saation-vaitoskirjarahoituksen-vaikuttavuusarvio-ID-38403.pdf

Grünthal, Riho 2010: Matkueita tai yksityisiä tutkijoita. Suomalais-Ugrilaisen Seuran tausta ja tavoitteet. – Paula Kokkonen & Anna Kurvinen (toim.) 2010: Kenttäretkistä tutkimustiedoksi. Uralica Helsingiensia 4, Helsinki. https://helda.helsinki.fi//bitstream/handle/10138/24678/Gr_nthal_Matkueita_Tutkijoita_UH4.pdf?sequence=2

Haila, Katri & Kettunen, Riitta & Lähteenmäki-Smith, Kaisa & Salminen, Vesa 2012: Vaikuttavuutta ympäristötutkimukseen – Maj ja Tor Nesslingin säätiön toiminnan arviointi. http://www.nessling.fi/wp-content/uploads/2015/02/vaikuttavuutta_ymparistotutkimukseen.pdf

Hakala, Pekka 2019: Suomalais-ugrilaisen udmurtin kielen puolesta taistellut kieliaktivisti teki polttoitsemurhan Iževskissä. Helsingin Sanomat 10.9.2019. https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006233904.html

Hakkarainen, Jussi-Pekka 2014: Sukukielten digitointiprojekti. Pilottihankkeen loppuraportti. Kansalliskirjasto Raportteja ja selvityksiä 4 / 2014. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/99181/Sukukielten%20digitointiprojekti%20_pilottihankkeen_%20loppuraportti%20031014.pdf?sequence=2

Hakulinen, Auli & Kalliokoski, Jyrki & Kankaanpää, Salli & Kanner, Antti & Koskenniemi, Kimmo & Maamies, Sari & Nuolijärvi, Pirkko & Laitinen, Lea 2009: Suomen kielen tulevaisuus. Kielipolitiinen ohjelma. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. Helsinki. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/suomen_kielen_tulevaisuus_kotus_verkkojulkaisuja_7.pdf

Hallitusohjelma 2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Rinteen hallitusohjelma. https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitusohjelma

Harju, Jukka 2019: Kela väsyi päätöstensä kapulakieleen: palkkaa kielenhuoltajia lähes 4 000 euron palkalla. Helsingin Sanomat 29.11.2019.

Heikkilä, Tuomas & Niiniluoto, Ilkka 2016: Humanistisen tutkimuksen arvo. Kuusi murrettavaa myyttiä ja neljä uutta arvoa. Opuscula Instituti Romani Finlandiae V. http://irfrome.org/wp/wp-content/uploads/2016/12/humanistisentutkimuksenarvo.pdf

Heikkilä, Suvi 2017: Koettu vaikuttavuus. Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahaston toiminta apurahansaajien kertomana. TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA – ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS Sarja - ser. C osa - tom. 446. Scripta lingua Fennica edita. Turku 2017. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144091/AnnalesC446Heikkila.pdf?sequence=1;KOETTU

Heikkilä, Katariina & Jokinen, Leena 2015: Korkeakoulujen yhteiskunnallinen vaikuttavuus. . – Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13, s 33–48.

Henriksson, Mikko 2017:[33] Mitä on yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja miten sitä arvioidaan? – Tutkijablogi. Kuntoutussäätiö. https://kuntoutussaatio.fi/2017/09/05/mita-yhteiskunnallinen-vaikuttavuus-ja-miten-sita-arvioidaan/

Holmberg, Kim 2015: Avoimen tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittarit. http://portti.avointiede.fi/yleista/avoimen-tieteen-yhteiskunnallisen-vaikuttavuuden-mittarit

Huotari, Essi 2018: Rajasta yhdyspinnaksi – Ympäristötiedon foorumi tieteen, politiikan ja päätöksenteon verkostossa. Helsingin yliopisto Ympäristötieteiden laitos Ympäristömuutos ja -politiikka Pro gradu -tutkielma 15.9.2018.

Ihalainen, Pasi & Saarinen, Taina & Nikula, Tarja & Pöyhönen, Sari 2011: Aika kielipolitiikassa. Päivälehtien nettikeskustelujen historiakäsitysten analyysi. Kasvatus & Aika 5 (3) 2011, 18–38.

Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta 2005: Johdanto: monikielisyys ja kielipolitiikka. Teoksessa Marjut Johansson & Riitta Pyykkö Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä. Gaudeamus, Helsinki, s. 9–26.

Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisuja 42/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161087/OMSO_42_2018_Kielellisten_oikeuksien_seurantaindikaattorit.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kielibarometri 2016. http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/ajankohtaista/uutiset/0uvhiOrcf/Kielibarometri2016_yhteenveto140916_fi_2.pdf

Kivioja, Pasi & Poutanen, Petro 2017: Vaikuttavuusarviointi. Helsingin Sanomain Säätiö. https://www.hssaatio.fi/evaluaatioraportti/

Kolehmainen, Erkki 2014: Kotoistushanke laajenee sekä sisällöltään että toteutusalustoiltaan. Kielikello 2/2014. https://www.kielikello.fi/-/kotoistushanke-laajenee-seka-sisalloltaan-etta-toteutusalustoiltaan

Koneen Säätiö www.koneensaatio.fi/uutinen/kieliohjelman-tavoitteita-tasmennettiin/.

Koneen Säätiö 2012: Koneen Säätiö Kieliohjelma 2012–2016. https://www.koneensaatio.fi/wp-content/uploads/Kieliohjelma.pdf

Koneen Säätiö 2019 = Koneen Säätiön toimintasuunnitelma 2019.

Korhonen, Kalle 2016: Miten säätiön apurahansaajilla menee? 18.10.2016. https://koneensaatio.fi/miten-saation-apurahansaajilla-menee/

Korhonen, Kalle 2018: Joko säätiöiden ja yliopistojen yhteisymmärrys lisääntyy? Koneen Säätiö, Konehuone-kolumni. 11.5.2018. https://koneensaatio.fi/konehuone-kolumni-joko-saatioiden-ja-yliopistojen-yhteisymmarrys-lisaantyy/

Kotus-työryhmä 2010 = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtävät. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:1. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75604/tr01.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kuitunen, Soile 2007: The Impact Chain Model as an Analytical Tool for Evaluation within Research and Development. Teoksessa Kaisa Lähteenmäki-Smith (toim.) Learning through Evaluation: the Nordic Experience, 31–42. http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:700399/FULLTEXT01.pdf

Kulmanen, Juha 2017: Agenttilaki ja kansalaisaktivismi Venäjällä. YLE 6.4.2017. https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/04/06/agenttilaki-ja-kansalaisaktivismi-venajalla

Kunnas, Niina 2006: Yksi, kaksi vai monta kirjakieltä? Vienankarjalaisten kanta kirjakielidebattiin. Virittäjä 2/2006, s. 229–247.

Latomaa, Sirkku & Nuolijärvi, Pirkko 2002: The Language situation in Finland. Current Issues in Language Planning. Vol 3:2, 2002

Latomaa, Sirkku & Saukkonen, Pasi & Sriebaliute-Norho, Vaida 2016: Monikielisyys on luovuutta. Tutkimus monikielisyyden ja taiteen yhdistämisestä. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön Cuporen julkaisuja 25.

Lehmusvesi, Jussi 2019: Ivalolainen Sara Wesslin opetteli kuolevan kielen pilkasta piittaamatta, ja nyt BBC näkisi hänet yhtenä maailman johtajista. Helsingin Sanomat 26.10.2019.

Lehtonen, Heini 2015: Tyylitellen: nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä. Helsingin yliopisto.

Lähteenmäki, Mika 2015: Kieli-ideologia ja kielipolitiikka Venäjän valtion yhteinäisyyden rakentajina. Idäntutkimus 1/2015, s. 26–35.

Mediamarkkinat 2016 = Keskittyneet markkinat riski Suomen mediamuotoisuudelle. https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2017/05/tiedote-2017-05-24-11-08-15-541271 [luettu 20.6.2017]

Miettinen, Reijo & Tuunainen, Juha & Esko, Terhi 2015: Epistemological, Artefactual and Interactional– Institutional Foundations of Social Impact of Academic Research. Minerva (2015) 53: 257–277.

Muhonen, Reetta 2017: Mikä vaikuttavuudessa puhuttaa? Tutkimuksen vaikuttavuuden haasteet ihmistieteissä. Esitelmä Edistyksen päivillä 3.10.2017. http://www.tiedeliitto.net/Muhonen.pdf

Muhonen, Riikkamari 2019: Kieliaktivisti teki polttoitsemurhan vastustaakseen lakia, joka uhkaa kymmeniä uhanalaisia kieliä Venäjällä. Voima 9/2019. https://voima.fi/artikkeli/2019/kieliaktivisti-teki-polttoitsemurhan-vastustaakseen-lakia-joka-uhkaa-kymmenia-uhanalaisia-kielia-venajalla/

Mustajoki, Arto 2005: Tutkimuksen vaikuttavuus. Mitä se on ja voidaanko sitä mitata? Tieteessä tapahtuu 6/2005, s. 33–37.

Mustajoki, Arto 2017: Tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden eettisiä kysymyksiä. – Tieteessä tapahtuu 2/2017, 3–13. https://helda.helsinki.fi//bitstream/handle/10138/270788/65823_Artikkelin_teksti_78080_1_10_20170920.pdf?sequence=1

Mäntynen, Anne & Halonen, Mia & Pietikäinen, Sari & Solin, Anna 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. Virittäjä 3/2012, s. 325–348.

Niiniluoto, Ilkka 2015: Yliopistot ja ammattikorkeakoulut yhteiskunnallisina vaikuttajina. Yhteenveto. – Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13, s. 11–32.

Nuolijärvi, Pirkko 2018: Nationalismi ja suomen kielen asema. – Kieli, koulutus ja yhteiskunta (9) 6. Saatavilla: https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema.

Nykänen, Sirpa 2016: Suomen Lääketieteen Säätiön vuosina 2001–2012 myönnettyjen hankeapurahojen vaikuttavuus. Pro gradu -tutkielma. Hallintotiede, Lapin yliopisto. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144091/AnnalesC446Heikkila.pdf

Nykänen, Sirpa 2017: Suomen Lääketieteen Säätiön hankeapurahojen vaikuttavuusselvitys. Suomen Lääketieteen Säätiö.

Olthuis, Marja-Liisa & Trosterud, Trond 2015: Inarinsaamen lingvistinen suunnittelu kieliteknologian valossa. Agon. Pohjoinen tiede- ja kulttuurilehti. 1-2/2015. http://agon.fi/article/inarinsaamen-lingvistinen-suunnittelu-kielitek-nologian-valossa/

Onikki-Rantajääskö, Tiina & Pitkänen-Heikkilä, Kaarina 2015: Joukkoistamisen haasteita ja mahdollisuuksia Tieteen termipankin wikitalkoissa. Tieteessä tapahtuu 6/2015. https://journal.fi/tt/article/view/53320/16591

OM 2016 = "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä". Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 7/2016. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76633

Oma Mua 2016: Aleksi Ruuskanen: "Karjalakse voi tävvelleh sanelta vierahahgi kul'tuurah näh". Oma Mua 5/2016. http://omamua.ru/issues/2016/noumeru_5/aleksi_ruuskanen_karjalakse_voi_tvvelleh_sanelta_vierahahgi_kultuurah_nh/

Opetusministeriö 2005 = Opetusministeriön hallinnonalan tuottavuusohjelma 2006–2010. Opetusministeriön julkaisuja 2005:32. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80235/opm32.pdf?sequence=1

Owal Group 2017: Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Seurantakysely 2017. https://owalgroup.com/wp-content/uploads/2018/08/VIPURaportti_2018.pdf

Pasanen, Annika 2003: Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta. Pro gradu –tutkielma, Itämerensuomalaiset kielet Suomalais-ugrilainen laitos Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19690/kielipes.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Pietikäinen, Sari 2012: Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamelaisen kielielämäkerrasta. Virittäjä 3/2012, s. 410–442. https://journal.fi/virittaja/article/view/7162

Poutanen, Petro 2019: Väitöskirjarahoituksen vaikuttavuus. Suomen Kulttuurirahasto, tutkimusraportti 29.2.2019. https://skr.fi/serve/vaikuttavuustutkimusraportin-tiivistelma

Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013: Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Toimittanut Taina Era. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Raivola, Reijo & Valtonen, Päivi & Vuorensyrjä, Matti 2000: Käsitteet, mallit ja indikaattorit koulutuksen tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Teoksessa Reijo Raivola (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja 1/2000. https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/vaikuttavuutta-koulutukseen.pdf

Rajahonka, Mervi: Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja. Selvitys. Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus. https://www.innokyla.fi/documents/859508/99cd497a-e7bc-4c11-bbac-c69200f1caa7

Räsänen, Matti 2019: Kielipolitiikan vuosi 2018. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 64. https://www.kotus.fi/files/6816/Kielipolitiikan_vuosi_2018.pdf

Ruse = Avoimen tieteen yhteiskunnalliset mittarit: http://ruse.utu.fi/themes/project/30/ [haettu 15.6.2017]

Saamebarometri 2016: Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueilla. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39/2016 http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0

Saarinen, Sirkka 2010: Turvaako kielilaki kielen säilymisen – Suomalais-ugrilaisten kielten uhanalaisuus. Teoksessa Sirkka Saarinen ja Eva Herrala (toim.) Murros. Suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineissa. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Suomalainen Tiedeakatemia ja Suomalais-Ugrilainen Seura. S. 38–46.

Saarinen, Taina 2019: Nationalismi, jälkinationalismi ja uusnationalismi suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa. – Kieli, koulutus ja yhteiskunta. (10) 2. Saatavilla: https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/nationalismi-jalkinationalismi-ja-uusnationalismi-suomalaisen-korkeakoulutuksen-kielipolitiikassa

Salokannel, Marjut 2013: Tekijänoikeus ja tutkimuksen raaka-aineet: Uuden teknologian haasteet tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin tutkimuskäytölle. Koneen Säätiö. https://www.koneensaatio.fi/wp-content/uploads/Tekijanoikeus-ja-tutkimuksen-raaka-aineet.pdf

Sanat ovat tekoja. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen. Sisäministeriön julkaisuja 23/2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161613/SM_23_19_Sanat%20ovat%20tekoja%20Vihapuhe%20ja%20nettikiusaamisen%20vastaisten%20toimien%20tehostaminen_final.pdf

Sandman, Erika 2017: Kielten dokumentaatio suomalaisen kenttätyöperinteen kontekstissa: esimerkkinä wutunin kieliopin kuvaus. Langnet-plenaari XLIV Kielitieteen päivät, 18.-20.5.2017, Jyväskylä.

Saukkonen, Pasi 2015: Koneen Säätiön suunnattujen hakujen toteutus, tulokset ja vaikuttavuus. Vaikuttavuusselvitys 2015. Koneen Säätiö., Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö (Cupore).

Savolainen, Heidi 2014: Kari Kaarnalahden opintorahaston vaikuttavuus opintorahan saaneiden keskuudessa. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutusohjelma, Haaga Helia –ammatikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/85422/HeidiSavolainenOpinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Seppälä, Mikko-Olavi 2013: Säätiöt rohkaisevat tohtoreita ulkomaille. – Tieteessä tapahtuu 3/2013, 47–48.

Silfverberg, Outi 2018: Ympäristötiedon foorumin vaikuttavuuden arviointi. Loppuraportti.

Silfverberg, Outi & Huotari, Essi & Kolehmainen, Leena 2018: Ympäristötutkimuksen ja päätöksenteon saumakohdassa. Miten parantaa tieteellisen ympäristötiedon vaikuttavuutta? https://www.ymparistotiedonfoorumi.fi/wp-content/uploads/2018/12/Ymparistotutkimus_paatoksenteossa_YTFselvitys-1.pdf

Suomen kielen lautakunnan kannanotto 26.10.2018: Suomi tarvitsee pikaisesti kansallisen kielipoliittisen ohjelman. https://www.kielikello.fi/-/suomi-tarvitsee-pikaisesti-kansallisen-kielipoliittisen-ohjelman

Ympäristötiedon foorumin julkaisu, Helsinki. https://www.ymparistotiedonfoorumi.fi/wp-content/uploads/2018/12/Ymparistotutkimus_paatoksenteossa_YTFselvitys-1.pdf

Sitra 2019 = Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sitran työpaperi 20.9.2019. https://media.sitra.fi/2019/09/18144048/tiedonkayton-tulevaisuus-yhteiskunnallisessa-paatoksenteossa.pdf

Suominen, Riikka 2019: Ohisalo: Syrjäytyminen on suurin turvallisuusuhka. Vihreä lanka 15.6.2019. https://www.vihrealanka.fi/juttu/ohisalo-syrj%C3%A4ytyminen-on-suurin-turvallisuusuhka

Suvikumpu, Liisa & Tikka, Päivi & Saukkonen, Pasi 2014 (toim.): Vaikuttava säätiö! – Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry. http://www.saatiopalvelu.fi/media/tietolaari-files/julkaisut/srnk_vaikuttava-saatio_www.pdf

Tiedebarometri 2019. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteellis-tekniseen kehitykseen. Tieteen tiedotus ry. http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2019.pdf

Tieteen tila 2018. Otto Auranen, Paula Leskinen, Jussi Alho, Anu Nuutinen ja Samuli Hemming (toim.) Suomen Akatemia. https://www.aka.fi/globalassets/42julkaisut/aka_tieteen_tila_2018_web.pdf

Tiililä, Ulla 2015: Matk genom myndighetsspråk – myt och verklighet. Fra myndig maktspråk til klar kommunikasjon. Rapport fra Nordisk klarspråkskonferanse Oslo 28.–29. mai 2015, s. 99–106. https://tidsskrift.dk/ksn/article/view/23927/20993

Tiililä, Ulla 2017: Sosiaali- ja terveyspolitiikkaa kielen ja kielikäsitysten varassa. Teoksessa Sirkku Latomaa & Emilia Luukka & Niina Lilja: Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa – Language awareness in an increasingly unequal society. AFinLan vuosikirja 2017, s. 54–71. https://journal.fi/afinlavk/article/view/60873

Tiitta, Allan 2018: Suomalaiset säätiöt tieteen ja korkeimman opetuksen kehittäjinä 1917–2017. WSOY, Helsinki. https://tieteentukijoukot.fi/wp/wp-content/uploads/2018/10/Tieteen_tukijoukot_Allan_Tiitta_2018.pdf

Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75117/okm13.pdf

Viha vallassa 2019 = Knuutila, Aleksi & Kosonen, Heidi & Saresma, Tuija & Haara, Paula & Pöyhtäri, Reeta 2019: Viha vallassa. Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161812/57_19_Viha%20vallassa_Vihapuheen%20vaikutukset%20_Netti%20.pdf

Ziemann, Marcus 2019: Huonoa suomea kirjoittava ei pääse enää poliisiksi. YLE uutiset 17.12.2019. https://yle.fi/uutiset/3-11122058

31 Kielitieteen ja erityisesti fennougristiikan alueella toimivia tahoja on kartoitettu kieliohjelman suunnitelmassa (Koneen Säätiö 2012: 7–11). Järjestöjen, seurojen ja hankkeiden ohella Kotuksen lisäksi on vain vähän julkisin varoin tuettuja pysyviä organisaatioita. Yhtenä sellaisena voisi ehkä pitää CSC:n osana toimivaa Kielipankkia.

32 Kieliohjelman kannalta kiinnostava yksityiskohta Tiedebarometrissä (2019: 30) on, että merkittävinä pidettyjen nimettyjen tieteenharjoittajien joukossa on Janne Saarikivi, joka on myös useammassa kieliohjelman hankkeessa mukana. Kielentutkijoita listalla on vain 2: toinen on Jaakko Hämeen-Anttila.

33 Henrikssonin nimeä ei raporttia kirjoitettaessa ollut mainittu blogin yhteydessä, mutta selvitin kirjoittajan henkilöllisyyden Kuntoutus säätiöstä. (Sähköpostikeskustelu Tiililä-Korkeamäki 29.10.2019)

LIITE 1: PALA KERRALLAAN: MITEN VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTIIN VOI TARTTUA?

TIETOLÄHTEEN TYYPPI, DATA, MENETELMÄ ▼	TARKASTELUN KOHDE ▶	SÄÄTIÖN TAVOITTEET	SÄÄTIÖN PANOS	TUOTOS	VAIKUTUS	VAIKUTTAVUUS (KIELI-ILMASTO, PITKÄAIKAISUUS, FENNOUGRISTIIKAN TILA)
Säätiön dokumentit		Säätiön strategia(t)	Kieliohjelman rahoituksen kokonaismäärä ja erittely			
Säätiön dokumentit, verkkosivut		Kieliohjelman tehtävät ja tavoitteet	Säätiön muu tuki: tapahtumat, mentorointi ym.			
Hankkeiden loppuraportit			Mainitut summat, osallistuminen säätiön tilaisuuksiin	Mainitut suoritukset: julkaisut, tapahtumat jne.	Itsearvioinnit, palaute, palkinnot, arvosanat	X-kielisen tutkimuksen määrä, tieteelliset innovaatiot ja sovellukset; havaittu vaikutus kieliyhteisössä
Kyselyvastaukset			Mainitut summat, osallistuminen säätiön tilaisuuksiin	Mainitut suoritukset: julkaisut, tapahtumat jne.	Itsearvioinnit, palaute, palkinnot, arvosanat	X-kielisen tutkimuksen määrä, tieteelliset innovaatiot ja sovellukset; havaittu vaikutus kieliyhteisössä
Osallistuva havainnointi, tapahtumien seuraaminen ja kokeminen				Talk-seminaari, Kotikielen seuran teemapäivä, Kielitieteen päivät ym.	Talk-seminaari, Kotikielen seuran teemapäivä, Kielitieteen päivät ym.	Tutkimusten kysyntä, esim. työväenopistot (vaikutus vai vaikuttavuus?)
Lainsäädäntö, opetussuunnitelmat ym. ohjaavat asiakirjat						Kielen virallinen asema, opetusmäärät, opetuskielet jne.
Tutkimukset ja selvitykset: Kieli-, saame- ja tiedebaro., vihapuherap., Media Pluralism Monitor.						Tutkimukset ja kokemukset kielellisestä ilmastosta
Tutkijoiden ja kielipoliittisten toimijoiden haastattelu						Näillä potentiaalista sanottavaa kaikkiin kohtiin.
Tutkimuksen tai toiminnan kohteiden haastattelu						Näillä potentiaalista sanottavaa kaikkiin kohtiin.
Rahoitettujen haastattelu						Näillä potentiaalista sanottavaa kaikkiin kohtiin.
Medianäkyvyys (raporteista, kyselyistä, media-analyysistä tms)					Hankkeiden näkyvyys: laatu ja määrä	Kielitiedon ja -tietoisuuden kasvu jne.

LIITE 2: KYSELYN POHJA 2017

1. Mitkä ovat hankkeesi tärkeimmät tuotokset? Kerro tässä, millaisia julkaisuja hankkeessasi on syntynyt, millaisia tieteellisiä, taiteellisia tai muita tapahtumia on järjestetty, millaisia verkostoja on luotu, millaisia ohjelmia tai menetelmiä on kehitetty.

2. Miten koet työsi tavoitteiden toteutuneen?

	TOTEUTUNUT YLI ODOTUSTEN	TOTEUTUNUT HYVIN	VIELÄ KESKEN / VASTA ALUSSA	EI OLE ONNISTUNUT	TAVOITE MUUTTUNUT	EI KUVAA TAVOITTEITANI
Kielen dokumentointi tai teoreettinen kuvaus						
Aineistojen kartoittaminen, kartuttaminen tai ylläpito						
Aineistojen saatavuuden tai käytettävyyden edistäminen						
Vuorovaikutukseen perustuvien tutkimuskäytäntöjen kehittäminen						
Tieteidenvälisyys						
Tieteen ja taiteen yhdistäminen						
Monikielisyyden edistäminen						
Vähemmistökielen aseman edistäminen						
Vaikuttaminen kieliasenteisiin						

Muu, mikä? Kerro omin sanoin, jos mikään annetuista vaihtoehdoista ei sovi.

3. Arvioi, miten eri tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että hankkeesi tavoitteet ovat toteutuneet. Arvioi vain tavoitteita, joita on ollut säätiön rahoittamalla toiminnalla.

	VAIKUTTANUT PALJON	JONKIN VERRAN	EI OLE VAIKUTTANUT	EN OSAA SANOA
Omat ominaisuutesi, kuten kokemuksesi ja osaamisesi	○	○	○	○
Ohjaajan, tiedeyhteisön tai muun asiantuntijaverkoston tuki	○	○	○	○
Kieliyhteisön apu ja asenteet	○	○	○	○
Säätiön muu kuin taloudellinen tuki	○	○	○	○

Muu, mikä? Kerro omin sanoin, jos mikään annetuista vaihtoehdoista ei sovi.

4. Jos rahoitetun hankkeesi etenemisessä, toteutumisessa tai tavoitteen saavuttamisessa on ollut ongelmia, mikä siihen on ollut syynä?

	VAIKUTTANUT PALJON	JONKIN VERRAN	EI OLE VAIKUTTANUT	EN OSAA SANOA
Henkilökohtaisen elämän tilanne (esim. sairaus)	○	○	○	○
Tavoitteet osoittautuivat sisällöltään epärealistisiksi	○	○	○	○
Aikataulu osoittautui epärealistiseksi	○	○	○	○
Työnjaossa on ollut epäselvyyttä tai muita ongelmia	○	○	○	○
Yhteistyökumppaneiden kanssa on tullut ongelmia	○	○	○	○
Toimintaympäristössä tai olosuhteissa merkittävä muutos (esim. kansainvälinen tilanne)	○	○	○	○

Muu, mikä?

5. Arvioi Koneen Säätiötä hankkeesi rahoittajana ja tukijana.

	ERINOMAINEN	HYVÄ	KESKITASOA	TYYDYTTÄVÄ	HUONO
Rahoituksen riittävyys	○	○	○	○	○
Rahoituksen jatkuvuus	○	○	○	○	○
Muu kuin taloudellinen tuki (esim. koulutukset)	○	○	○	○	○
Asioinnin sujuvuus	○	○	○	○	○
Tasapuolinen kohtelu	○	○	○	○	○

Muu, mikä?

Taustatiedot

6. Hankkeen nimi

7. Hankkeen vastuuhenkilö / johtaja

8. Sähköpostiosoite

9. Hankkeen toteuttamisaika

10. Rahoituksen tarkoitus?
Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- ○ Väitöskirjatutkimus
- ○ Muu tutkimushanke
- ○ Oppimateriaalin tai oppimistapahtumien tuottaminen
- ○ Tietokirja tai sanakirja
- ○ Tiedettä ja taidetta yhdistävä projekti
- ○ Taideprojekti
- ○ Muu: _____

11. Mitä muuta haluaisit sanoa työsi vaikuttavuudesta tai tästä kyselystä?

KONEEN SÄÄTIÖ
KONE STIFTELSEN
KONE FOUNDATION